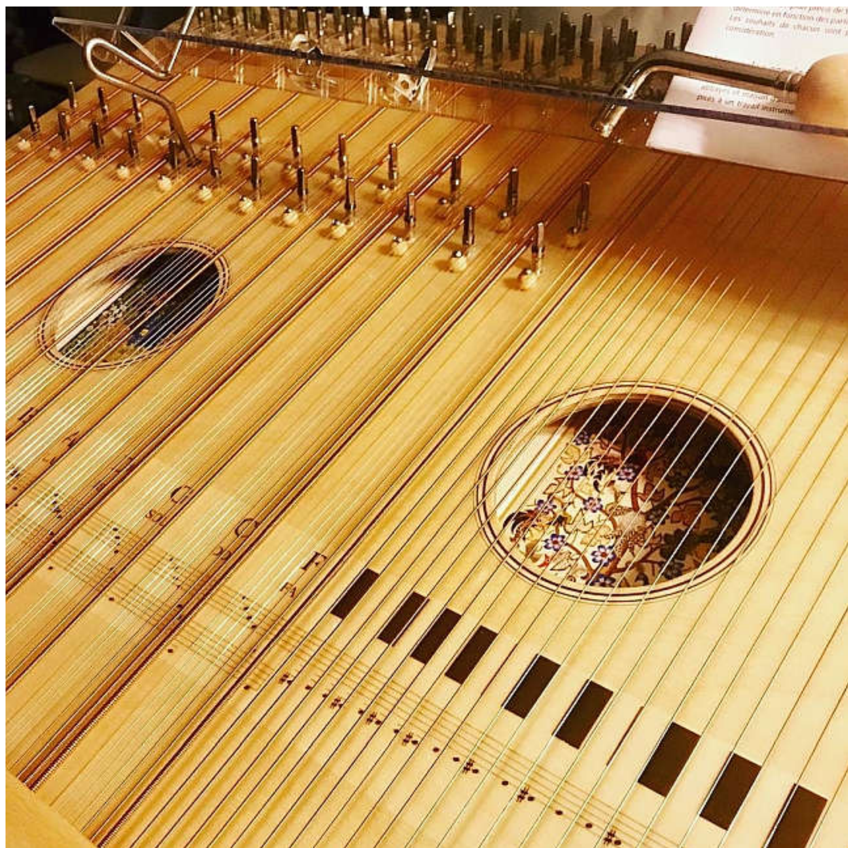
Nicolae Zărnescu

ISTORIA MUZICII CLASICE PE 10 DVD-URI

2019

Cuprins

Evul Mediu (sec. IV – XIV)

- În secolele IX – X apar primele sisteme de ***notație muzicală***
- Cele mai multe *partituri notate* sunt religioase.
- Tipuri de notație: *boetiană, neumatică* (gregoriană, bizantină, guidonică), *rombică* (mensurală)
- Melodiile sunt *lungi* și *asimetrice*, atât *silabice* cât și *melismatice.*
- Ritmul este *liber*, neîncadrat în măsură.
- Sistemele sonore ***gregoriene*** și ***bizantine*** se bazează pe modurile grecești.
- În prima parte a Evului Mediu discursul muzical este ***monodic****.*
- Începând cu secolul al XII-lea, discursul muzical devine ***polifonic****.*
- *Polifonia* se bazează pe *cvinte* și *octave* și încă nu este de tip *imitativ.*
- Apar *disonanțele*, fără a fi *pregătite* sau *rezolvate*.
- Atât în muzica *religioasă*, cât și în cea *laică*, timbrul ***vocal*** este predominant.
- Formele *religioase* sunt bazate pe ***cantus firmus*** (*organum*, *conductus*).
- Formele *laice* sunt strofice, cu refren (*virelais*, *rondo*).
- Genuri religioase: *misa, liturghia, drama liturgică* (viețile sfinților).
- Genuri laice vocale: *chanson* – Franța*, lied* – Germania*, canzone* – Italia.
- Genuri vocale specifice: a) *minnelied* – Germania (formă melodică de bar AAB)*,* b) *virelais, rondeau, ballata* (alternanța strofă – refren)
- Genuri laice instrumentale (dansuri): *estampida* (măsuri ternare, cu acțiuni repetate)*, dance Royale* – Franța, *saltarello* - Italia*.*
- Genuri laice muzical-dramatice: *pastorala* (pastourelle), *jocul* (provenit din chanson de geste)*.*
- Instrumente: cu **coarde** și **arcuș** (*vielă*, *rebec*), cu **coarde ciupite** (*lăută, psalterion*), de **suflat** (*blockflöte*), de **percuție**.
- *Instrumentele* sunt utilizate pentru acompaniament sau la muzica de dans.
- **Influențe** în muzica religioasă medievală: a) *greco-romană* (sistemul modal, imn); b) *ebraică* (genuri împrumutate din practica sinagogală, poezia ritmică a cărților sfinte, psalmul și cântarea spirituală; c) *arabo-siriană* (cântarea responsorială); *muzica laică și populară* (înainte și după Marea Schismă).
- **Stiluri** de cântece religioase: a) *bizantin* (stilul oficial al Bisericii Ortodoxe); b) *ambrozian* (antifonia ritmurilor); c) *galican* (Franța, până în sec. XVIII); d) *mozarabic* (Spania, influențe arabe); e) *gregorian* (particular – Papa Grigorie cel Mare, general – muzica liturgică a ritului catolic din Vestul Europei).
- ***Truveri*** (Nordul Franței – *langue d'oïl*) + ***trubaduri*** (Provence, Sudul Franței – *langue d'oc*) = nobili cultivați, poeți, compozitor și interpreți.
- ***Minnesängeri*** – Germania, ***meistersingerii*** (succesorii acestora, organizați în bresle, reguli de compoziție foarte stricte). (**Nicolae Zărnescu*****)***

Muzica religioasă (sec IV – XV)

Cântul ambrozian **(sec IV)**

Cântare *bisericească* realizată în conformitate cu regulile stabilite de episcopul ***Ambrosie din Milano*** în secolul IV. Este ***prima codificare a muzicii apusene***. (**ro.wikipedia.org**)

***Cântul galican* (sec V – IX)**

Ritul ***galican*** se referă în primul rând la liturghia *vechilor gali* din Franţa şi în al doilea rând la o familie de *rituri occidentale neromane*. Ritul galican a constituit *ritul cel mai frecvent* în marea majoritate a Europei Occidentale, până când a fost aproape integral înlocuit de *ritul roman*, începând cu *secolul al VIII-lea*, dar modificându-l pe acesta în timpul procesului de înlocuire.

Indiferent de originea lor, *riturile galicane* erau mai înclinate spre *ceremonial* decât *ritul roman*. Materialele galicane care au supravieţuit au părţi similare cu riturile răsăritean şi oriental sub forma unor *rugăciuni* şi *ceremoniale*, în timp ce au şi multe similarităţi cu ritul roman. (**ro.orthodoxwiki.org**)

***Cântul bizantin* (sec VI – XV)**

Muzica vocală ***bizantină*** s-a format şi dezvoltat în perioada şi pe teritoriul Imperiului Bizantin, având caracteristici proprii. Muzica bizantină conţine două stiluri de cântări: **1) *liturgice***, care s-au dezvoltat în cadrul cultului creştin şi numărul lor este foarte mare. Prima cântare bizantină este menţionată începând cu *secolul VI*, odată ce Imperiul Roman de Răsărit a devenit Bizantin, iar imnografia şi muzica se dezvoltă din ce în ce mai mult; **2) *laice*** (aclamaţiile), existente într-un număr destul de mic. Perioade privind evoluţia cântărilor liturgice: *perioada comună întregii creştinătăţi* (sec. I – V) şi *perioada bizantină, diferită de cea romană*. În *prima perioadă*, muzica s-a dezvoltat având strânsă legătură cu formele cântării ebraice; de aici sunt preluaţi *Psalmii* la care au fost adăugate *imnele* şi *cântările duhovniceşti*. *Perioada bizantină* conţine trei faze:

1. a ***melozilor*** (sec. V – XI), caracterizată prin apariţia *formelor de bază* ale imnografiei bizantine (*troparul*, *condacul* şi *canonul*). Reprezentanţi ai perioadei: **Roman Melodul**, cel căruia i se atribuie ***primul condac***, al Naşterii Maicii Domnului, *Fecioara astăzi* (sec. V – VI) şi condacul Bunei-Vestiri *Apărătoarei Doamne,* **Sfântul Andrei Criteanul** (sec. VII)*,* **Sfântul Ioan Damaschinul**, cel care a reorganizat *octoihul* şi căruia i se atribuie ***notaţia neumatică bizantină,*** **Cosma de Maiuma** (sec. VII – VIII)*,* **Teofan Graptul** (sec. IX)*,* **Casia Monahia** (sec. IX)*,* **Teodor Studitul** (759 – 826) ş.a*.*

2. a ***melurgilor*** (sec. XI – XV): melozii sunt înlocuiţi de către *imnografi* şi *melurgi*. În această perioadă creşte treptat numărul semnelor *heironomice*, este precizată funcţia *mărturiilor*, apar *formulele de intonaţie* aparţinând fiecărui *eh* în parte (*apechemate*) şi începe *teoretizarea sistemelor sonore*. Reprezentanţi: **Sfântul Ioan Cucuzel** (cca 1275 – 1360), căruia îi este atribuită inventarea ***arborelui ehurilor*** şi a **sistemului *roatei*** (*trohos*), **Mihail Ananiotul** (sec. XIII-XIV), **Ioan Glykes** (sec. XIII-XIV), fostul profesor al lui Ioannis Papadopulos (Ioan Cucuzel), **Ioan Kladas** (sec. XV), **Xenos Corones** (sec. XV) ş.a.

3. *hrisantică* sau ***modernă*** (începând cu anul 1814), perioadă care urmează căderii Constantinopolului sub turci (1453), caracterizată de *melismarea* unor cântări vechi şi crearea *altora noi*, înfrumuseţarea *anastasimatarelor*, *stihirarelor* şi *irmologhioanelor* vechi, crearea *altora noi*. Un anastasimatar aparţinând lui **Ioan Glykes** (unii cercetători spun că ar fi aparţinând chiar Sfântului Ioan Damaschinul), a fost *înfrumuseţat* de către **Chrysaphes cel Nou** (protopsalt între anii 1665 – 1680), autor de *heruvice*, *chinonice*, *irmoase kalofonice* etc. **Gherman Neon Patron** compune un *stihirar*, iar **Balasie preotul**, fost elev al lui Gherman Neon Patron şi contemporan cu Chrysaphes cel Nou, compune un *irmologhion*, *slavoslovii*, *heruvice*,

chinonice şi *irmoase calofonice*. Reprezentanţi ai secolului XVIII, premergător celei de-a treia faze, sunt: **Panayot Çalhanoğlu** (aprox. 1728), **Ioan Protopsaltul** (1727 – 1771), **Daniel Protopsaltul** (1734 – aprox. 1789) şi **Petru Lambadarie Peloponesiul** (a activat între 1764 – 1778), ***unul dintre cei mai importanţi creatori de muzică bizantină***. Tot în sec. XVIII se produc modificări asupra structurii unor moduri şi se consemnează câteva încercări de înlocuire a vechii notaţii neumatice. **Agapie Paliermul** încearcă *înlocuirea* notaţiei *neumatice* cu alta *alfabetică*, însă suferă un real eşec, acesta determinându-l să vină la Bucureşti, unde se va stabili şi unde va muri în 1815. Un alt constantinopolitan care doreşte *înlocuirea vechii notaţii* este **Gheorghe Cretanul**, profesor al celor trei reformatori ai secolului XIX. El susţinea că *melodiile pot fi scrise fără a fi folosite semnele cheironomice*. ***Reforma notaţiei muzicii bizantine*** este stabilită a fi implementată începând cu anul 1814. Cei trei ,,reformatori" sunt: **Chrysant de Madyt**, **Grigorie Lambadarie** şi **Hurmuz Hartofilax**. *Schimbarea notaţiei* a constat nu numai în *reducerea semnelor neumatice*, dar şi în stabilirea *ritmului cântărilor*, *scărilor muzicale*, acordarea de *denumiri monosilabice treptelor*. Anul 1820 este cel în care apar ***primele cărţi de muzică bizantină tipărite*** şi ***publicate la Bucureşti*** de către Petru Efesiul. (**Gabriel Constantin Oprea**)

Roman Melodul (sec V – VI), ***Sfântul Andrei Criteanul ~ din Creta*** (675 **–** 749) , ***Sfântul Ioan Damaschinul*** (675 **–** 749), **Cosma de Maiuma** (sec. VII – VIII), **Teofan Graptul** (sec. IX), **Casia Monahia** (sec. IX), **Teodor Studitul** (759 – 826), ***Sfântul Ioan Cucuzel ~ Ioannis Koukouzelis*** (1275~1280 **–** 1360), ***Ioan ~ Ioannis Kladas*** (sec XIV – XV), ***Chrysaphes cel Nou*** ~ ***Manuel Doukas Chrysaphes*** (1440 **–** 1470); ***Filotei sân Agăi Jipei*** (1639 **–** 1721~1729), **Ioan Protopsaltul** (1727 – 1771), **Panayot Çalhanoğlu** (aprox. 1728), **Daniel Protopsaltul** (1734 – aprox. 1789), **Petru Lambadarie Peloponesiul** (activ între 1764 – 1778), **Gherman Neon Patron, Balasie preotul, Agapie Paliermul, Gheorghe Cretanul, Chrysant de Madyt, Grigorie Lambadarie, Hurmuz Hartofilax.**

***Cântul gregorian* (sec VI – XI)**

Muzica gregoriană reprezintă totalitatea *cântărilor oficiale* ale *Bisericii Apusene* care au fost organizate începând cu *secolul VI* şi s-au dezvoltat până în *secolul XI*. Denumirea de *muzică gregoriană* provine de la numele **papei Grigorie I**, numit şi **cel Mare** sau **Grigore Dialogul**, autorul *Liturghiei* darurilor mai înainte sfinţite din Biserica Ortodoxă (sec. VI – VII). Acesta, în timpul păstoririi sale, realizând lipsurile muzicii în Biserică, a procedat la *reorganizarea* şi, în acelaşi timp, la *unificarea* unor *cântări bisericeşti* care erau dispersate de influenţele regionale (ex. *cânt milanez, cânt ambrozian* etc.). Cântările gregoriene s-au îmbogăţit de-a lungul timpului. Cel care a ***teoretizat muzica gregoriană*** a fost **Guido d'Arezzo**. Modurile gregoriene au fost împărţite în 8 categorii principale, acestea, la rândul lor, fiind teoretizate în: 4 moduri *autentice* şi 4 moduri *plagale*. Cele 8 moduri sunt: *protus* (autentic şi plagal), *deuterus* (autentic şi plagal), *tritus* (autentic şi plagal) şi *tetrardus* (autentic şi plagal). Din punctul de vedere al elementului ritmic, Guido d'Arezzo distinge 3 tipuri: cântări ***prozaice*** în *ritm liber*, cântări ***metrice*** care conţin diferite *ritmuri* şi cântări ***analoge poemelor lirice***, care sunt caracterizate de conţinutul diferitelor *ritmuri*. Iniţial cântările erau caracterizate de un *discurs melodic monodic*, iar mai târziu au devenit

din ce în ce mai complexe, fiind intonate pe *două, trei sau mai multe voci*. ***Organum***-ul este prima formă de cântare la *două voci polifonică*, specifică muzicii gregoriene. Alături de *cantus*-ul gregorian, care se transformă în ***cantus firmus***, se alătură încă o voce care îl însoţeşte în *cvarte*, *cvinte* sau *octave paralele*. (**Gabriel Constantin Oprea**)

Notker Balbulus (840 – 912), ***Sfântul Tuotilo*** (850 – 915), **Bernon de Reichenau** (978 – 1048), ***Wipo de Burgundia*** (995 – 1048), ***Hermann of Reichenau*** (1013 – 1054), ***Adam de Saint-Victor*** (m. 1146), **Papa Inocent III (Lotario di Segni)** (1160 – 1216), ***Tommaso da Celano*** (1185 – 1265), ***Sfântul Toma de Aquino*** (1225 – 1274), ***Jacopo de Benedictis*** (***Jacopone da Todi***) (1236 – 1306)

Cântul mozarabic (sec VIII)

Ritul galican a supravieţuit în primul rând prin *ritul toledan* (numit şi ***mozarabic***, *isidorian*, *spaniol vechi* sau *gotic* de către unii profesori de liturgică) şi în al doilea rând prin influenţa sa asupra riturilor roman şi anglican actuale (numit *galo-roman*) şi ca parte componentă a *ritului ambrozian* din Milano. Din cauza influenţei liturghiei galicane, *Misa romană* conţine *Gloria*. ***Ritul galican cel mai longeviv a fost cel din Toledo, Spania***, fiind limitat la câteva capele în ultimele secole. Atât liturghia toledană cât şi cea milaneză au fost modificate de Roma, fiind supuse canonului roman în perioada recentă. În urma Sinodului Vatican II, atât *ritul toledan* cât şi cel *milanez* au fost modificate sub influenţa stilului *Novus Ordo*, cu toate că ambele erau slujite în forma lor tradiţională de preoţi ortodocşi de rit occidental. (**ro.orthodoxwiki.org**)

Misticismul german (sec XII)

Hildegard von Bingen (1098 – 1179) a fost o *călugăriță benedictină*, stareță din 1136, fiind una dintre ***cele mai importante reprezentante a misticismului german*** (lat. *mysticus*: de nedescris, căutare de adevăr, tainic;) din Evul Mediu, care s-a ocupat de discipline diferite ca: religie, medicină, biologie și ***muzică***. (**ro.wikipedia.org**)

Muzica slavă (sec X)

Cultura Novgorodului

În Evul Mediu, ***Novgorodul*** a înflorit din punct de vedere cultural. *Cea mai mare parte a populației era știutoare de carte*. Documentele erau scrise pe *coajă de mesteacăn*. Când Parisul și Londra erau încă înecate în noroaie, Novgorodul era lăudat de călătorii străini pentru străzile pietruite și curățenia din oraș. (**ro.wikipedia.org**)

Muzica laică (sec XI - XIV)

Trubaduri, truveri*: primii reprezentanţi semnificativi* ai artei *poetice* şi *muzicale* medievale manifestată în *secolele XII-XIII* pe teritoriul *francez*. Diferenţiaţi potrivit limbajului folosit: artiştii din sud, numiţi ***trubaduri***, utilizau dialectul provensal numit *langue d'oc*, cei din nord, ***truverii***, scriau în *langue d'oïl*. Semnalaţi iniţial în regiunea Poitiers, apoi pe coasta Atlanticului, proliferează prin şcoli specifice în nordul Italiei, în Germania (***minnesängeri***), Spania, Anglia ş. a. Sunt creatori de cântece originale, **detaşate de *cantus firmus***, cu formă închegată: *monodii acompaniate*, abordând o tematică lirică îndreptată preferenţial către *tema iubirii ideale*, a *curtoaziei*. Îngemănează subiectele *sacre* cu cele *laice*, *ironia* şi *obscenul*, *idealismul* cu *problemele sociale* ş.a. *Trubaduri* de pionierat: **Aimerie de Peguilhan** (1190 – 1221),

Bernart de Ventadora (1147 – 1170), **Giraut de Bornelh** (1162 – 1199), **Gaucelm Faidit** (1172 – 1203) ş. a. *Truveri*: **Blondel de Nesle** (1180 – 1210), **Gauthier de Bethune**, **Gace Brulé** ş.a. *Minnesängeri*: **Walter von der Vogelveide**, **Wolfram von Eschenbach**, **Tannhäuser** ş.a. (**Daniela Caraman-Fotea**)

Trubaduri francezi (*langue d'oc* - sud)
Guillaume de Poitiers ~ Guillaume IX d'Aquitaine (1071 – 1126), ***Marcabru din Gasconia*** (1086 – 1127), ***Arnaut de Mareuil*** (11xx – 12xx), ***Jaufré Rudel*** (1113 – 1170), ***Chrétien de Troyes*** (1130 – 1180), **Pierre d'Auvergne** (1130 – 1190), ***Guiraut de Bornelh ~ Giraut de Borneil*** (1138 – 1215), ***Raimbaut d'Orange*** (1140~1145 – 1173), ***Bertran de Born*** (1140 – 1215), ***Bernard de Ventadour*** (1145 – 1195), ***Gaucelm Faidit*** (1150 – 1205), ***Jean de Brienne*** (1170 – 1237), ***Peire Vidal ~ Pietro Vidale ~ Petrus Vitalis*** (1175 – 1205), ***Gautier de Coincy*** (1177 – 1236), ***Raimbaut de Vaqueiras*** (1180 – 1207), ***Peire Cardenal~Cardinal*** (1180 – 1278), **Pierre Mauclerc~de Bretagne~de Dreux** (1187 – 1250), ***(Lo) Monge de Montaudon (călugărul din Montaudon)*** (1193 – 1210), ***Thibaut Roi de Navarre~de Champagne*** (1201 – 1253), ***Guiraut Riquier ~ Giraldo Ricchieri*** (1230 – 1292).

Truveri francezi (*langue d'oïl* – nord)
Blondel de Nesle (1155 – 1202), ***Gauthier~Conon de Béthune*** (1160 – 1219), ***Colin Muset*** (1210~1250 – 1230~1270), **Jehan Bretel** (1210 – 1272), ***Adam de la Halle*** (1240 – 1287), ***Gillebert~Guillebert de Berneville*** (activ 1250 – 1270).

Minnesängeri germani
Gottfried von Straßburg (m. 1210), ***Wolfram von Eschenbach*** (1160~1180 – 1220), ***Walther von der Vogelweide*** (1170 – 1230), ***Neidhart von Reuental*** (1190 – 1240), ***Ulrich von Liechtenstein*** (1200 – 1275), ***Tannhäuser*** (n. 1245 – 1265), ***Heinrich von Meißen ~ Frauenlob*** (1250 ~ 1260 – 1318), ***Heinrich von Ofterdingen*** (activ sec XIII), ***Hugo von Montfort*** (1357 – 1423).

Meistersingeri germani
Hans Rosenblatt (1475 – 1530), ***Hans Sachs*** (1494 – 1576), **Konrad Nachtigall** (activ sec XI).

Truveri englezi
Richard Inimă-de-leu (1157 – 1199).

Trubaduri spanioli
Guiraut~Giraut~Guerau III de Cabrera~Cabreira (m. 1160~1161).

Truveri spanioli
Guillem de Berguedà (1138 – 1196), ***Alfonso X cel Înțelept ~ El Sabio*** (1221 – 1284), **María Balteira** (dansatoare – activă sec XIII).

Trubaduri italieni
Sordello da Goito ~ Sordel de Goit (activ sec XIII), **Lanfranco Cigala~Cicala** (activ 1200 – 1258), **Bonifacio Calvo** (activ 1253 –1266), **Bartolomeo Zorzi ~ Bartolomeus Gorgis** (activ 1266 – 1273).

Ars Antiqua (sec XII - XIII)

Ars Antiqua (lat. „*Artă Veche*"): reprezintă perioada cuprinsă aproximativ între anii *1160 – 1325*, când, în cadrul aşezămintelor bisericeşti importante, au început a se forma ***şcoli muzicale***. O mare dezvoltare a cunoscut-o *Şcoala de la Nôtre Dame* prin reprezentanţii ei: *Leoninus* şi *Perotinus*. Perioada reprezentată de Ars Antiqua are drept caracteristici dezvoltarea ***polifoniei liturgice*** şi a ***notaţiei muzicale***. (**Gabriel Constantin Oprea**)

Polifonia apare în cultura muzicală europeană prin *sec. IX*, de când sunt cunoscute *primele notaţii de tip polifonic* în lucrările lui **Hucbald** (840 – 930), autorul tratatului *De harmonica institutione* sub forma *organumului*, ca apoi **Léonin** (sec. XII) şi **Pérotin cel Mare** (sec. XII – XIII) – maeştrii *Şcolii de la Nôtre Dame de Paris,* şcoală ce face parte din curentul numit ***Ars Antiqua***, să stabilească *reguli practice* – în primul rând ale *contrapunctului* – în lucrările ce se numesc tot *organum* (la care adaugă *duplum, triplum* etc., după numărul de voci) şi folosesc drept *cantus firmus* cântări gregoriene; **Pérotin** inventează *un nou stil în polifonia* acelei vremi, denumit ***conductus**,* ce avea drept element caracteristic faptul că inclusiv *cantus firmus*-ul era scris de *autor*. (**Nicolae Racu**)

Şcoala pariziană de la Notre Dame

Magister Leoninus (1135 – 1201), ***Magister Perotinus ~ Pérotin le Grand*** (1150~1165 – 1200~1230).

Rondelul polifonic

John of Fornsete (? – 1238), ***Adam de la Halle*** (1240 – 1287).

Ars Nova (sec XIII - XIV)

Ars Nova (lat – *Artă Nouă*): termen introdus de **Philippe de Vitry**, reprezentant al şcolii franceze, teoretician şi compozitor avangardist din secolul XIV. Caracteristica Ars Novei este aceea că promovează *scrierea ritmică variată* şi, în acelaşi timp, *îmbogăţeşte notaţia*, astfel că, pe lângă valorile notelor existente, sunt adăugate şi alte valori mai mici ca: *minima, semiminima* şi *fusa*. **Guillaume de Machaut** (1300 – 1377) este ***reprezentantul cel mai de seamă al Ars Nova*** (**Gabriel Constantin Oprea**)

Sec. XIV aduce cu sine apariţia curentului numit ***Ars Nova*** (Arta Nouă), titlu preluat de la lucrarea omonimă a renumitului muzician-teoretician, compozitor şi poet **Philippe de Vitry** (1291 –1361); **Vitry** dă noi reguli polifoniei – *evitarea succesiuni* de $5^{tă}$ şi $8^{vă}$, *alternanţa consonanţelor* şi a *disonanţelor*, finalul pe *intervale consonante*, precum şi *notaţiei mensurate*; **de Vitry** şi **Guillaume de Machault** (1300 – 1377) sunt consideraţi ***cei mai renumiți muzicieni şi compozitori ai sec. XIV***, care vor deschide calea *epocii de aur a polifoniei vocale*, ce s-a manifestat în etapa următoare (începând cu Renaşterea timpurie). Reprezentanţii *Ars Novei italiene:* **Jacopo da Bologna** şi **Francesco Landini***,* au trăit în acelaşi sec. XIV, fiind autori de *madrigale*, *balade* etc. (**Nicolae Racu**)

Ars Nova inițială (Ars Nova)

Franța

Raoul Chaillou de Pesstain (12xx – 13xx), ***Philippe de Vitry*** (1291 – 1361), ***Guillaume de Machaut*** (1300 – 1377), ***Jehan de Lescurel*** (sec XIV).

Italia – Școala Florentină

Niccolò da Perugia (sec XIV), ***Francesco Landini*** (1325 – 1397), ***Jacopo da Bologna*** (1340 – 1386), ***Giovani da Cascia*** (mijl. sec XIV), ***Gherardello da Firenze*** (1320~1325 – 1362~1363), ***Johannes Ciconia ~ Jean Ciconne de Liège*** (1370 – 1412).

Ars Nova finală (Ars Subtilior)

Ars Subtilior până la 1400

Jean Vaillant (activ 1360 – 1390), ***Jean Cuvelier*** (activ 1372 – 1387), **Jo[hannes] Susay ~ Jehan Suzay** (1380 – 1411), ***Jean~Johannes Galiot*** (activ 1380 – 1395), **Jean So(u)lage** (activ sf. sec. XIV), ***Trebor*** (activ 1380 – 1400).

Ars Subtilior după 1400

Jean de Greniers~Tapissier (1370 – 1408~1410), ***Baude Cordier*** (1380 – 1440), ***Nicholas Grenon*** (1380 – 1456), ***Jean Cesaris*** (activ 1390 – 1420), **Jean~Johannes Carmen** (activ 1400 – 1420), **Richard Locqueville** (activ 1410 – 1418).

Glosar

Virelais: (fr.) Piesă *polifonică vocală* de origine *franceză*, răspândită în sec. XIII, asemănătoare ca formă cu *rondo*-ul.

Rondo: (it.) *Formă muzicală* din sec. XII, derivată dintr-un vechi cântec și dans francez în *cerc*, caracterizat prin *alternarea refrenului cu diferite cuplete*.

Misă (lat. *missa*, fr. *messe*, germ. *Messe*, engl. *mass*, it. *messa*, sp. *misa*, din. lat. *missio* sau *dimissio* – trimitere, încheiere): expresia *Ite missa est*, rostită de preot la sfârşitul slujbei, era iniţial acelaşi lucru cu invitaţia adresată celor nebotezaţi de a pleca din biserică. Misa este ***slujba cea mai importantă*** aparţinând ceremonialului liturgic ***creştin catolic***.

Liturghie (gr. *leitourghia* din *leitos,* „obştesc" şi *ergon,* „lucrare"): ***cel mai important serviciu divin al Bisericii creştine ortodoxe***.

Chanson (fr.): La origine, cântec *francez* cu caracter *popular* sau *eroic*. În secolele XV – XVII era o *lucrare polifonică*, pentru ca ulterior să devină o *piesă de scriitură omofonă*.

Lied (germ. *Lied* – cântec): Piesă, de regulă *vocală*, de *mici dimensiuni*, cu *acompaniament instrumental*, în stil *omofon*, având la bază un *text poetic*.

Canzona (it. *cantsona*): *specie poetico-muzicală* din repertoriul trubadurilor, cu tematică *erotică*. Între secolele XIII – XVI se instalează o *formă polifonică strofică* (A repetat, BC repetat), dar se poate întâlni şi sub formă de *baladă, vodevil* sau *villanelă.* Începând cu secolul XVI, piesele vocale se transcriu pentru instrumente (*lăută*, *clavecin*, *orgă*), procedeu care va da naştere unor *lucrări instrumentale* independente de cele vocale, cu o scriitură *polifonică* mai puţin rigidă.

Dance royale: *Dans regal*, jucat în Evul Mediu la curtea nobililor din Franța.

Ballata: Specie de *cântec polifonic Italian*, apărut în sec. XIII – XIV.

Pastorală (it. *pastorale* – păstoresc, câmpenesc): *Spectacol muzical* cu subiect bazat pe o *idilă păstorească*, în care sunt evocate crâmpeie din *viaţa câmpenească*, *rurală*; era interpretat de *trubaduri* şi *truveri*.

Joc (fr. *jeux*): La origine, *chanson de geste*, cu caracter *popular* sau *eroic*.

Estampida: (fr. *estampie*, it. *istampita, stampita*): Una dintre cele mai vechi forme ale muzicii de dans europene, creată de *trubadurii provensali*.

Saltarello (it. de la lat. *saltare – a* a pica, a sări): Vechi dans popular provenit din zona *rurală* din centrul Italiei, în *tempo rapid* cu accelerare pe parcurs, în *metru ternar*, jucat de *perechi*, cu sărituri; bărbatul cântă la *chitară*, femeia acompaniază la *tamburină*

A cappella sau **a capella** (it. – ca la capelă): lucrare corală ***strict vocală***, *fără acompaniament* instrumental. În Evul Mediu, locul ocupat în Biserica Apuseană de cei ce cântau – la început numai *vocal*, numiţi *cântăreţi* – se chema ***cappella*** (sin. ***paraclis*** în Biserica Răsăriteană).

Vielă: Instrument cu *3-5 coarde* și *arcuș*, strămoș al *viorii*.

Rebec: Instrument cu *arcuș*, de origine *arabă*, întâlnit în Europa sud-vestică a *sec. XI – XV*.

Lăută (sp. *laúd*; it. *liuto*; fr. *luth*; germ. *Laute*, eng. *lute*): Instrument solistic şi de acompaniament, de origine *arabă*, *cordofon*, cu coarde *ciupite*, pătruns în Europa prin *Spania*; strămoșul *chitarei* și *mandolinei*.

Psalterion: Intrument medieval cu coarde *ciupite*, moștenit de la *grecii antici* și răspândit în Europa începând cu *sec. XIII*.

Blockflöte (germ.): flaut *drept*, instrument *aerofon* din *lemn*, popular în *sec. XV –XVII*, cu o familie numeroasă (cca. 21 mărimi).

Bibliografie: **Jean Lupu, Daniela Caraman-Fotea, Nicolae Racu, Gabriel-Constantin Oprea, Eugen-Petre Sandu – *Dicționar universal de muzică***, Litera Internațional, 2008

Renașterea (sec XV – XVII)

- Se redescoperă valorile *clasice* ale artei grecești (*umanismul*).
- *Spiritul laic* pătrunde în muzică în mai mare măsură.
- Apar ***primele notații tipărite***, ce se vor răspândi foarte rapid.
- *Notația muzicală* se perfecționează
- Biserica și curțile nobiliare angajează ***muzicieni profesioniști*** (compozitori sau interpreți).
- *Melodica* este mai echilibrată, cu *melodii mai scurte* și *mai mult silabice*.
- *Ritmica* este *mensurală*, mai *regulată*, fiind influențată uneori de *prozodie*.
- *Sistemele sonore* utilizate sunt aceleași cu cele din Evul Mediu.
- Se instaurează ***perioada de aur a polifoniei vocale***.
- *Disonanțele* sunt *evitate* sau, dacă apar, sunt *pregătite* și *rezolvate*.
- *Polifonia* este de tip *imitativ*.
- Tehnicile de prelucrare a temei muzicale sunt: *augmentarea, diminuarea, inversiunea, recurența etc.*
- Predomină *timbrul vocal* (adesea ***a capella***).
- Se cristalizează scriitura la **patru voci** (*superius*, *altus*, *tenor*, *bassus*).
- *Muzica instrumentală* este utilizată pentru *divertisment* și *dans*.
- *Forma polifonică imitativă* cea mai utilizată este ***canonul***.
- Genuri religioase: *misă, motet, psalm, anthem*.
- Genuri laice vocale: *madrigal, frotolla, vilanella, quodlibet, chanson, lied.*
- Genuri laice instrumentale: *sonată, fantezie, ricercar, capriciu, toccata*.
- Genuri laice muzical-dramatice: *madrigal dramatic, **începuturile operei***.
- Instrumente: cu **coarde** și **arcuș** (*vihuela, viola, rebec*), cu **coarde ciupite** (*vihuela spaniolă, lăuta*), de **suflat** (*blockflöte, dulcian, sackbut*), cu **claviatură** (*orgă, clavecin, virginal*), de **percuție**.
- Pentru instrumentele cu *coarde ciupite* se dezvoltă *sistemul de **tabulaturi***. (**Nicolae Zărnescu**)

Renaşterea timpurie apare încă din *Ars Nova*, atât *franceză* (**Philippe de Vitry** şi **Guillaume de Machault**), cât şi *italiană* (**Francesco Landino**, 1325 – 1397). Aceşti compozitori introduc în formele polifonice unele genuri laice de provenienţă populară ca *ballata, rondellus, lai, virelai, caccia* etc.

În perioadele următoare ***Renaşterea*** se manifestă prin puternice şcoli: *engleză* (**John Dunstable**, **Lionel Power**), *neerlandeză/franco-flamandă* (**Gilles Binchois**, **Guillaume Dufay**, **Johannes Ockeghem**, **Jacob Obrecht**, **Josquin des Pres**, şcoală ce avea să contribuie la dezvoltarea artei muzicale în întreaga Europă, *italiană* cu ramurile ei: *veneţiană* (**Adrian Willaert** şi **Cipriano da Rore**, neerlandezi la origine, **Giovanni Gabrielli**, **Claudio Merulo**, **Andrea Gabrielli** etc.), *romană* (**Giovanni Pierluigi da Palestrina**, **Luca Marenzio**), *franceză* (**Pierre Attaignant**, **Clément Jannequin**, **Claude de Sermisy**, **Claude Goudimel**, **Claude le Jeune**), *germană* (**Hans Leo Hassler**, **Thomas Stolzer**, **Adam de la Fulda**), *spaniolă* (**Cristobal Morales**, **Tomas Luis de Vittoria**, **Antonio de Cabezon**, **Diego Ortiz**), *polonă* (**Mikolai Gomulka**), *cehă* (**Jacob Gallus** sau **Handl**) etc.

Laicizarea artei şi a ***muzicii*** constituie o cale pe care au mers mulţi dintre aceşti creatori; este vorba de un *interes crescut pentru* ***om***, ceea ce nu înseamnă o renunţare la sacru; de altfel şi latura sacră a artei acestora este foarte bine reprezentată, dar atât prin introducerea genurilor *muzicii populare* cât şi prin folosirea în cadrul *madrigalelor* sau *chanson*-urilor a unor texte aparţinând marilor poeţi: Dante, Petrarca, Ariosto, Tasso, Ronsard, Marot etc., ***umanul*** se manifestă din ce în ce mai puternic. Totodată, redescoperirea *capodoperelor antichităţii* – a tragediei în special – favorizează apariţia în cadrul *cameratei florentine* a unor noi genuri muzicale ce vor avea o dezvoltare remarcabilă: ***opera*** şi corolarele ei destinate a fi cântate şi nu prezentate scenic: ***oratoriul*** şi ***cantata***.

Din punct de vedere al *tehnicii componistice* folosite, după ce *polifonia* a ajuns la un *perfecţionism nemaiîntâlnit* – care ducea la *neputinţa receptării clare a mesajului*, datorită *multitudinii de voci* aflate în *imitaţie canonică* (36 voci, şcoala neerlandeză în a doua perioadă!), fără a mai vorbi de *textul total neinteligibil* – muzica începe să revină la matca ***clarităţii***, în construcţie şi în exprimare, printr-o simplificare binevenită a limbajului; *nu se renunţă la polifonie*, dar aceasta *se reaşază pe un număr de voci ce permit urmărirea sincronă a acestora* în cadrul compoziţiilor muzicale (de regulă maxim 6 voci).

Muzica instrumentală ia avânt, datorat, în primul rând, ***perfecţionării instrumentelor*** – măiestria *lutierilor* din **Renaştere** ajunge pe ***culmi neegalate până azi*** – sau *construcţiei unor noi modele*, concomitent cu *renunţarea la cele vechi*, considerate depăşite. *Emanciparea muzicii instrumentale* în raport cu cea vocală, folosirea cu tot mai multă ştiinţă şi chiar rafinament a *instrumentelor* în muzică, ***instrumentalizarea*** muzicii vor duce în arta *barocului* la *înclinarea balanţei* spre ***muzica instrumentală***.

Arta sunetelor s-a bucurat – ca toate celelalte arte şi ştiinţe – de *studierea fenomenului muzical* de către remarcabili muzicieni şi oameni de ştiinţă. Henricus Loritus Glareanus (1488 – 1563), autor al lucrării *Dodekachordon,* în care include studiul modurilor *ionic do-do* (viitorul major natural) şi *eolic la-la* (viitorul minor natural), Gioseffo Zarlino (1517 – 1590), care, în *Instituzioni harmoniche* şi *Dimostrazioni harmoniche* cercetează *majorul natural*, introduce în rândul consonanţelor *terţele mari şi mici* (armonicele 4, 5, 6), intervale ideale desfăşurărilor armonice (pe verticală), ceea ce era în perfectă concordanţă cu stilul *omofon-armonic* ce se impunea, creează un nou sistem intonaţional – *Sistemul lui Zarlino,* bazat tocmai pe *terţe*, derivat din seria armonicelor naturale; Elevul lui Zarlino, **Vincenzo Galilei** (1520 – 1591), tatăl renumitului astronom Galileo Galilei, se preocupă de *noile idei în muzică* şi elaborează *lucrări* precum *Dialog al muzicii antice şi al celei moderne* şi *Discurs în jurul operelor lui Gioseffo Zarlino din Chioggia,* dar şi *compoziţii* în care stilul *omofon* ce se năştea se manifestă cu pregnanţă (ex. *Tânguirea lui Ugollino,* ce foloseşte un text din *Divina Comedie* a lui Dante).

Creatorii renascentişti, mulţi dintre ei cu activităţi de excepţie în domenii dintre cele mai diverse (ex. **Leonardo da Vinci** – *pictor*, *sculptor*, *inginer*, *arhitect*, *savant vizionar* etc. sau **Michelangelo Buonaroti** – *pictor*, *sculptor*, *arhitect*, *poet* etc.), au intrat în istoria omenirii ca personalităţi ce *au influenţat* într-un mod de excepţie *evoluţia umanităţii*. (**Nicolae Racu**)

Școlile polifonice (sec XV – XVII)

Polifonie (gr. *Poli* – mult şi *fone* – sunet): tehnică şi artă a *suprapunerii mai multor linii melodice* (cel puţin două) de aceeaşi importanţă, ce are drept finalitate obţinerea unei *lucrări muzicale unitare* sau a unor *secţiuni dintr-o lucrare*; fiecare linie melodică (voce) are un sens expresiv propriu, iar construcţia muzicală, astfel obţinută, are o importantă componentă *orizontală* (rezultată din derularea şi dezvoltarea fiecărei voci), precum şi una *verticală* (rezultată din suprapunerea auditivă a vocilor, materializată, desigur, şi în partitură).

Reprezentanţii *polifoniei **engleze*** sunt: **John Dunstable** (+1453), compozitor care va aplica cu măiestrie *principiile contrapunctice* în creaţia sa, şi **Lionel Power** (+1445), remarcabil compozitor de muzică sacră şi fin teoretician al muzicii (*Treatise upon the Gamme*), folosesc cântarea tipic engleză (preluată din Irlanda şi Scoţia) a mersului în *terţe* şi *sexte paralele*; tot ei făcând trecerea spre ***epoca de aur a polifoniei vocale*** care se va manifesta în vremea ***Renaşterii***: *I-a etapă* – flamanzii de la **Guillaume Dufay** (1400 – 1474) la **Josquin des Prés** (1450 – 1521) (v. neerlandeză, şcoala); *a II-a etapă* – italianul **Giovanni Pierluigi da Palestrina** (1525 – 1594), flamanzii **Adrian Willaert** (1485 – 1562), ce face o legătură organică între cele două etape) şi **Orlando di Lasso** (1532 – 1594), spaniolul **Tomás Luis da Vittoria** (*Victoria*, 1548 – 1611), englezul **William Byrd** (1542 – 1612), francezul **Clément Jannequin** (1475 – 1560), germanul **Hans Leo Hassler** (1564 – 1612). Epoca este ilustrată printr-un ***număr foarte mare de compozitori*** ce au creat lucrări care ***nu şi-au pierdut*** nici după atâtea secole ***savoarea şi frumuseţea***. (**Nicolae Racu**)

Școala polifonică franco-flamandă

Școala neerlandeză: una dintre *cele mai importante şcoli europene* din perioada Renaşterii; este cunoscută şi ca *şcoala flamandă* sau *franco-flamandă*; apare pe teritoriul actual al *Ţărilor de Jos* (*Nieder* – jos: Belgia, Olanda, Luxemburg), precum şi al unei părţi din *nord-estul Franţei*, una din zonele cele mai avansate din punct de vedere economic şi cultural, în care *filozofia umanistă* (principalul ei reprezentant fiind **Erasmus din Rotterdam** (1466 – 1530), autor al unor vitriolante scrieri cu caracter antifeudal şi anticlerical – ex.: *Elogiul nebuniei)* sau diverse forme de manifestare artistică precum pictura, tapiseria, broderiile, ceramica şi *muzica* şi-au găsit un teren de afirmare.

De pe aceste meleaguri vor pleca *muzicieni* în toate părţile Europei, făcând cunoscute noile tendinţe ale artei sunetelor şi pe alte meleaguri (italiene, franceze, germane, engleze, spaniole etc.), contribuind în mod hotărâtor şi substanţial la dezvoltarea acesteia. Școala neerlandeză este indisolubil legată de *polifonie,* de *stilul sever* al acesteia (bazat într-o măsură substanţială pe *imitaţie).* Școala neerlandeză face o *primă mare sinteză a limbajului muzical* al epocii. Meşteşugul compoziţiei, care la muzicienii școlii neerlandeze devine o artă complexă şi rafinată, a fost însuşit în *maîtrise*-le marilor catedrale din zonă (Reims, Anvers, Cambrai, Bruges, Liège, Leyda etc.). Reprezentanţi ai școlii neerlandeze: **Johannes Cicconia** (1335, Liège – 1411, Padova), cel ce reuşeşte materializarea sintezei sus-menţionate între diferitele aspecte ale Ars Nova (franceză şi italiană).

O periodizare a activităţii ***şcolii neerlandeze***:

a) ***etapa I:* Gilles** (*Egidius*, prenume latinizat) **Binchois** (1400 – 1460), fost soldat, metamorfozat în muzician şi capelan, **Guillaume** (*Guillermus*, *Guliermus*) ***Dufay*** (1407 – 1474), corist la catedrala din Cambrai, plecat la Roma, *Maestru al Artelor* la Sorbona, remarcabili compozitori ce continuă tradiţiile din Ars Nova scriind în genurile acesteia *(balade* şi *rondo*-uri), dar care, căutând şi o *simplificare a formei*, renunţă la

complicaţiile ritmice şi cultivă melodicitatea frazei; în plus, Dufay *renunţă* şi la *politextualitate* (mai multe texte simultan, eventual şi în limbi diferite); foloseşte (probabil sub influenţa englezului **Dunstable**) mersul *paralel* în *terţe* şi *sexte (faux-bourdon)* utilizând, totodată, un singur *cantus firmus* în toate părţile misei, dă o mare însemnătate *vocilor superioare* în cadrul corului la 4 voci, pe care-l utilizează cu precădere. Menţionăm că aceşti doi mari reprezentanţi ai primei etape au activat la curtea burgundă a lui Filip cel Bun, iar Dufay a creat mult timp în Franţa şi Italia;

b) ***etapa a II-a:*** **Johannes** (***Jean***) **Ockeghem** (***Ockenheim***) (1430 – 1495), o lungă perioadă capelan şi compozitor al regelui Charles al VII-lea la Paris şi **Jacob Obrecht** (***Hobrecht***, ***Obertus***, ***Hobertus***, 1453 – 1505), din creaţia căruia au rămas puţine lucrări. Cei doi sunt compozitori care, împreună cu alţii, duc la perfecţiune arta şi tehnica polifoniei: *imitaţiile* apar la orice interval, temele sunt cu măiestrie trecute prin procedeele de prelucrare (*augumentări*, *diminuări*, *inversări*, *secvenţe*); ca o curiozitate (în epocă acest lucru fiind privit ca un meşteşug desăvârşit), menţionăm că au fost compuse ***canoane la... 36 de voci!*** Idealurile umaniste ale Renaşterii îi fac pe compozitori să compună *mise-parodie* şi *mise* fără *cantus firmus.* Misa este tratată cu *maximă atenţie*, ceea ce a făcut posibilă afirmaţia că ***misa*** este ***simfonia sec. XV***. Din aceeaşi etapă a școlii neerlandeze amintim şi pe **Heinrich Isaak** (***Isaac***) care activează mai ales pe alte meleaguri (la Florenţa, Ferrara, Innsbrück, Viena etc.); prin creaţia sa religioasă şi laică el influenţează tendinţele muzicale în regiunile prin care a trecut;

c) ***etapa a III-a:*** **Josquin des Près** (*Desprez*, 1440? – 1521), elev al lui **Ockeghem**, s-a aflat la Roma în serviciul Papei (1486-94); este unul dintre cei mai remarcabili maeştri ai muzicii *a capella,* cu care ia sfârşit aşa numita *perioadă de aur* a polifoniei vocale; vom întâlni însă mulţi muzicieni neerlandezi activând în întreaga Europă ca interpreţi, compozitori, pedagogi, integrându-se organic în peisajul artistic al centrelor unde îşi vor desfăşura activitatea, de la Veneţia, Roma şi Napoli la Praga sau în alte locuri, creând adevărate şcoli şi tradiţii: **Adrian Willaert** (1485 – 1562, Veneţia), **Jacques Arcadelt** (1505 – 1560, Florenţa, Roma), **Philippe Verdelot** (m. 1560 – Veneţia, Florenţa), **Cipriano da Rore** (1516 – 1565, Veneţia, Ferrara, Parma), **Giovanni (Jean) de Macque** (1550 – 1614, Napoli); la Praga – **Philippe da Monte** (1521 – 1603), **Jakob Regnart** (1540 – 1599); în Germania şi Danemarca – **Adrian Petit Coclico** (1500-1563). În Ţările de Jos îşi vor desfăşura activitatea (chiar dacă vor pleca şi în alte centre): **Jacob Clemens non Papa** (1510 – 1556), **Thomas Crequillon** (m. 1557), **Nicolaus Gombert** (m. 1560) şi **Jean Richaford** (m. 1548). Printre aceste ilustre personalităţi menţionăm şi pe *renumitul clavecinist, organist şi profesor* – ce a trăit în cea mai mare parte a vieţii la Amsterdam – **Jan Pieterszoom Swellinck** (1562 –1621). ***Unul dintre cei mai remarcabili muzicieni ai întregii istorii a muzicii*** este **Orlando di Lasso** (*Orlandus di Lassus*, 1532 – 1594), *cel mai strălucit reprezentant al școlii neerlandeze*, contemporan cu **Palestrina**; activează în diverse centre (Roma, 1553-54 şi din 1556, München), compune lucrări *religioase* (în jur de *50 mise* şi *1200 motete)* şi *laice*, adaptând sensibilitatea sa manierei italiene, franceze sau germane de compoziţie, scriind *madrigale*, *villanele*, *chansonuri*, *lieduri*; *stilul* său este *accesibil*, între *text* şi *muzică* există o *relaţie* din care ambele au de câştigat, utilizează cu măiestrie *disonanţele*, *îmbinările timbrale* şi *cromatismele*; prin folosirea în *lucrările sacre* a unor *melodii obişnuite*, apropie acest tip de muzică de sufletul oamenilor. Cei patru fii ai săi au fost la rândul lor muzicieni. Conchidem că școala neerlandeză a însemnat, prin realizările de excepţie ale reprezentanţilor săi, o ***etapă de o mare însemnătate în dezvoltarea muzicii europene***. (**Nicolae Racu**)

Marchetto da Padova ~ Marchettus din Padova (1274 – 1319), ***Leonel Power*** (1370 – 1445), ***John Dunstable*** (1390 – 1453), ***Guillaume Dufay~Du Fay*** (1397 – 1474), ***Gilles de Binche (Binchois ~ Gilles de Bins)*** (1400 – 1460), ***Jean~Johannes Ockeghem*** (1410 – 1497), ***Jehan le Taintenier ~ Jean Teinturier ~ Johannes Tinctoris*** (1435 – 1511), ***Josquin des Prez~Prés*** (1440 – 1521), ***Hayne van Ghizeghem*** (1445 – 1476~1497), ***Gaspar van Weerbeke*** (1445 – 1516), ***Alexander Agricola*** (1446 – 1506), ***Jakob Obrecht*** (1450 – 1505), ***Franchino Gaffurio~Gafori ~ Franchinus Gaffurius*** (1451 – 1522), ***Antoine de Févin*** (1470 – 1511~1512), ***Philippe Verdelot*** (1508 – 1552), ***Jacques Arcadelt*** (1504~1505 – 1568), **Tielman Susato** (1515 – 1571), ***Cipriano de Rore ~ Cyprien de Rore*** (1515~1516 – 1565), ***Philippe de Monte*** (1521 – 1603).

Școala polifonică de la Roma

Școala romană: denumire sub care sunt cunoscute două şcoli muzicale (una din *sec. XVI* şi alta din *sec. XVII*) care şi-au desfăşurat activitatea în „cetatea eternă":

1. etapă de *înflorire a polifoniei vocale* din perioada Renaşterii (sec. XVI) concretizată prin activitatea unor compozitori (**Francisco d'Aria** şi **Constanzo Festa**, veneţieni de origine sau **Giovanni Animuccia**) şi ajunsă la apogeu prin ***inegalabila operă***, de o ***mare profunzime şi extraordinar echilibru***, am putea să o numim *clasică*, a lui **Giovanni Pierluigi da Palestrina** (1525 – 1594), născut în apropiere de Roma, în micul oraş Palestrina (de unde îi vine şi numele); activează la început ca organist şi maestru de cor în catedrala oraşului, iar odată cu alegerea ca papă a episcopului oraşului, este invitat la Roma ca maestru de cor al Capelei Juliane de la Catedrala Sf. Petru, precum şi ca dirijor al formaţiei de pe lângă biserica prietenului său, preotul – ulterior canonizat – Philipe Neri; prin numirea sa ca dirijor la Sf. Petru va întrerupe lungul şir al muzicienilor neerlandezi (**Dufay**, **des Prés**, **Arcadelt**, **da Rore** etc.), care au influenţat mulţi ani muzica catolică, iar prin rolul pe care-l va juca în muzica acestei biserici – suntem în plină acţiune a *contrareformei* – Palestrina va fi considerat un artist ce *reînvie într-un mod remarcabil cântările religioase tradiţionale* preluate din *Gradual* sau *Antifonar* şi prelucrate cu sclipiri de genialitate. Lucrările sale: ***93 mise*** *pentru 4-8 voci*, ***139 motete***, *lamentaţii*, *imnuri*, *litanii*, *madrigale*, combină într-o perfectă îngemănare rafinata *tehnică contrapunctică* a neerlandezilor cu *scriitura omofon-polifonică* a veneţienilor, dând o importanţă deosebită liniei melodice, expresive şi calde, specifică sensibilităţii italiene. În toate aspectele muzicii palestriniene funcţionează principiul compensaţiei (după un salt urmează o mişcare treptată contrară), duratele urmează cursul firesc al textului şi al melodiei, *melismele sunt practic înlăturate*, iar prin folosirea *corespondenţei silabă-sunet*, semnificaţia textului devine uşor inteligibilă, mersul *polifonic* alternează cu momente *armonice*, foloseşte cu precădere *modurile diatonice*, agreate de biserica catolică; totodată Palestrina fixează *formulele cadenţiale de tip autentic V-I*, în care foloseşte întârzieri tipice ce vor duce la cristalizarea funcţiilor tonale. Prin creaţia sa plină de o adâncă *pioşenie* şi *profund umană* în acelaşi timp, *tradiţională*, dar şi *novatoare*, **Palestrina** este într-adevăr ***un clasic al polifoniei Renaşterii***, ***unul din cei mai străluciţi reprezentanţi ai acesteia***. Un alt reprezentant al școlii romane este **Luca Marenzio** (1553-1599), care a activat la curţile romane, la curtea regilor poloni şi o scurtă perioadă ca organist al capelei papale; a fost un remarcabil creator de madrigale, cu melodii de o rară nobleţe şi cu folosirea frecventă a procedeelor armonice; a compus ***peste 600 de madrigale*** – în care a utilizat texte ale iluştrilor

poeţi renascentişti şi prerenascentinşti: Dante, Tasso, Petrarca, Ariosto etc. – precum şi *canţonete*, *motete*, *lucrări religioase* etc.

2. importantă şcoală muzicală localizată la Roma în *sec. XVII* ce a avut un rol semnificativ în dezvoltarea ***operei*** (menţionăm că *opera* apare la Florenţa, iar *oratoriul* la Roma la începutul sec. XVII); creaţiile aparţinând compozitorilor şcolii romane de operă erau caracterizate prin fast şi somptuozitate – la care contribuie şi *corul*, generos tratat în contextul dramatic. Reprezentanţi: **Stefano Landi** (1590 – 1655), cel care introduce printre primii ***elementul comic*** în cadrul *operei* – ce ulterior se va numi *seria* – (ex. aria lui Charon din opera *Moartea lui Orfeu);* din creaţia sa mai fac parte *mise*, *madrigale*, *psalmi*, *opere*, *cantate* etc. şi **Luigi Rossi** (1597 – 1653), compozitor ce a activat o perioadă la Roma şi apoi în Franţa la capela cardinalului Mazarin şi este considerat a fi ***primul creator de operă în această ţară***; printre compoziţiile sale se numără şi aproape ***200 de cantate***. (**Nicolae Racu**)

Bartolomeo Tromboncino (1470 – 1535), ***Costanzo Festa*** (1485~1490 – 1545), **Alfonso della Viola** (1508 – 1573), ***Nicolà Vicentino*** (1511 – 1575~1576), ***Giovanni Animuccia*** (1520 – 1571), ***Giovanni Pierluigi da Palestrina*** (1525 – 1594), ***Orlando di Lasso ~ Orlandus Lassus ~ Roland de Lassus*** (1532 – 1594), ***Giovanni Maria Nanino*** (1543 – 1607), ***Luzzasco Luzzaschi*** (1545 – 1607), ***Francesco Soriano ~ Soriano nel Cimino*** (1549 – 1621), ***Emilio de' Cavalieri*** (1550 – 1602), ***Luca Marenzio*** (1553 – 1599), ***Carlo Gesualdo da Venosa*** (1560 – 1613), ***Felicio Anerio*** (1560 – 1614), ***Jacopo Peri*** (1561 – 1633), ***Gregorio Allegri*** (1582 – 1652), **Stefano Landi** (1590 – 1655), **Luigi Rossi** (1597 – 1653).

Şcoala polifonică venețiană

Prima (cronologic) dintre **şcolile muzicale** din **Veneţia** înfloreşte în **sec*.* XVI***,* beneficiind de o viaţă muzicală bine şi generos organizată, mai ales în cadrul Catedralei San Marco, unde se găseau *două orgi* şi un *cor* ce se diviza în două (pe lângă cele două orgi), constituind cunoscutele ***cori spezzati****;* se accepta *utilizarea şi a altor instrumente, în afară de orgă*, începând cu anul 1527. Reprezentanţi: compozitor, organist, maestru de cor, profesor de origine flamandă**, Adrian Willaert** (1485 – 1562), creator de lucrări pentru mari ansambluri vocal-instrumentale, de lucrări pentru două coruri, cu care obţine efecte de stereofonie şi mari contraste dinamice şi timbrale. Elevii lui Willaert: **Cipriano da Rore** (1516 – 1565), compozitor de *madrigale* şi *motete*, **Andrea Gabrielli** (1510 – 1586), organist şi autor de compoziţii pentru *orgă* şi *cor*, **Costanzo Festa** (1490 – 1545), autor de *madrigale* şi *muzică religioasă*, **Claudio Merulo** (1533 – 1604), organist la Veneţia, Mantova şi Parma, compozitor de *motete*, *madrigale*, muzică pentru *orgă****,*** **Gioseffo Zarlino** (1517 – 1590), maestru de *cor* şi un eminent teoretician al muzicii, lucrările sale *Dimostrazioni harmoniche şi Istituzioni harmoniche* constituind o etapă hotărâtoare a teoriei muzicale, ***creator al sistemului intonaţional ce-i poartă numele***, **Giovanni Gabrielli** 1557-1612, nepot al lui Andrea G. şi profesor al lui H. Schütz. Prin creaţia lor, în care aplică *antifonia* (şi muzicii instrumentale), stabilesc şi fixează unele genuri instrumentale, contribuind la emanciparea acesteia, folosesc *elementul cromatic* şi diverse *melodii laice* drept ***cantus firmus*** pentru unele *lucrări religioase* etc. Printre factorii care au contribuit la răspândirea şi cunoaşterea culturii muzicale menţionăm înfiinţarea, încă de la începutul sec. XVI, a unei edituri muzicale (*Petrucci*). (**Nicolae Racu**)

Adrian Willaert (1490 – 1562), ***Andrea Gabrieli*** (1510 – 1585), ***Gioseffo Zarlino*** (1517 – 1590), **Girolamo Parabosco** (1524 – 1557), ***Baldassare Donato*** (1525~1530 – 1603), ***Annibale Padovano*** (1527 – 1575), ***Claudio Merulo da Corregio*** (1533 – 1604), ***Gioseffo~Giuseppe Guami*** (1535 – 1611), ***Marco Antonio Ingegneri*** (1536 – 1592), ***Orazio Vecchi*** (1559 – 1605), ***Giovanni Croce*** (1557 – 1609), ***Giovanni Gabrieli*** (1557 – 1612).

Școala polifonică franceză

Pierre de la Rue (1452 – 1518), ***Jean Mouton*** (1459 – 1522), ***Antoine Brumel*** (1460 – 1515), ***Claudin de Sermisy*** (1490 – 1562), ***Clément Janequin*** (1485 – 1558), ***Jacques Arcadelt*** (1504~1505 – 1568), ***Philippe de Monte*** (1521 – 1603), ***Claude Le Jeune*** (1530 – 1600), ***Guillaume Costeley*** (1531 – 1606), **Balthasar de Beaujoyeux** (1535 – 1589), ***Jacques Mauduit*** (1557 – 1627).

Școala polifonică spaniolă

Influențe flamande: ***Juan de Anchieta*** (1462 – 1523), ***Pedro de Escobar*** (1465 – 1535), ***Alonso Pérez de Alba~Alva*** (activ 1500); **Andaluzia:** ***Cristóbal de Morales*** (1500 – 1553), ***Juan Vásquez*** (1500 – 1560), ***Francisco Guerrero*** (1527 – 1599); **Castilia:** ***Juan del Encina*** (1468 – 1529), ***Tomás Luis de Victoria*** (1540 – 1613); **Catalania:** ***Mateo Flecha El Viejo ~ Mateu Fletxa El Viejo*** (1481 – 1553), ***Mateo Flecha El Joven ~ Mateu Fletxa el Jove*** (1530 – 1604), ***Joan Pau Pujol*** (1570 – 1626).

Școala polifonică portugheză

Heliodore de Pavia (xxxx – xxxx), ***Manuel~Manoel Mendes*** (1547 – 1605).

Școala polifonică engleză

Italieni în Anglia: **Alfonso Ferrabosco the Elder** (1543 – 1588), ***Luca Marenzio*** (1553 – 1599), ***Giovanni Giacomo Gastoldi*** (1554 – 1609), ***Alfonso Ferrabosco the Younger*** (1575 – 1628), ***Giovanni Battista Bassani*** (1647 – 1716); **englezi:** ***John Taverner*** (1490 – 1545), ***Christopher Tye*** (1497 – 1572), ***Thomas Tallis*** (1505 – 1585), ***William Byrd*** (1543 – 1623), ***Thomas Morley*** (1558 – 1602), ***John Bull*** (1562 – 1628), ***John Dowland*** (1563 – 1626), ***John Farmer*** (1570 – 1601~1603), ***Thomas Weelkes*** (1572 – 1623), ***Thomas Tomkins*** (1573 – 1656), ***John Wilbye*** (1574 – 1638), ***Orlando Gibbons*** (1583 – 1625).

Școala polifonică germană

Heinrich Finck (1444~1445 – 1527), **Adam de Fulda** (1445 – 1505), ***Thomas Stoltzer*** (1480 – 1526), ***Ludwig Senfl*** (1486 – 1542), ***Hans Sachs*** (1494 – 1576), ***Johann Walter*** (1496 – 1570), ***Orlando di Lasso*** (1532 – 1594, ultimii 36 de ani în Bavaria), ***Jacob Handl Gallus*** (1550 – 1591), **Johann Eckhardt** (1553 – 1611), ***Sethus Calvisius*** (1556 – 1615), ***Hieronymus Praetorius*** (1560 – 1629), **Hans Leo Hassler** (1564 – 1612), **Michael Praetorius** (1571 – 1621), **Heinrich Schütz** (1585 – 1672).

Școala polifonică olandeză

Jacobus Clemens non Papa (1510~1515 – 1555~1556), ***Jan Pieterszoon Sweelinck*** (1562 – 1621).

Şcoala polifonică poloneză

Mikolaj Zielenski (1550 – 1615).

Şcoala polifonică din Boemia

Jacobus de Kerle (1531~1532 – 1591), ***Kryštof Harant z Polžic a Bezdružic*** (1564 – 1621).

Şcoala polifonică din Ţările Române

Jan z Lublina ~ Joannis de Lublin (sec XVI) (2 dansuri româneşti), ***Sebestyén Tinódi Lantos ~ Lautenspieler*** **Sebastian von Tinód** (1510 – 1556) (cântece româneşti), **Anton Pann ~ Antonie Pantoleon-Petroveanu** (1796~1798 – 1854) (muzică religioasă, *imnul naţional al României*, compoziţii orientale, romanţe şi cântece de lume), **Jacobus organistul** (1413 – 1440), **Johann Teutonicus** (activ 1429), **Eustatie protopsaltul** (sec XV – XVI), **Dometian Vlahul** (sec XV – XVI), **Dionisie Zotica** (sec XVI), **Kyr Gheorghe** (sec XVI), **Antonie Protopsaltul** (sec XVI), **Nicodim** (sec. XVI), **Johannes Honterus** (1498 – 1549), **Valentin Gref Bakfark** (1527 – 1576), **Mihai din Moldova** (~1588), **Thornet Arben** (~1588) (*Dansul săbiilor – Banu Mărăcine*).

Muzica instrumentală în Renaştere (sec XVI – XVII)

Spre sfârşitul Renaşterii, ***muzica instrumentală*** începe să se emancipeze şi să-şi caute propriul drum care va duce la *extraordinara* ei *dezvoltare* din *baroc*. Dacă, iniţial, la instrumentele epocii se cântau piese *vocale*, ulterior compozitorii, precum spaniolul **Antonio de Cabezon** (1510 – 1566), ***unul dintre primii autori*** pentru instrumentele cu ***claviatură***, muzician orb de la curtea lui Filip al II-lea, englezul **William Byrd**, olandezul **Jan Pieterzoom Sweelinck** (1562 – 1621) ş.a., vor compune *lucrări specific instrumentale*, majoritatea în stil *polifonic*. (**Nicolae Racu**)

Muzica instrumentală italiană

Costanzo Festa (1485~1490 – 1545), ***Adrian Willaert*** (1490 – 1562), ***Rossino Mantovano*** (1505 – 1511), ***Francesco Spinaccino*** (1507 – xxxx), ***Joan Ambrosio Dalza*** (1508 – xxxx), ***Vincenzo Ruffo*** (1508 – 1587), ***Alfonso della Viola*** (1508 – 1573), ***Cipriano da Rore*** (1515~1516 – 1565), ***Francesco Bendusi*** (1520 – 1560), ***Anibalo Padovano*** (1527 – 1575), ***Filippo Azzaiolo*** (1530 – 1569), ***Giorgio Mainerio*** (1530~1540 – 1582), ***Andréa Gabrieli*** (1532~1533 – 1585), ***Claudio Merulo*** (1533 – 1604), ***Lodovico Agostini*** (1534 – 1590), ***Gioseffo Guami*** (1535~1542 – 1611), ***Giovanni Ferretti*** (1540 – 1609), ***Orazio Vecchi*** (1550 – 1605), ***Cesario Gussago*** (1550 – 1612), ***Giovanni Gabrieli*** (1554-1557 – 1612), ***Lodovico Grossi da Viadana ~ Lodovico Viadana*** (1560 – 1627), ***Adriano Banchieri*** (1568 – 1634), ***Aurelio Bonelli*** (1569 – 1620), ***Salomone Rossi*** (1570 – 1630), ***Anon*** (xxxx – xxxx).

Muzica instrumentală franceză

Jean Mouton (1459 – 1522), ***Claudin de Sermisy*** (1490 – 1562), ***Pierre Attaingnant*** (1494 – 1551~1552), ***Jacques Moderne*** (1495~1500 – 1560), ***Jacques Arcadelt*** (1504~1505 – 1568), ***Louis Bourgeois*** (1510~1515 – 1559~1560), ***Claude Goudimel*** (1514~1520 – 1572), ***Balthasar de Beaujoyeux*** (1535 – 1589), ***Jean~Jehan Titelouze*** (1562~1563 – 1633), ***Pierre Ballard*** (sec. XVI).

Muzica instrumentală spaniolă

Juan del Encina (1468 – 1529), ***Luys de Narváes*** (1500 – 1555), ***Luis de Milán*** (1500 – 1561), ***Miguel de Fuenllana*** (1500 – 1579), ***Antonio de Cabezón*** (1510 – 1566), ***Hernando de Cabezón*** (1541 – 1602).

Muzica instrumentală germană

Conrad Paumann (1410 – 1473), ***Heinrich Isaac*** (1450 – 1517), ***Adam von Fulda*** (1445 – 1505), ***Paul Hofhaimer*** (1459 – 1537), ***Arnolt Schlick*** (1460 – 1521), ***Hans Kotter*** (1485 – 1541).

Muzica instrumentală engleză

John Dunstable (1370 – 1453), ***John Taverner*** (1490 – 1545), ***Christopher Tye*** (1497 – 1572), ***William Byrd*** (1543 – 1623), ***Thomas Morley*** (1558 – 1602), ***John Bull*** (1562 – 1628), ***John Dowland*** (1563 – 1626)**,** ***Giles Farnaby*** (1563 – 1640), ***Thomas Campion~Campian*** (1567 – 1620), ***Thomas Tomkins*** (1572 – 1656), ***Orlando Gibbons*** (1583 – 1625).

Muzica instrumentală olandeză

Jan Pieterszoon Sweelinck (1562 – 1621).

Muzica instrumentală belgiană

Tielman Susato (1515 – 1571).

Muzica instrumentală franco-flamandă

Adrian Willaert (1490 – 1562), ***Guillaume Dufay*** (1397 – 1474), ***Johannes Tinctoris*** (1435 – 1511), ***Gaspar van Weerbeke*** (1445 – 1516), ***Alexander Agricola*** (1446 – 1506), ***Jakob Obrecht*** (1450 – 1505), ***Antoine de Févin*** (1470 – 1511~1512).

Muzica instrumentală în Țările Române

Antonio Rotta (n. 1495 Transilvania – m. 1549 Italia), ***Wolff Heckel*** (1515 – 1562) (dans săsesc cu intonații românești), ***Valentin Gref Bakfark*** (1527 – 1576), ***August Nörmiger*** (1560 – 1613) (2 dansuri cu formule folclorice românești), ***Jan z Lublina ~ Joannis de Lublin*** (sec XVI), **Jacobus organistul** (1413 – 1440), **Johann Honterus** (1498 – 1549), **Ieronimus Ostermayer** (1500 – 1561), **Thomasius Greb** (1539 – 1558), **Mathias** (1559 – 1563), **Seraphinus** (1564 – 1567), **Andreas Mathias** (sec XVI), **Antonetti** (sec XVI), **Georgius Teleschinus** (sec XVI), **Gerhardus** (sec XVI), **Ieremia Romanus** (sec XVI), **Petrus Dominici** (sec XVI), **Sebastianus Symon** (sec XVI), **Valentin Wagner** (sec XVI), **Wolfgang Gerhard** (după 1523), ***Ioan Căianu*** (1629 – 1687) (*Codex Caioni*).

Glosar

Augmentare: (lat. *augmentatio,* „mărire"): procedeu *contrapunctic* întâlnit în special în formele polifoniei imitative (*canonul* şi *fuga*), prin care se produce *mărirea duratelor* ce aparţin unei *linii melodice*; creşterea duratelor are loc în mod direct cu fizionomia ritmică originară: de obicei în *ritmul binar* se *dublează*, iar în cel *ternar* se *triplează*.

Inversare: procedeu componistic ce constă în *transformarea* unui *motiv*, a unei *teme* sau *serii*, precum şi a *altor structuri*, schimbând *sensul intervalelor*, dar păstrând *tipul de interval*. Sus apare structura directă, jos cea inversată. Se poate vizualiza prin aşezarea unei oglinzi paralel cu fragmentul respectiv, pornind de la prima notă, iar linia de contact dintre oglindă şi portativ constituind o *axă de simetrie*. Dacă dorim păstrarea caracterului tonal, nu se păstrează calitatea intervalului, ci numai natura lui; *inversarea strictă* va *respecta* inclusiv *calitatea intervalului*.

Recurenţă: (lat. *recurro* – a reveni, fr. *recurrence* – care revine): procedeu ce presupune reluarea structurii muzicale de la sfârşit spre început *(mersul racului, rac).* Procedeul este cunoscut încă din vechime (apare în *Ars Antiqua, Şcoala de la Nôtre Dame)* şi era folosit în cadrul canonului ***(canon per motum retrogradum*** – canon în mişcare retrogradă, sinonim cu *recurenţa* sau *retrogradarea*), spre deosebire de cel direct, obişnuit ***(canon per motum rectum*** – canon în mişcare directă); Recurența este folosită în continuare pe parcursul întregii evoluţii a muzicii (şcoala neerlandeză, Renaştere, Baroc, Clasicism, Romantism, sec. 20).

Imitaţie: (lat. *imitatio*): procedeu componistic ce constă în *repetarea* unei *structuri muzicale* (celulă, motiv, frază, perioadă etc.) la o *altă voce*; imitația este folosită mai ales în muzica *polifonică*, constituind un procedeu de bază în *canon*, *fugă* etc.; imitația este o *trăsătură fundamentală* în *polifonia şcolii neerlandeze*, în cea a *Renaşterii*, precum şi în cea vocal-instrumentală a Barocului.

Canon: formă *contrapunctică* ce are drept caracteristică un *proces imitativ continuu*; diferit de imitaţie. *Canonul* include în acţiunea sa imitativă *desfăşurarea melodică în întregul ei*. Canonul poate fi o piesă *de sine stătătoare* sau o *secţiune* a unei piese muzicale de amploare. În funcţie de construcţie, canonul poate avea mai multe variante: a) după *distanţa în timp a intrărilor* (de unul, doi sau mai mulţi timpi, respectiv măsuri), b) după *intervalul* dintre *linia melodică primară* şi cea *imitativă* (unison, cvintă, cvartă, octavă sau alte intervale). Alături de aceste intervale, canonul poate fi executat prin imitaţie în mişcare *directă*, *contrară* sau *retrogradă*. Diferite variante ale canonului pot apărea prin *augmentarea* sau *diminuarea* duratelor sau prin *combinarea* acestor procedee componistice. Când imitaţia canonului se încheie cu o *codă*, canonul se numeşte *finit*, iar când *ultima parte se suprapune cu prima*, canonul se numeşte *infinit* sau *circular*.

Motet (lat. *motetus,* derivat din *motus* – cuvânt): formă de factură *polifonică*, foarte des întâlnită între secolele XII şi XIV, având caracteristic *suprapunerea mai multor melodii*, *textele* fiind uneori *diferite*. Motetul are începutul în *perioada naşterii polifoniei*, care era întreprinsă de *Şcoala de la Nôtre-Dame din Paris*. Reprezentanţi de seamă ai genului motet în sec. XVI sunt: **Cl. Jannequin**, **Cl. de Sermisy**, **Orlando di Lasso**, **G. Gabrielli**, **G.P. da Palestrina**, **Aichinger**, **Vittoria**, **Morley**, **Byrd** etc. În sec. XVII: **Lully**, **Llande**, **Blow**, **Purcell**, **Schütz** etc.

Imn: (gr. *imnos*, eng. *anthem*): **1.** cântare de *laudă* adusă în cinstea unui *erou* sau *idei*, însă de cele mai multe ori unei *divinităţi*. În Biserica de Răsărit are *formă fixă, strofică* (ex.: tropar, condac, canon etc.), iar în Biserica de Apus modelul este reprezentat de imnul *ambrozian*. **2.** *Imn de stat*, piesa muzicală solemnă care are funcţia de emblemă a unui stat, folosită în împrejurări oficiale sau de sărbători naţionale.

Psalm: (gr. *psalmos*, lat. *psalmus*): cântări de slavă din cartea Vechiului Testament, denumită *Cartea Psalmilor* (Psaltirea); *gen* al *muzicii religioase* bazat pe aceste texte.

Madrigal: lucrare corală în stil *polifonic*, ***a capella,*** cu *text laic*; etimologia cuvântului, de altfel incertă, pare a proveni de la *cantus materialis* ce prin succesive transformări ajunge la *madrigal*. La început, *cântare religioasă pe o singură voce*; ulterior capătă *text laic* devenind *un cântec idilic*, de *dragoste*, cu scriitură pe *2-3 voci*, folosind, iniţial, o polifonie destul de rudimentară; începând cu a doua jumătate a sec. XIV în creaţia lui **Jacopo de Bologna**, **Giovanni da Cascia** şi, în mod special, **Francesco Landini**, scriitura madrigalului devine din ce în ce mai complexă; în sec. XVI madrigalul atinge apogeul în creaţia unor compozitori, precum ***Giovanni Pierluigi da Palestrina***, **Orlando di Lasso**, **Luca Marenzio**, **Carlo Gesualdo da Venosa** (prinţ de Venosa) sau **Claudio Monteverdi**; lucrările acestora beneficiază de o *scriitură polifonică rafinată*, la *4-5 voci*, cu *muzică perfect adaptată textului* (de cele mai multe ori aparţinând unor *poeţi* la fel de remarcabili: F. Petrarca, T. Tasso, F. Saldonieri ş. a.), capabile să exprime sentimente dintre cele mai diverse. *Madrigalul italian* se răspândeşte în *toată Europa*, cu *realizări deosebite* şi în Anglia, în *perioada elisabetană*, (perioadă de mare efervescenţă artistică, căreia îi aparţine şi Shakespeare), prin creaţia lui **W. Byrd**, **Th. Morley**, **O. Gibbons**.

Frottola: (it. de la *frotta* – mulţime, înghesuială): piesă vocală larg răspândită în *Italia* în secolele XV – XVI, cu *text liric*, de *dragoste*, cântată mult în timpul carnavalurilor, dar şi al reprezentaţiilor teatrale. Textul va influenţa structura ce devine *omofonă*, mai simplă în comparaţie cu madrigalul (structură polifonică); *frottola* este compusă în *mod major*, cu *ritm de dans*, *schemă metrică de 8 silabe pe vers*, formă *strofică* urmată de *refren*. Frottola este apropiată de *villanellă.* Compozitori: ***Bartolomeo Tromboncino*** (secolul XV), ***Marchetto Carra*** (secolele XV – XVI), ambii din Mantua, ***Josquin des Près*** (1440 – 1521); Ottaviano dei Petrucci, ***inventatorul tiparului muzical***, editează la Veneţia (între 1504 – 1514) *11 colecţii de frottole*.

Villanelă: (it. *villanella,* iniţial *canzon villanesca* – cântec ţărănesc): compoziţie *vocală* pe *mai multe voci* (3-4), în mişcare *paralelă*, ce apare în sec. XVI la Napoli; are un caracter *vioi* şi foloseşte un *text scris*, deseori în *dialect*; repetă aceeaşi muzică pentru fiecare strofă şi este scrisă, de regulă, în stil *omofon*; spre sfârşitul sec. XVI, odată cu preluarea villanelei în şcoala veneţiană (Willaert), *textul* devine *mai elaborat*, iar *scriitura* se apropie de cea *contrapunctică*, păstrându-şi caracterul vioi şi ritmat. Compozitori: ***Luca Marenzio***, ***Orazio Vecchi***, ***Orlando di Lassus (Lasso)*** (Italia), ***Jacob Regnart*** (Germania), ***Thomas Morley*** (Anglia) etc. *Villotta* este de fapt o villanelă; villanela este înrudită *cu frottola.*

Quodlibet (*lat*. – ceea ce place): compoziţie alcătuită din *fragmente* ale unor *lucrări diferite* (de obicei cu circulaţie mare), cu scopul de a *pune în valoare virtuozitatea interpretului* sau, uneori, cu scopul obţinerii unui *efect comic*. Îşi are originea la începuturile *polifoniei occidentale* (motetele sec. XIII), dar *voga* a cunoscut-o în Germania sec. XVII – XVIII.

Chanson (*fr*.): la origine, cântec francez cu caracter *popular* sau *eroic*. În secolele XV – XVII era o *lucrare polifonică* pentru ca ulterior să devină o piesă de scriitură *omofonă*.

Sonată (it. *sonare* – a suna, a cânta la un instrument): la început, sec. XVI şi prima jumătate a sec. XVIII, *sonata* era o *piesă* compusă pentru *un instrument*, spre deosebire de *cantată*, care era o piesă compusă pentru *voce*. Ca structură, în aceeaşi perioadă, *sonata* era *monotematică* (o temă). Compozitori reprezentativi pentru această perioadă au fost ***Andrea*** şi ***Giovanni Gabrieli***.

Fantezie: lucrare muzicală *instrumentală* sau *orchestrală* cu formă *liberă*; în secolele XVI – XVII este apropiată de *ricercar* şi *toccată*,

Ricercar (it. *ricercare* – a căuta din nou): formă *instrumentală polifonică* de construcţie *liberă*; iniţial termenul se folosea pentru *motetele* care erau executate la *instrumente*; *ricercarul*, care este construit pe *mai multe teme* (3–7) expuse *alternativ* (în cadrul fiecăreia dezvoltându-se o *imitaţie*) dă senzaţia că *fiecare voce caută ceva* (de aici şi denumirea). Unele lucrări în formă de ricercar poartă numele de *capriccio sau fantezie.* Începând cu sec. XVI, compozitori precum: **M. Cavazzani**, **A. Gabrielli**, **J. Froberger**, **J. Pachelbel**, **D. Buxtehude**, **G. Frescobaldi** au scris *ricercar*.

Capriciu (it. *capriccio*, fr. *caprice* – capriciu): piesă *instrumentală*, de obicei de *virtuozitate*, cu o construcţie *liberă*; în secolul XVI termenul *capriciu* desemna *madrigalele* cu text *satiric*, *grotesc* şi cu o *structură insolită*.

Tabulatură: vechi sistem de *notaţie muzicală* (sec. XVI – XVII), *tip incipient de partitură*, folosit mai ales pentru *instrumentele* care puteau cânta pe *mai multe voci* (orgă, clavecin, lăută). Notaţia se face prin combinaţii de *litere* şi *cifre*; uneori se folosesc şi câteva *semne specifice notaţiei muzicale*. Tipul de tabulatură diferă de la o ţară la alta (germană, spaniolă, italiană, irlandeză, franceză, engleză).

Toccată (it. *toccata* de la *toccare* – a atinge): piesă muzicală destinată în mod special instrumentelor cu *claviatură* (pian, clavecin, orgă), având un pronunţat caracter de virtuozitate; se execută de regulă *solistic*. La început, (sec. XIV – XV), *toccata* desemna orice fel de lucrare pentru un instrument cu *claviatură*. Şcoala veneţiană, prin ***Andrea Gabrielli*** (1510 –1586) şi ***Claudio Merulo*** (1533 – 1604), configurează *toccata* drept o secţiune *omofonă*, o a doua secţiune având un caracter de *virtuozitate*, scrisă în *valori mici*, cu numeroase *formule ornamentale*, *note de pasaj* şi un *fugato* culminant.

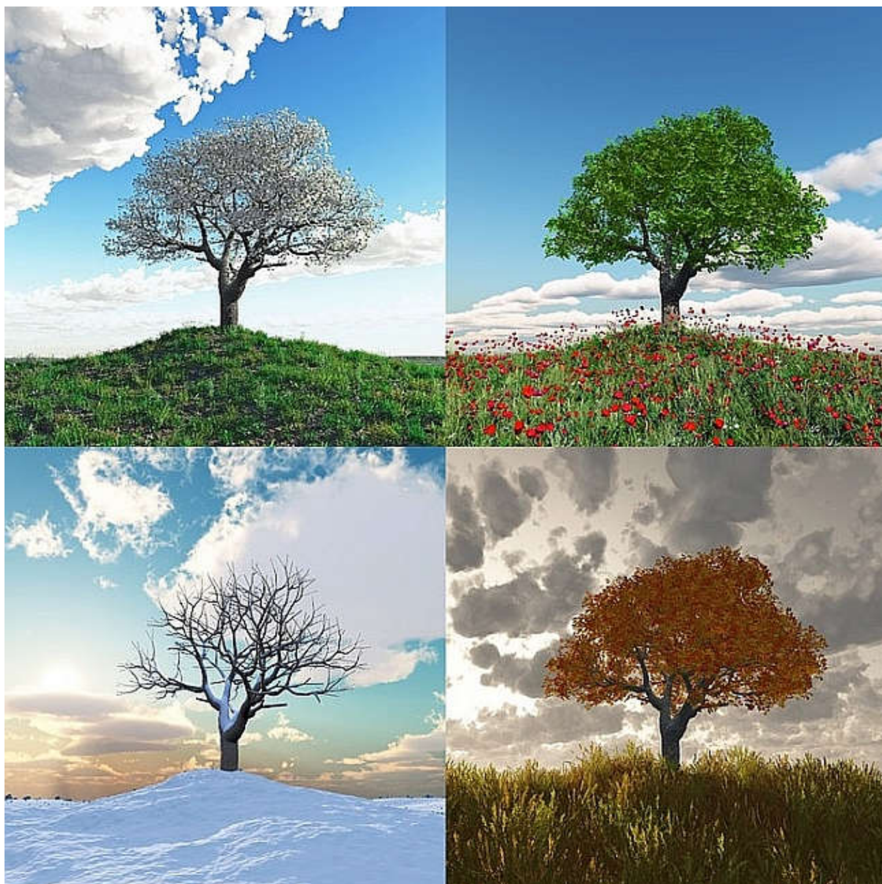
Orgă: instrument *aerofon complex*, bazat pe *vibraţia* mai multor *tuburi sonore*. Sunetele produse de orgă sunt realizate prin trecerea unei *coloane de aer* sub presiune prin *tuburile* componente, prin acţionarea *tastelor* (manualului sau manualelor), a *pedalelor* (pedalierului) şi a *registrelor*. Orga diferă ca *mărime* în funcţie de *numărul tuburilor*. Componentele principale ale unei orgi sunt: *tuburile sonore* (acestea fiind clasificate în două categorii: ***tuburi labiale*** – care au caracteristicile unui flaut drept şi ***tuburi linguale***, care folosesc ancii metalice), *mecanica de suflat*, care cuprinde şi *magazia de vânt* şi, ultima componentă, *mecanismul de acţionare* a ventilelor de admisie (*consola*, *claviatura tractură* şi *pârghiile pentru registre*).

Clavecin (fr. *clavecin*, it. *arpicordo, clavicembalo*, germ. *Klavizymbal*, engl. *harpiscord*): instrument *cordofon* cu *claviatură*, cu coarde ***ciupite*** cu ajutorul unei *pene* acţionate de un mecanism conexat cu *clape* ce sunt dispuse pe 1 – 3 *manuale*.

Virginal: denumirea engleză a *clavecinului*, cu formă *dreptunghiulară*.

Bibliografie: **Jean Lupu, Daniela Caraman-Fotea, Nicolae Racu, Gabriel-Constantin Oprea, Eugen-Petre Sandu – *Dicționar universal de muzică***, Litera Internațional, 2008

Baroc (sec. XV – XVII)

- Se bazează pe *libertatea formelor*, *exuberanță ornamentală* și *fantezie nemărginită*.
- Există o tendință spre *monumental*, prin dimensionarea amplă a formelor muzicale, structura pieselor bazându-se pe forme clare, ***bipartite*** sau ***tripartite***.
- Apar genuri și forme noi: religioase (***oratorii, cantate***) sau laice (***suite, concerti grossi***).
- *Notația muzicală* este foarte apropiată de cea *modernă*.
- Apare ***basul cifrat*** (particularitate de notație), inițial specifică pentru instrumentele cu *claviatură*, apoi devenită *principiu de compoziție*.
- Se impun *genurile instrumentale*.
- ***Disonanțele*** sunt tot mai des întâlnite.
- ***Melodica*** include *salturi dramatice*, *ornamente* și *teme asimetrice*.
- Se utilizează ***cromatismele*** pentru efecte expresive.
- *Ritmica* e *mult mai variată* decât în Renaștere și e bazată pe *dans*.
- *Dinamica* este bazată în principal pe două nuanțe: *piano* și *forte*.
- *Tempourile* sunt *variate* (adesea *contrastante*).
- Se definitivează sistemele modurilor ***major*** și ***minor***, cu cele trei funcții principale: *tonica, subdominanta* și *dominanta*.
- În *operă* se utilizează ***omofonia*** (monodia acompaniată).
- În genurile *instrumentale* și unele genuri *vocale* se utilizează ***polifonia***.
- *Clavecinul* devine ***timbrul specific muzicii baroce*** (*clavecimballo* – Italia, *clavecin* – Franța, *virginal* și *harpsicord* – Anglia, *Klavier* – Germania).
- **Bartolomeo Cristofori** (1655 – 1731) inventează ***pianul*** (numit la început *gravicemballo col piano e forte*).
- Supremația *vocală* a Renașterii este înlocuită cu ***muzica de operă***.
- ***Forme:*** **a) polifonice imitative:** *ricercar, capriciu, invențiune, fugă*; **b) variaționale:** *chaccona, passacaglia*; **c) improvizatorice:** *tocata, preludiul, fantezia*. Formele polifonice precum *ricercarul, invenţiunea, canonul* şi cheia de boltă a polifoniei, mai ales a celei instrumentale, ***fuga***, ajung la **apogeu**.
- ***Genuri:*** **a) vocale:** *cântec, corală, motet, missa in stile antico*; **b) instrumentale:** *sonată (da chiesa* – religioasă; *da camera* – laică), *suită, partita, concerto grosso* sau *solistico*; **c) vocal-instrumentale:** *operă* (italiană, franceză, engleză), *oratoriu, cantată, missa in stile moderno.*
- Genuri de **operă:** *opera seria, opera buffa, opera comique, beggar's opera, dramma giocoso.*
- *Opera* începe cu *intrada, tocatta, preludio* sau *uvertura.*
- ***Instrumente:*** cu **coarde** și **arcuș** (*lutierii* din Cremona și Brescia devin celebri), cu **claviatură** (*orga* și, mai ales, ***clavecinul*** sunt predominante), de **suflat** (se *perfecționează*). ***Orchestra*** are un ***rol deosebit***. (**Nicolae Zărnescu**)

Baroc (fr. *baroque* – bizar, ciudat, portugh. *baruco* – perlă cu formă neregulată, asimetrică): Perioadă în *istoria artelor* situată între *sfârşitul Renaşterii* (sec. XVI) şi *începutul clasicismului* (mijlocul sec. XVIII). Stilul *baroc* apare mai întâi în *arhitectura* ţărilor catolice ca artă a Contrareformei (secolele XVI – XVIII), dar şi în Germania (ţară a reformei); se folosesc în mod exagerat *linia curbă* şi *decoraţia opulentă*.

În *muzică* se impune ***monodia acompaniată*** (de la **Monteverdi**); totodată *baroc* înseamnă apariţia unor noi ***genuri*** şi ***forme***. După periodizarea lui Manfred Bukofzer (1910-1955) – cercetător al perioadei baroce (*Music in the Baroque Era*) – delimităm trei etape: **a) *de început*,** caracterizată prin înlocuirea muzicii *corale polifonice* cu *monofonia cântecului solistic*; astfel, textul devine foarte clar, iar ca noi genuri apar: ***opera, oratoriul, cantata, baletul de curte***; totodată se dezvoltă muzica instrumentală luând naştere ***concertul, suita, sonata***; **armonia devine tot mai importantă**, în detrimentul polifoniei, tempoul se vivacizează, apar **noi efecte instrumentale** (ex. *tremolo* la trombon) şi **gradaţii** – mai ales dinamice – în interpretare. În această primă etapă strălucesc **Cl. Monteverdi**, **G. Gabrielli**, **P. Cavalli** ş.a.; **b) *de mijloc*,** perioadă de *înflorire* a *formelor* şi *genurilor* apărute în prima etapă (*operă*, *balet de curte* etc.); se remarcă **Fr. Couperin**, **J.B. Lully**, **H. Purcell** ş.a.; *muzica instrumentală* reprezentată în special prin creaţia lui **A. Vivaldi**, **Al. şi D. Scarlatti**, **A. Corelli**, **J. Pachelbel, L. Kuhnau** se dezvoltă impetuos; **c) *ultima etapă*** (aprox. 1710 – 1750) are ca exponenţi pe **G.F. Häendel** şi **J.S. Bach**; este etapa *sintezei* şi a *sistematizărilor*: **1) *teoretice:*** în *polifonie* prin apariţia tratatului lui J.J. Fux, *Gradus ad Parnassum,* 1725 şi în *armonie* prin apariţia, în 1722, a *Tratatului de armonie* a lui J.Ph. Rameau; **2) *practice:*** prin cele două volume ale *Clavecinului bine temperat* de **J.S. Bach**, unde **va ajunge la apogeu *noul tip de polifonie*** bazat pe ***funcţionalitatea armonică***. Datorită cerinţelor expresive ale noii etape, ***orchestra* capătă o *deosebită importanţă şi personalitate***. *Muzica cultă* începe să fie cunoscută de marele public, practicându-se *nu numai în biserici şi saloane*. Odată cu introducerea limbii române în muzica bisericească, apar elemente ale *barocului* (ex. **Filotei Sân Agăi Jipei** scrie *Psaltichia românească* şi *Canonul Floriilor,* la sfârşitul secolului XVII); folclorul românesc devine sursă de inspiraţie pentru muzicieni precum **Ion Căianu**, care publică *Codex Caioni,* cu un stil, în special, monodic cu acompaniament; Dimitrie Cantemir, cunoscător al muzicii turceşti, relevă *influenţe baroce* în *melodiile* şi *jocurile orientale* pe care le-a notat. (**Nicolae Racu**)

Barocul timpuriu

Italia

Giulio Caccini~Romano (1550 – 1618), ***Lodovico Grossi da Viadana*** (1560 – 1627), ***Claudio Giovanni Antonio Monteverdi*** (1567 – 1643), ***Adriano Banchieri*** (1568 – 1634), ***Girolamo Alessandro Frescobaldi*** (1583 – 1643), ***Francesca Caccini*** (1587 – 1640).

Germania

Hans Leo Hassler (1564 – 1612), ***Michael Pretorius*** (1571 – 1621), ***Heinrich Schütz*** (1585 – 1672), ***Samuel Scheidt*** (1587 – 1654), ***Heinrich Albert*** (1604 – 1651), ***Andreas Hammerschmidt*** (1612 – 1675), ***Johann Jacob Froberger*** (1616 – 1667), ***Johann Adam Reineken*** (1623 – 1722).

Franța

Jacques Champion de Chambonnières (1602 – 1672), ***Louis Couperin*** (1626 – 1661).

Spania

Organiști: ***Sebastian Aguilera de Heredia*** (1561 – 1627), **Manuel Rodrigues Coelho**, **Francesco Correa de Arauxo (1576 – 1654)**, **Juan de Cabezon**; *Polifoniști:* **Aniceto Baylon, Battista Cornes, Juan Pubo, Antonio Orteles**.

Barocul mijlociu

Italia

Giovanni Vitali (1632 – 1692), ***Alessandro Stradella*** (1639 – 1682), ***Arcangelo Corelli*** (1653 – 1713), ***Giovanni Battista Bassani*** (1650 – 1716), ***Giuseppe Torelli*** (1658 – 1709), ***Alessandro Pietro Gasparo Scarlatti*** (1659 – 1725), ***Tomaso Antonio Vitali*** (1660~1663 – 1745~1750).

Germania

Johann Caspar Kerll (1627 – 1693), ***Thomas Baltzer*** (1630 – 1663), ***Georg Daniel Speer*** (1636 – 1707), ***Dietrich Buxtehude*** (1637 – 1707), ***Nicolaus Adam Strungk*** (1640 – 1700), ***Johann Adam Reincken*** (1643 – 1722), ***Johann Pachelbel*** (1653 – 1706), ***Johann Caspar Ferdinand Fischer*** (1656 – 1746), ***Johann Kuhnau*** (1667 – 1722), ***Georg Bohm*** (1661 – 1733), ***Friedrich Wilhelm Zachow*** (1663 – 1712), ***Nikolaus Bruhns*** (1665 – 1707).

Austria

Heinrich Ignaz Franz von Biber (1644 – 1704), ***Johann Joseph Fux*** (1660 – 1741).

Franța

Charles Mouton (1617 – 1699), **Nicolas Lebegue** (1631 – 1702), ***Jean-Baptiste Lully*** (1632 – 1687), ***Guillaume-Gabriel Nivers*** (1632 – 1714), ***Jean-Henry D'Anglebert*** (1635 – 1691), ***Marc-Antoine Charpentier*** (1643 – 1704), ***Georg Muffat*** (1653 – 1704), ***Marin Marais*** (1656 – 1728), ***André Campra*** (1660 – 1744), **Nicolas Grigny** (1672 – 1708

Anglia

Matthew Locke (1630 – 1677), ***Thomas Humphrey*** (1647 – 1674), ***John Blow*** (1649 – 1708), ***Henry Purcell*** (1659 – 1695), ***Jeremiah Clarke*** (1673 – 1707), ***William Croft*** (1678 – 1727), ***Școala celor 24 de violoniști*** condusă succesiv de germanul **Thomas Baltazar**, francezul **Louis Grabu**, italianul **Nicola Matteis** și englezul **Nik. Staggins**.

Belgia

Jean Baptiste Loëillet (1688 – 1720).

Spania

Juan Bautista José Cabanilles (1644 – 1712) (*Spanish Bach*); ***influența italiană:*** **Juan Hidalgo**, **Juan Diego Ortiz**, **Vicente Espinel, Juan de la Bona**, **Joseph Basso, Alvaro Pedro Gonzales**, **Juan Blas de Castro**, **Carlos Patino**, **Juan de Palomares**.

Portugalia

Duarte Lobo, **Manoel Cardero**, **Diego Dias Melgas**.

Barocul târziu, preclasicismul

Italia

Agostino Steffani (1654 – 1728), ***Alessanadro Marcello*** (1669 – 1747), **Giovanni Bononcini** (1670 – 1747), ***Tomaso Giovanni Albinoni*** (1671 – 1751), ***Antonio Vivaldi*** (1678 – 1741 (a contribuit la evoluția *concertului instrumental* către forma sa *solistică*), **Francesco Durante** (1684 – 1755), ***Domenico Scarlatti*** (1685 – 1757), ***Benedetto Marcello*** (1686 – 1739), **Nicola Porpora** (1686 – 1768) (unul dintre marii maeştri de canto ai acestei epoci), ***Francesco Savario Geminiani*** (1687 – 1762), ***Pietro Antonio Locatelli*** (1690 – 1764), ***Francesco Maria Veracini*** (1690 – 1768), ***Giuseppe Tartini*** (1692 – 1770), **Leonardo Leo** (1694 – 1744), ***Giovanni Battista Sammartini*** (1701 – 1775), ***Giovanni Battista (Giambattista) Martini (Padre Martini)*** (1706 – 1784), ***Giovanni Battista Pergolesi*** (1710 – 1736), **Tommasso Traetta** (1727 – 1779), **Niccolò Piccini** (1728 – 1800), **Giovanni Paisiello** (1740 – 1816).

Germania

Johann Mattheson (1681 – 1764), ***Georg Philipp Telemann*** (1681 – 1767), ***Johann Sebastian Bach*** (1685 – 1750), **Johann Joachim Quantz** (1697 – 1773), ***Wilhelm Friedmann Bach*** (1710 – 1784) (*Bach din Halle*)

Austria

Franz Xaver Richter (1709 – 1789)

Franța

François Couperin „Le Grand” (1668 – 1733), ***Louis Marchand d'Anglebert*** (1669 – 1732), **Jean-Joseph Mouret** (1682 – 1738), ***Jean-François Dandrieu*** (1682 – 1739), ***Jean-Philippe Rameau*** (1683 – 1784), ***Jean-Baptiste Senaillé*** (1687 – 1730) ***Louis-Claude Daquin*** (1694 – 1772), ***Jean Marie Leclair „L'Ainé”*** (1697 – 1764*),* ***François Francoeur*** (1698 – 1787), ***Jean-Joseph Cassanéa de Mondonville*** (1711 – 1772).

Anglia

Georg Frideric Händel (1685 – 1711 ~ Germania, 1711 – 1759 ~ Anglia), ***Thomas Augustine Arne*** (1710 – 1778), **William Boyce** (1710 – 1779).

Glosar

Preludiu (lat. *preludium* – cânt mai înainte, *pre* – înainte, *ludus* – joc, it. *preludio,* fr. *prélude,* engl. *prelude*, germ. *Vorspiel*, *Präludium*): *scurtă improvizaţie* cântată înaintea unei alte *lucrări muzicale* sau înaintea unei *ceremonii* şi avea rolul de a introduce în atmosferă; prin sec. XV *preludiul* intră în practica obişnuită a *lutiştilor*, apoi a *claveciniştilor* şi *organiştilor*. În sec. XVII, unele piese, care *nu erau compuse într-un stil contrapunctic*, purtau denumirea de *preludiu*; după apariţia Reformei, coralul protestant era precedat de o *introducere*, improvizatorică sau notată, denumită *preludiu coral (Choralvorspiel* în germ.), ce va culmina în sec. XVIII cu celebrele *Preludii corale* de **J.S. Bach**. În sec. XVI – XVIII, *preludiul* capătă o mare răspândire în practica *organiştilor* ca piesă de construcţie liberă, bogat ornamentată; poate *preceda* şi o *fugă*, o *suită*, o *cantată* sau o *operă*, devenind sinonimă cu

introducerea (entrada, entrata, intrade, entrée) sau *uvertura*, fiind scrisă în formă *liberă*, de *lied*, *uvertură* (italiană sau franceză) etc.; în a doua jumătate a sec. XIX şi în sec. XX unii compozitori *păstrează structurarea din epoca barocului*, compunând lucrări de tipul *Preludiu, coral şi fugă* sau *Preludiu, arie şi final* (**César Franck**), cele 12 *fugi* cuprinse în *Ludus tonatis* de **Paul Hindemith** sau cele 24 de *Preludii şi Fugi* de **D.D. Şostakovici**. (**Nicolae Racu**)

Invenţiune (lat. *inventio*): *mică piesă instrumentală*, definind şi o *structură formală*, în stil *contrapunctic imitativ*, destinată cu precădere instrumentelor cu *claviatură* (ex. cele două cicluri de câte 15 *invențiuni* pentru *clavecin*, la 2 şi 3 voci de **J.S. Bach**, 1723). *Invențiunea* apare şi se cristalizează în perioada *barocului*; având o structură viabilă, cu posibilităţi expressive; continuă să existe şi în sec. XX la **Alban Berg**, **Boris Blacher**, **Goffredo Petrassi**, **Zeno Vancea**, **Corneliu Dan Georgescu**, **Ştefan Niculescu**, **Liviu Glodeanu** ş.a. (**Nicolae Racu**)

Bas cifrat (bas continuu): *sistem de notare muzicală* numai a *basului*, urmând ca *celelalte voci* să fie *deduse* din *cifraj* de către interpret; acest sistem a fost utilizat în *preclasicism* de către compozitori şi apoi preluat în *didactica muzicală*, ca un exerciţiu de însuşire a *armoniei*. (**Jean Lupu**)

Suită: *gen muzical* apărut la *începutul sec. XVII*, alcătuit din *mai multe mişcări contrastante* ca expresie; este ***primul gen muzical***, în sens de ***ciclu***, cunoscut în istoria muzicii. La constituirea şi cristalizarea acesteia, contribuie în mod decisiv doi factori: **1)** ***perfecţionarea instrumentelor*** (a impus crearea unor lucrări adecvate noilor resurse tehnice). **2)** necesitatea ***înnoirii permanente*** a repertoriului muzical corespunzător şi practicării *dansului de curte*. Ideea de ***suită*** apare prin *reuniunea unor dansuri*, la început *pavana* şi *gagliarda*, apoi *couranta, allemanda, sarabanda, giga.* Ulterior suitei i se vor adăuga între părţile sale şi *alte dansuri*, iar *demararea* se va produce printr-un *preludiu*. Dacă pe parcursul secolului XVIII suita intră într-un con de umbră, datorită apariţiei unor *noi genuri şi forme muzicale*, începând cu **secolul XIX** cunoaşte o **nouă înflorire**, o diversificare pe *trei planuri*: **a)** în perioada de afirmare a *şcolilor naţionale* se dezvoltă ***suita de dansuri populare;*** **b)** ca un stadiu superior de *integrare* şi de *afirmare* a *elementelor populare* apare ***suita simfonică;*** **c)** *suita* alcătuită din lucrările dedicate ***teatrului muzical***. (**Eugen-Petre Sandu**)

Sonată (it. *sonare* – a suna, a cânta la un instrument): după destinaţia sa, în a doua jumătate a *sec. XVIII* o întâlnim ca ***sonata da chiesa*** (de biserică) și ***sonata da camera,*** asemănătoare suitei, din care provenea. Încetăţenirea acestor termeni i se atribuie lui **Arcangelo Corelli**, cel care, susţinut de ucenicii săi, a făcut pasul decisiv în *crearea muzicii instrumentale ca gen de sine stătător*. ***Vioara* monopolizează ca atare *sonata* pentru aproape o jumătate de secol**. La începutul *sec. XVIII* (în baroc) prin ***suită*** se înţelegea numai *piesa destinată* a fi executată de un *număr limitat de instrumente*. (**Jean Lupu**)

Concert (it. *concerto, concertare* – a fi împreună): compoziţie muzicală de *mari proporţii*, cu *numeroase momente de virtuozitate*, scrisă pentru un ***instrument solist*** şi ***orchestră*** (sunt cunoscute şi concerte pentru *mai multe instrumente* şi chiar pentru *voce* şi *orchestră*); *concertul* este structurat, de regulă, în trei părţi (*mişcări*): **1)** ***allegro*** – în formă de *sonată*; **2)** ***andante*** – în formă de *lied* sau *temă cu variaţiuni*; **3)** ***allegro*** – în formă de *rondo* sau *sonată*, eventual hibrid, *rondo-sonată*. Originea *concertului* se află în *muzica vocală a şcolii veneţiene*: **G. Gabrielli**, **A. Banchieri**, **L. Viadana** ş.a., şcoală ce practica în secolul XVII, mai ales în Catedrala San Marco, stilul responsorial în *concerti sacri (ecclesiastici)*, stil care va *influenţa muzica instrumentală* a secolului XVII. Acum apare ***concerto***-ul ***grosso*** (*marele concert*),

interpretat de un mic grup de instrumente (2-3) denumite *soli, concertino* sau *principali,* care vor *dialoga*, se vor întrece (un alt sens al termenului *concertului*) cu celelalte instrumente *tutti, concerto* sau *ripieni* (ex. la **A. Corelli**, **A. Vivaldi**, **J.S. Bach** etc. (**Nicolae Racu**)

Concerto grosso (it. – concert mare): concert instrumental din perioada *barocului* (secolele XVII – XVIII) în care un *mic grup de instrumente soliste*, de obicei *două viori* şi un *bas continuu* (viola de gamba, violoncel), *dialogau* sau *cântau* odată cu *orchestra*; denumirea apare pentru prima oară la **L. Gregori** (1688 – 1742) *Concerti grossi a piu stromenti* (1698); **A. Corelli** duce *concerto grosso* la **perfecţiune**, iar **G.F. Händel** şi **J.S. Bach** (în cele şase *Concerte Brandenburgice)* realizează adevărate **capodopere**; numărul *părţilor* unui *concerto grosso* este *variabil*, la fel şi tipul de *formaţie.* (**Nicolae Racu**)

Capriciu (it. *capriccio*, fr. *caprice* – capriciu): piesă instrumentală, de obicei de virtuozitate, cu o construcţie liberă; în secolul XVI termenul ***capriciu*** desemna madrigalele cu text satiric, grotesc şi cu o structură insolită; în secolele XVII – XVIII termenul ***capriciu*** era folosit pentru *fugile libere*, *temele cu variaţiuni* sau lucrări muzicale cu un incipient caracter *programatic* (**J.S. Bach** – *Capriciu la plecarea fratelui iubit);* avea asemănări stilistice cu *ricercarul, canzona, fantezia.* (**Nicolae Racu**)

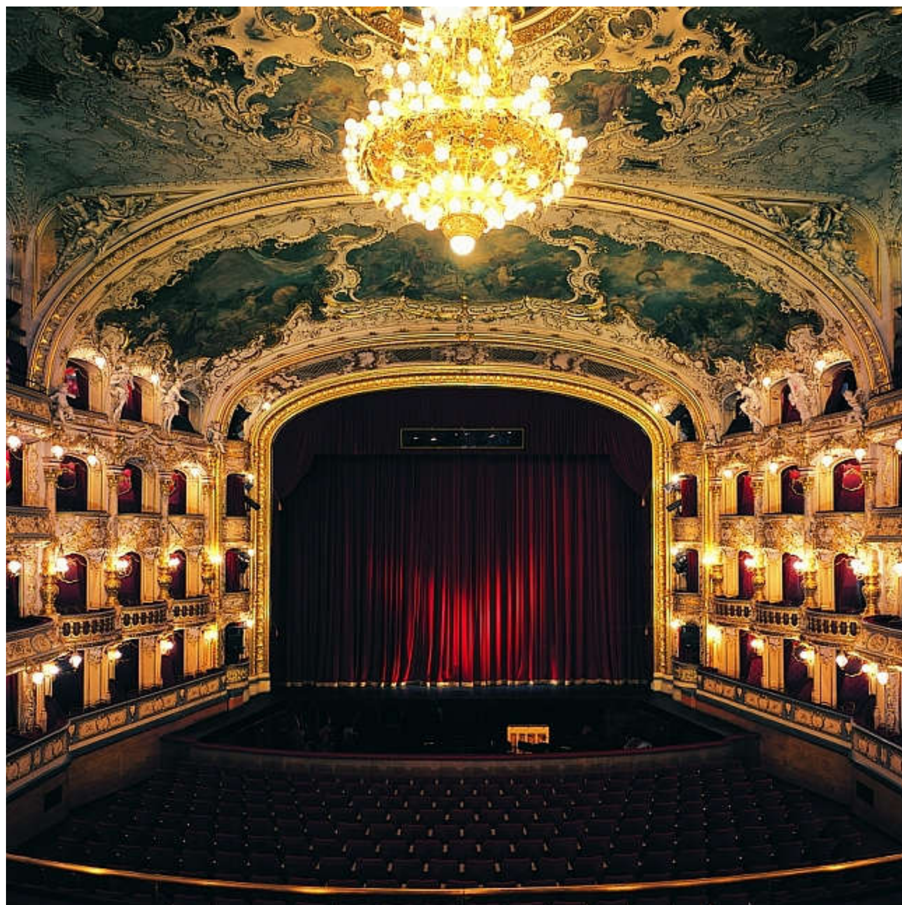
Ciaconă (it. *ciaccona*, fr. *chaconne*, sp. *chacona*): la origine *dans*, probabil originar din *America Latină* sau din *Spania* (Ţara Bascilor), *rapid* şi *pasional*; intrând în *suită* se transformă într-un *dans* destul de *lent*, în metru *ternar* 43; *tema* este de 8 măsuri, expusă în *bas*, pe care se brodează *variaţiuni* de tip *contrapunctic*; există posibilitatea ca *tema* să treacă şi la *alte voci*. *Ciacona* este asemănătoare cu *passacaglia (*ex. ciacona din *Sonata a 4-a pentru violină solo* de **J.S. Bach**). (**Nicolae Racu**)

Sarabandă (sp. *zarabanda*): vechi *dans popular spaniol* provenind de la *mauri*, *evrei* sau din *America Centrală*; mişcare *moderată* şi metru *ternar* (43, 23); iniţial era *dansat de femei* cu acompaniament de *castagnete*; în sec. XV – XVI *sarabanda* era un fel de *dans-uvertură* ce se juca înainte de începerea *comediilor*. Mişcările senzuale, lascive fac autorităţile Madridului să interzică *sarabanda* (în 1583). Referiri asupra *sarabandei* găsim în *Don Quijote* de Cervantes sau în *Mult zgomot pentru nimic* de Shakespeare. Începând cu sec. XVII, în Franţa, ***sarabanda*** se transformă într-un *dans aşezat*, asemănător *menuetului*, dansat de către perechi; formula ritmică de bază: *h h. q* era structurată pe două perioade repetate a câte 8 măsuri; dacă un timp au existat ambele forme, în *sec. XVIII* se impune cea de *a doua variantă*, ca ***dans de curte***; concomitent intră în ***suita instrumentală*** ca un *dans lent*, *maiestos*, *bogat ornamentat* (**Bach**, **Häendel**, **Couperin**) şi în muzica de ***balet*** (**Lully** – *Triumful amorului).* În epoca modernă au compus *sarabande* **Saint-Saëns**, **Debussy**, **Ravel**, **Satie**, **Enescu** ş. a. (**Nicolae Racu**)

Bourrée: *vechi dans francez*, din *Auvergne* sau din *Biscaya* (Spania); după alte surse este dată ca regiune de origine *Masivul Central*; în unele zone este ***binar***, în C (Languedoc, Berry) – aşa cum va fi preluat şi de *bourrée de curte* – în altele (Auvergne, Limousin) este *ternar în 3/8*; după 1560 ajunge *dans de curte*, iar peste un secol intră în *suitele instrumentale* şi în *operă*; forma cu structură *binară*, în tempo *alert*, cu anacruză de *pătrime* (de regulă în C) este folosită cel mai frecvent în *suitele* lui **J.S. Bach**, **J.Ph. Rameau** ş.a. (**Nicolae Racu**)

Orchestră (gr. *orchestra*): colectiv de *instrumentişti* ce execută o *lucrare muzicală* destinată a fi interpretată de către un anumit tip de ansamblu; *orchestrele* sunt, în general, formaţii *stabile* (există însă şi colective create *ad hoc*), fiind alcătuite dintr-un ***mare număr de membri***. (**Nicolae Racu**)

Operă, oratoriu, cantată (sec. XVI – XX)

• ***Definiție:*** Muzica vocală cuprinde *toate genurile muzicale* la care participă ***vocea***. Ea formează *cel mai vechi strat* din *folclorul* tuturor popoarelor, *vocile* apărând aici fie *singure*, fie *acompaniate de instrumente*.
• ***Genurile:*** Sunt reprezentate de *cor* (mai multe voci care cântă simultan), *lied, cântec, romanță, baladă* (voce acompaniată de unul sau mai multe instrumente), muzical-simfonice (*cantată, oratoriu* – una sau mai multe voci acompaniate de orchestră, *operă* – vocile se integrează într-un ansamblu artistic complex, în cadrul unui spectacol reprezentat pe scenă).
• ***Evoluție:*** Genurile *vocale* s-au dezvoltat *înaintea* celor *instrumentale*, dominând viața muzicală până la sfârșitul Renașterii, căpătând din sec. XV aspecte monumentale (*motetul* și *misa*). Muzica instrumentală va rămâne, până în ultimele decenii ale sec. XVI, dependentă de tipul de *scriitură vocală*, ca și de *repertoriul vocal*.
• ***Opera:*** În epoca *Barocului* se nasc și se dezvoltă ***opera***, ***cantata*** și ***oratoriul***. Spre sfârșitul sec. XVIII li se adaugă ***liedul***. În sec. XX, opera și opereta sunt înlocuite cu *musicaluri* și *muzică de film*.
• ***Integrare:*** Încă din zorii epocii romantice apar *întrepătrunderi* între *genuri*. Beethoven introduce *soliști vocali* și diferite *muzici de cult* și în repertoriul liturgic (*melismă*). În muzica *profană* apare ca *ornament* încă din sec. XII – XIII. Integrată în *bel-canto*, devine elementul său de bază. (**Nicolae Zărnescu**)

Operă: Gen muzical *vocal-simfonic* destinat reprezentării *scenice*. Opera are la bază un ***libret*** pe care sunt compuse părţile muzicale: *uvertură*, *arii*, *duete*, *terţete*, *cvartete*, *cvintete*, *sextete* vocale, *recitative*, *coruri*, *balete*, toate legate prin ***interludii instrumentale*** şi acompaniate de ***orchestră***. Opera este un spectacol *sincretic* în care se cântă tot timpul, se dansează, se joacă teatru, se folosesc costume şi decoruri. La realizarea unei opere îşi aduc contribuţia: *libretistul*, *compozitorul*, *dirijorul* (de ansamblu şi cel al corului), *soliştii vocali*, *orchestra*, *corul*, *balerinii*, *regizorul*, *scenograful*, *sufleurul*, *tehnicieni*, diverşi muncitori (*electricieni*, *croitori*, *tâmplari*) şi *funcţionari* etc. Opera a luat naştere prin ***dramatizarea madrigalului italian*** în cadrul Renaşterii, a cenaclului literar-muzical *Camerata florentină*, unde, la 1600, **Jacopo Peri**, împreună cu poetul Rinuccini, din dorinţa de a reînvia tragedia antică greacă, compun lucrarea *Euridice*. Acesta este ***actul de naştere al genului de operă***. În secolele următoare, opera avea să cunoască mai multe tipuri, după conţinutul lor şi modalităţile de exprimare: ***opera seria***, ***opera bufă*** (it.), ***opera comică*** (fr.), ***Singspiel*** (germ.), ***dramă muzicală***. Mari compozitori şi reformatori de operă au fost: **Giovanni Battista Pergolesi**, **Cristoph-Wilibald Gluck**, **Wolfgang Amadeus Mozart**, **Gioacchino Rossini**, **Gaetano Donizetti**, **Georges Bizet**, **Giuseppe Verdi**, **Richard Wagner**, **Piotr Ilici Ceaikovski** ş. a. (**Jean Lupu**)

Operetă: Gen muzical teatral cu *subiect vesel*, în care *părţile cântate* de solişti, cor şi orchestră alternează cu *dialoguri vorbite*; provine din *opera comică franceză* şi *singspiel-ul german* ale sec. XVIII. *Părţile componente* ale operetei sunt, ca şi la operă: *arii*, *duete*, *scene*. Celebri compozitori de operetă: **Jacques Offenbach**, **Johann Strauss-fiul**, **Franz Lehar** ş.a. În România au excelat: **Ciprian Porumbescu**, **Gherase Dendrino**, **Filaret Barbu**, **Florin Comişel** ş. a. (**Jean Lupu**)

Oratoriu (lat. *oratorium* de la *oro, orare* - a ruga, a vorbi): lucrare muzicală amplă aparţinând genului *vocal-simfonic*, scrisă pentru ***solişti***, ***cor*** şi ***orchestră***, ce are la bază un *subiect dramatic* şi este destinată a fi interpretată în *concert* (spre deosebire de *operă*, destinată reprezentării scenice); oratoriul este *înrudit cu* ***cantata***, având însă *dimensiuni mai ample* decât aceasta. Oratoriul îşi are *originea* în *drama liturgică*, scene cu subiecte biblice ce se reprezentau, fiind însoţite şi de muzică (iniţial, mai mult cântări *gregoriene*, ulterior cu influenţe *laice*), în biserică sau în aşa-numitele ***oratorii*** (it. *oratoria* – sală rotundă) de pe lângă biserici, încăperi în care credincioşii veneau în afara liturghiei pentru a li se citi şi explica evenimentele biblice. Printre cele mai cunoscute reprezentaţii de acest fel se numărau cele organizate la Roma de preotul Philipe Neri (ulterior canonizat), spre sfârşitul sec. XVI. În 1600, tot la Roma, are loc prezentarea oratoriului *La Reppresentazione dell Anima e del Corpo* de **Emilio de Cavalieri**, moment considerat a reprezenta ***naşterea genului***; este interesant de subliniat că **anul 1600** are o **importanţă unică în istoria muzicii**, fiind data la care apare ***oratoriul*** la Roma şi ***opera*** la Florenţa, genuri născute prin strădania membrilor *Cameratei florentine* (**Cavalieri** făcând parte din cenaclul sus-menţionat) şi care vor cunoaşte o extraordinară evoluţie mai ales în secolul ce va urma, dar şi ulterior.

Iniţial *oratoriul* avea un subiect *biblic* sau *moral-religios*. Textul era în limba *latină* (ex. *Judecata lui Solomon,* 1649, de **Giacomo Carissimi**) sau, mergând pe ideea accesibilităţii înţelesului mesajului, în limba *italiană* (ex. *Ioan Botezătorul,* 1676, de **Alessandro Stradella**). Carissimi introduce şi ***recitatorul***, cel ce povesteşte subiectul, iar **Alessandro Scarlatti** (autorul oratoriului *Sacrificiul lui Avraam* şi *Martiriul Sfintei Teodora*), ***recitativul***, evitând astfel monotonia prin folosirea prea frecventă a ariei.

Pentru o scurtă perioadă, interesul compozitorilor faţă de oratoriu scade fiind *preferată* ***opera***, dar în deceniul al 4-lea al sec. XVIII, în Anglia, **Georg Friederic Häendel** îl readuce în atenţia iubitorilor de muzică, creând **tipul clasic de *oratoriu de mari dimensiuni***, cu *folosirea masivă a corului* (personaj colectiv ce reprezenta poporul, mulţimea). **Häendel** creează ***32 de oratorii***, unele dintre acestea fiind lucrări de o mare putere evocatoare, de un profund dramatism, precum: *Saul, Israel în Egipt, Jephta, Josua, Messias, Samson, Judas Maccabaeus,* dar şi *Heracle* sau *Acis şi Galathea,* cu subiecte *nebiblice* etc.

În aceeaşi perioadă în Germania, oratoriul este apropiat mai mult de ***pasiuni;*** printre compozitorii germani îi menţionăm pe **Heinrich Schütz**, **Reinhard Keiser**, **Johann Matthesson**, **Georg Philipp Telemann** etc. Cel ce avea să continue linia lui **Häendel**, fiind un admirator al acestuia, în creaţia de oratoriu a fost, la îngemănarea sec. XVIII – XIX, compozitorul clasic vienez **Joseph Haydn**, care, prin cele două *capodopere* ale sale (*Creaţiunea*, 1797 şi *Anotimpurile*, 1798-1801), **impune *oratoriul* ca pe un *gen de mare valoare al muzicii***, aceste două lucrări rămânând în repertoriul curent de concert şi peste două veacuri.

În sec. XIX notăm câteva lucrări de referinţă *Hristos pe muntele măslinilor* (1803) de **Ludwig van Beethoven**, *Paulus* (1836) şi *Elias* (1846) de **Felix Mendelssohn-Bartholdy**, *Paradis* şi *Peri* (1843) de **Robert Schumann**, precum şi lucrări de **Franz Liszt**, **Antonin Dvořák** ş.a. În Franţa, primul compozitor francez ce compune *oratoriu* este **Marc Antonine Charpentier** (sec. XVII), apoi **Jean Baptiste Lully** şi **Jean François Lesueur** (sec. XVIII-XIX), **Hector Berlioz** şi **César Franck** (în sec. XIX) semnează lucrări remarcabile ale genului.

Secolul XX aduce ***o nouă revigorare a oratoriului*** prin lucrări scrise de **Arthur Honegger** *(Ioana pe rug* şi *Regele David),* **Serghei S. Prokofiev** *(De strajă păcii),* **Dimitri D. Şostakovici** *(Cântarea pădurilor),* **Igor Stravinski** *(Oedipus Rex*, operă-oratoriu).

În muzica românească, oratoriul T*udor Vladimirescu* de **Gheorghe Dumitrescu**, este o grandioasă evocare a răscoalei şi sacrificiul lui Tudor Vladimirescu, răscoală ce semnifică trecerea ţării noastre în epoca modernă. Oratoriul *Tudor Vladimirescu* se poate constitui într-un **moment de referinţă al muzicii şi al culturii româneşti**. Menţionăm şi alte lucrări: *Horia* de **Alfred Mendelssohn**, *Cântarea străbunilor* de **Remus Georgescu**, *Un pământ numit România* de **Liviu Glodeanu**, *Mioriţa* în viziunea lui **Sigismund Toduţă** şi a lui **Anatol Vieru**, precum şi: *Oratoriu bizantin de Crăciun* şi *Oratoriul de Paşti* de **Paul Constantinescu**, ce se constituie într-o excepţională chintesenţă între *monodia liturgică* de tradiţie bizantină, *intonaţiile folclorice* şi *grandoarea barocului*, într-o viziune pe cât de *modernă* pe atât de *originală*. (**Nicolae Racu**)

Cantată (lat. şi it. *cantare* – a cânta): lucrare muzicală pentru *solişti*, *cor* şi *orchestră*, apropiată de *oratoriu*, de *dimensiuni mai reduse* şi în care *predomină elementul liric*; este *împărţită*, asemeni oratoriului şi operei, în ***numere***; provine din *madrigalele italiene solistice*, unde *solistul* este însoţit de un *mic grup vocal* (coral), fiind acompaniat şi de un *instrument* (cel mai adesea *lăuta*); genul muzical ***cantată*** apare la începutul secolului XVII, mai ales prin creaţiile compozitorilor *italieni:* **Giulio Caccini**, **Jacopo Peri**, **Alessandro Scarlatti**, cel ce foloseşte tipul de *arie da capo*, precum şi o *introducere* şi *o încheiere* a lucrării de factură strict instrumentală, *germani:* **Georg Philipp Telemann**, **Johann Mattheson** sau *francezi:* **François Couprin** şi **André Campra**. În creaţia lui **Georg Friedrich Häendel** şi, mai ales, **Johann Sebastian Bach**, *cantata* ocupă un rol foarte important; **J.S. Bach** scrie aproape ***300 de cantate*** religioase şi laice (Cantata *cafelei*, Cantata *ţărănească*). Alţi creatori: **Joseph Haydn**, **Wolfgang Amadeus Mozart**, **Ludwig van Beethoven**, **Franz Schubert**, **Robert Schumann**, **Hector Berlioz**, în secolele XVIII – XIX, sau **Serghei Prokofiev** (cantata *Aleksandr Nevski*) şi **Béla Bartók** (*Cantata profană*, 1930, inspirată de o colindă românească), în secolul XX.

Dintre creaţiile româneşti menţionăm: *Cantata despre Gheorghe Doja* de **Constantin Palade**, *Cantata păcii* de **Zeno Vancea**, *Cantata festivă* de **Aurel Stroe**, *Cantatele I, II şi III* de **Ştefan Niculescu** ş. a. (**Nicolae Racu**)

Pasiune: gen muzical *analog cu **oratoriul*** prin *origine* şi prin *structură* (care conţine *mai multe **părţi***), dar şi prin *ansamblul* căruia îi este destinat: *cor*, *orchestră* şi *solişti*. În timp ce *oratoriul* are şi *texte laice*, *pasiunea* are întotdeauna ***numai text evanghelic***. Au rămas în viaţa de concert actuală *pasiuni* ale compozitorilor: **G.Fr. Häendel**, **G.Ph. Telemann**, **J.S. Bach** (*Johannes Passion* şi *Mattäus Passion*), **L. Van Beethoven** (*Hristos pe Muntele Măslinilor*) ş.a. (**Jean Lupu**)

Magnificat (lat.): cântecul de *mărire* care are ca *început* chiar acest *cuvânt* şi reprezintă *punctul culminant al misei*. O *lucrare de referinţă* aparţinând perioadei *baroce* şi scrisă sub forma unei *cantate* este *Magnificat* a lui **J.S. Bach**. (**Gabriel-Constantin Oprea**)

Europa

Italia

Emilio de' Cavalieri (1550 – 1602) (unul dintre **creatorii oratoriului**), ***Jacopo Peri*** (1561 – 1633) (unul dintre **creatorii operei**), **Giulio Caccini** (1550 – 1618) (unul dintre **creatorii operei**), ***Claudio Monteverdi*** (1567 – 1643) – (**creatorul operei moderne**), ***Adriano Banchieri*** (1568 – 1634), **Francesca Caccini** (1587 – 1641), ***Girolamo Alessandro Frescobaldi*** (1583 – 1643), ***Pietro Francesco Cavalli ~ Caletti-Bruni*** (1602 – 1676): unul dintre ***întemeietorii operei venețiene***, ***Barbara Strozzi*** (1619 – 1677): *compozitoare și cântăreață*; ***cel mai prolific compozitor*** **de** ***muzică seculară venețiană***, ***Alessandro Stradella*** (1644 – 1682), ***Alessandro Scarlatti*** (1659 – 1725), ***Antonio Vivaldi*** (1678 – 1741), ***Domenico Scarlatti*** (1685 – 1757), ***Benedetto Marcello*** (1686 – 1739), ***Giovanni Battista Sammartini*** (1700 – 1775), ***Giovanni Battista Martini*** (1706 – 1784), ***Giovanni Battista Pergolesi*** (1710 – 1736), ***Niccolò Piccinni*** (1728 –1800), ***Giovanni Paisiello*** (1740 – 1816), ***Domenico Cimarosa*** (1749 – 1801), **Antonio Salieri** (1750 – 1825), ***Niccolò Antonio Zingarelli*** (1752 – 1837), ***Luigi Cherubini*** (1760 – 1842), ***Simon Mayr*** (1763 – 1845) (*germano – italian*), ***Ferdinando Paer*** (1771 – 1839), ***Gasparo Spontini*** (1774 – 1851), ***Gioacchino Rossini*** (1792 – 1868), ***Giuseppe Saverio Mercadente*** (1795 – 1870), ***Gaetano Donizetti*** (1797 – 1848), ***Vincenzo Bellini*** (1801 – 1835), ***Giuseppe Verdi*** (1813 – 1901), ***Amilcare Ponchielli*** (1834 – 1886), ***Arrigo Boïto*** (1842 – 1918), ***Alfredo Catalani*** (1854 – 1893), ***Ruggero Leoncavallo*** (1857 – 1919), ***Giacomo Puccini*** (1858 – 1924), ***Pietro Mascani*** (1863 – 1945), ***Eduardo Di Capua*** (1865 – 1917), ***Ferruccio Busoni*** (1866 – 1924), ***Francesco Cilea*** (1866 – 1950), ***Umberto Giordano*** (1867 – 1948), **Franco Alfano** (1875 – 1954), ***Ermanno Wolf-Ferrari*** (1876 – 1948), ***Ottorino Respighi*** (1879 – 1936), ***Riccardo Zandonai*** (1883 – 1944), ***Alfredo Casella*** (1883 – 1947), ***Luigi Dallapicola*** (1904 – 1975), ***Giacinto Scelsi*** (1905 – 1982), ***Roman Vlad*** (1919 – 2013) (*româno-italian*), ***Luigi Nono*** (1924 – 1990), ***Luciano Berio*** (1925 – 2003), ***Francesco Sartori*** (1957 -).

Germania

Hans Leo Hassler (1564 – 1612), ***Heinrich Schütz*** (1585 – 1672), ***Johann Hermann Schein*** (1586 – 1630), **Johann Krüger** (1598 – 1662), ***Heinrich Albert*** (1604 – 1651), ***Johann Caspar Kerll*** (1627 – 1693), ***Dietrich Buxtehude*** (1637 – 1707), ***Friedrich Wilhelm Zachow*** (1663 – 1712), ***Reinhardt Keiser*** (1674 – 1739), **Johan Mattheson** (1681 – 1764), ***Georg Philipp Telemann*** (1681 – 1767), ***Johann Sebastian Bach*** (1685 – 1750), ***Johann Adolph Hasse*** **(**1699 – 1783), ***Cristoph Willibald Gluck*** (1714 – 1787), ***Carl Philipp Emanuel Bach*** (1714 – 1788), ***Johann Christian Innocenz Bonaventura Cannabich*** (1731 – 1798), ***Johann Christian Bach*** (1735 – 1782), ***Simon Mayr*** (1763 – 1845) (*germano-italian*), ***Ludwig van Beethoven*** (1770 – 1827), ***Ernst Theodor Amadeus Hoffman*** (1776 – 1822), ***Ludwig Spohr*** (1784 – 1859), ***Karl Maria von Weber*** (1786 – 1826), ***Giacomo Meyerbeer*** (1791 – 1864), ***Heinrich August Marschner*** (1795 – 1861), ***Carl Loewe*** (1796 – 1869), ***Gustav Albert Lortzing*** (1801 – 1851), ***Felix Mendelsohn-Bartholdy*** (1809 – 1847), ***Carl Otto Ehrenfried Nicolai*** (1810 – 1849), ***Robert Schumann*** (1810 – 1856), ***Friedrich von Flotow*** (1812 – 1883), ***Richard Wagner***

(1813 – 1883), ***Jacques Offenbach*** (1819 – 1880) (*franco-german*), ***Johannes Brahms*** (1833 – 1897), ***Engelbert Humperdinck*** (1854 – 1921), ***Richard Georg Strauss*** (1864 – 1949), ***Hans Erich Pfitzner*** (1869 – 1949), ***Max Reger*** (1873 – 1916), ***Paul Hindemith*** (1895 – 1963), ***Carl Heinrich Maria Orff*** (1895 – 1982), ***Erich Wolfgang Korngold*** (1897 – 1957), ***Hans Eisler*** (1898 – 1962), ***Kurt Julian Weill*** (1900 – 1950), ***Ernst Krenek*** (1900 – 1991), ***Werner Egk*** (1901 – 1983), ***Wolfgang Fortner*** (1907 – 1987), ***Pierre Henri Marie Schaeffer*** (1910 – 1995), ***Bernd Aloïs Zimmermann*** (1918 – 1970), ***Hanz Werner Henze*** (1926 – 2012), ***Karlheinz Stockhausen*** (1928 – 2007), ***Alfred Schnittke*** (1934 – 1998).

Franța

Jean-Baptiste Lully (1632 – 1687), ***Marc-Antoine Charpentier*** (1643 – 1704), ***André Campra*** (1660 – 1744), ***Jean-Philippe Rameau*** (1683 – 1784), ***Jean-Joseph Cassanéa de Mondonville*** (1711 – 1772), ***François-André Danican Philidor*** (1726 – 1795), ***Pierre-Alexandre Monsigny*** (1729 – 1817), ***François-Joseph Gossec*** (1734 – 1829), ***André-Ernest-Modeste Grétry*** (1741 – 1813), ***Nicolas-Marie d'Alayrac*** (1753 – 1809), ***Jean-François Lesueur*** (1760 – 1837), ***François-Adrien Boïeldieu*** (1775 – 1834), ***Daniel François Auber*** (1782 – 1871), ***Louis-Joseph-Ferdinand Hérold*** (1791 – 1833), ***Jaques Fromental Halévy*** (1799 – 1862), ***Adolphe Adam*** (1803 – 1856), ***Hector Berlioz*** (1803 – 1869), ***Ambroise Thomas*** (1811 – 1896), ***Charles Gounod*** (1818 – 1893), ***Jacques Offenbach*** (1819 – 1880) (*franco-german*), ***Éduard Lalo*** (1823 – 1892), ***Ernest Reyer*** (1823 – 1909), ***Florimond Herve*** (1825 – 1892), ***Charles Lecocq*** (1832 – 1918), ***Camille Saint-Saëns*** (1835 – 1921), ***Clément Philibert Léo Delibes*** (1836 – 1891), ***George Bizet*** (1838 – 1875), ***Edmond Audran*** (1840 – 1901), ***Emmanuel Chabrier*** (1841 – 1894), ***Jules Massenet*** (1842 – 1912), ***Gabriel Fauré*** (1845 – 1924), ***Robert Planquette*** (1848 – 1903), ***Vincent d'Indy*** (1851 – 1931), ***Louis Charles Bonaventure Alfred Bruneau*** (1857 – 1934), ***Gustave Charpentier*** (1860 – 1956), ***Claude Achille Debussy*** (1862 – 1918), ***Paul Dukas*** (1865 – 1935*), **Erik Satie*** (1866 – 1925), ***Maurice Ravel*** (1875 – 1937), ***Reynaldo Hahn*** (1875 – 1947), ***Edgard Victor Achille Charles Varèse*** (1883 – 1965), ***Darius Milhaud*** (1892 – 1974), ***(Oscar-) Arthur Honegger*** (1892 – 1955), ***Francis Jean Marcel Poulenc*** (1899 – 1963), ***Olivier Eugène Prosper Charles Messiaen*** (1908 – 1992), ***Jean-Yves Daniel-Lesur*** (1908 – 2002), ***Pierre Louis Joseph Boulez*** (1925 – 2016), ***Philippe Arthuys*** (1928 – 2010).

Anglia

Nicholas Laniere (1588 – 1666), ***Henry Lawes*** (1596 – 1662), ***Henry Purcell*** (1659 – 1695), ***Matthew Locke*** (1630 – 1677), ***John Blow*** (1649 – 1708), ***Johann Cristoph Pepusch*** (1667 – 1752), ***John Gay*** (1685 –1732), ***Georg Friedrich Häendel*** (1685 – 1711 Germania, 1711 – 1759 Anglia), ***Thomas Augustine Arne*** (1710 – 1778), ***Michael William Balfe*** (1808 – 1870), ***William S. Gilbert*** (1836 – 1911), ***Arthur Sullivan*** (1842 – 1900), ***Edward Elgar*** (1857 – 1934), ***Dame Ethel Smyth*** (1858 – 1944), ***Ralph Vaughan Williams*** (1872 – 1958), ***Sir William Turner Walton*** (1902 – 1983), ***Sir Michael Kemp Tippett*** (1905 – 1998), ***Edward Benjamin Britten*** (1913 – 1976), **Peter Maxwel Davies** (1934 – 2016), **Judith Weir** (1954 –).

Austria

Franz Joseph Haydn (1732 – 1809), ***Wolfgang Amadeus Mozart*** (1756 – 1791), ***Anton ~ Antonio Diabelli*** (1781 – 1858), ***Franz Peter Schubert*** (1797 – 1828), ***Fanny Mendelssohn Hensel*** (1805 – 1847), ***Franz von Suppé*** (1819 – 1895), ***Anton Bruckner*** (1824 – 1896), ***Johann Strauss-fiul*** (1825 – 1899), ***Karl Zeller*** (1842 – 1898), ***Karl Millöcker*** (1842 – 1899), ***Hugo Wolf*** (1860 – 1903), ***Gustav Mahler*** (1860 – 1911), ***Arnold Schönberg*** (1874 – 1951), **Franz Schreker** (1878 – 1934), ***Anton Friedrich Wilhelm von Webern*** (1883 – 1945), ***Alban Maria Johannes Berg*** (1885 – 1935), **Erich Wolfgang Korngold** (1897 – 1957), ***György Sándor Ligeti*** (1923 – 2006).

Rusia

Mihail Ivanovici Glinka (1804 – 1857), ***Alexandr Sergeevici Dargomâjski*** (1813 – 1869), ***Alexandr Porfirievici Borodin*** (1833 – 1887), ***César Cui*** (1835 – 1918), ***Mili Alekseevici Balakirev*** (1836 - 1910*),* ***Modest Petrovici Musorgski*** (1839 – 1881), ***Piotr Ilici Ceaikovski*** (1840 – 1893), ***Nicolai Andreievici Rimski-Korsakov*** (1844 – 1908), ***Alexandr Grecianinov*** (1864 – 1956), ***Alexandr Glazunov*** (1865 – 1936), ***Nikolai Cerepnin*** (1873 – 1945), ***Serghei Vasilievici Rachmaninov*** (1873 – 1943), ***Reinhold Moritzevich Glière*** (1875 – 1956) (germano-polonez), ***Igor Fiodorovici Stravinski*** (1882 – 1971), ***Aleksandr Vasilievici Aleksandrov*** (1883 – 1946) (imnul U.R.S.S.), ***Serghei Sergheevici Prokofiev*** (1891 – 1953), ***Dimitri Dimitrievici Shostakovici*** (1906 – 1975).

Spania

Francisco Asenjo Barbieri (1823 – 1894), ***Felipe Pedrell*** (1841 – 1922), ***Isaac Albéniz*** (1860 – 1909), ***Enrique Granados*** (1867 – 1916), ***Manuel de Falla*** (1876 – 1946), ***Xavier Montsalvatge i Bassols*** (1912 – 2002).

Cehia

Josef Mysliveček (1737 – 1781), ***Karel Stamic*** (1745 – 1801), ***Bedřich Smetana*** (1824 - 1884), ***Antonín Dvořák*** (1841 – 1904) ***Leoš Janáček*** (1854 – 1928), ***Bohuslav Jan Martinů*** (1890 – 1959), ***Alois Hába*** (1893 – 1973).

Ungaria

Johann Sigismund Kusser (1660 – 1727), ***Ferenc Erkel*** (1810 – 1893), ***Franz Liszt*** (1811 – 1886), ***Franz Lehár*** (1870 – 1948), ***Béla Viktor János Bartók*** (1881 – 1945), ***Imre Kalman*** (1882 - 1953), ***Zoltán Kodály*** (1882 – 1967), ***Ábrahám Pál ~ Paul Abraham*** (1892 – 1960).

Polonia

Stanislav Moniuszko (1819 – 1872), ***Karol Szymanowski*** (1882 – 1937), ***Witold Roman Lutosławski*** (1913 – 1994), ***Henryk Mikołaj Górecki*** (1933 – 2010) (*cel mai bine plătit compozitor*), ***Krzysztof Eugeniusz Penderecki*** (1933 –)

Belgia

André Ernest Modeste Grétry (1810 – 1849), ***César Frank*** (1822 – 1890.

Suedia
Franz Berwald (1786 – 1868).

Norvegia
Edvard Grieg (1843 – 1907).

Finlanda
Jean Sibelius (1865 – 1957).

România
Barbu Lăutaru ~ Vasile Barbu (1780 – 1858), ***György Ruzitska*** (1786 - 1869), ***Anton Pann*** (1796~1798 - 1854), ***Ioan Andrei Wachmann*** (1807 – 1863), ***Ludovic Wiest*** (1819 – 1889), ***Alexandru Adolf Flechtenmacher*** (1823 – 1898), ***Eduard Caudella*** (1841 – 1924), ***George Stephanescu*** (1843 – 1925), ***George Dima*** (1847 – 1925), ***Ciprian Porumbescu*** (1853 – 1883), ***Titus Cerne*** (1859 – 1910), ***George Enescu*** (1881 – 1955), **Leon Algazi** (1890 – 1971), **Alfred Alessandrescu** (1893 – 1959), **Sandu Albu** (1897 – 1978), **Romeo Alexandrescu** (1902 – 1976), ***Paul Constantinescu*** (1909 – 1963), **Ioan Alexandrescu** (1912 – 1997), **Dragoș Alexandrescu** (1924 – 2014), ***Constantin Marin*** (1925 – 2011), **Liana Alexandra** (1947 – 2011).

America

SUA
John Philip Sousa (1854 – 1932), ***Henry T. Burleigh*** (1866 – 1949*)*, ***Amy Cheney Beach*** (1867 – 1944), ***Charles Edward Ives*** (1874 – 1954), ***William Grant Still*** (1895 – 1978), ***George Gershwin*** (1898 – 1937), ***Aaron Copland*** (1900 – 1990), ***Samuel Osborne Barber II*** (1910 – 1981), ***John Milton Cage Jr.*** (1912 – 1992), ***Pauline Oliveros*** (1932 – 2016) (*experimentalism*), ***Philip Glass*** (1937 –), ***John Paul Corigliano*** (1938 –), **John Adams** (1947 –).

Mexic
Manuel Enríquez Salazar (1926 – 1994), ***Daniel Catán*** (1949 - 2011).

Argentina
Astor Pantaleón Piazzolla (1921 – 1992).

Brazilia
Heitar Villa-Lobos (1887 – 1959).

Asia

Japonia
Joji Yuasa (1929 –), ***Tōru Takemitsu*** (1930 – 1996).

China
Bright Sheng (1955 –).

Glosar

Omofonie: categorie care aparţine sintaxei muzicale şi care se referă la desfăşurarea simultană a vocilor unei lucrări muzicale; o *voce principală* (de obicei prima) este acompaniată de celelalte.

Ambitus: *întindere* a unei melodii, *voci* sau instrument muzical, de la *cel mai grav* sunet până la *cel mai acut* (bas, bariton, tenor, alto, mezzo, soprano).

Soprană (it. *sopra* – sus, deasupra): vocea care cântă de obicei *linia melodică*, vocea *cea mai acută* într-un ansamblu.

Soprană dramatică (it. *spinto*): voce de *soprană* cu o calitate specială a *timbului* (mai *dur*, mai *penetrant*).

Soprană de coloratură: voce de *soprană* cu o *ornamentație bogată* a *liniei melodice*.

Soprană lirică: voce de *soprană* caracterizaă printr-o *sonoritate dulce* și prin *mobilitate*.

Soprană ușoară (subretă): tip de soprană cu un timbru *dulce* și *delicat*, de regulă existent numai la *sopranele tinere* (având tendința să se modifice odată cu vârsta).

Soprană wagneriană: tip de soprană *rareori întâlnit*, presupunând un *volum* și un *timbru* foarte *puternice*, capabile să se producă în fața unei *orchestre de mari proporții*.

Mezzosoprană (mezzo): voce feminină al cărei *ambitus* se situează între *soprană* şi *contralto*.

Alto (it.), ***altistă***: cântăreaţă (solistă sau coristă) cu voce *gravă*.

Contralto (it.): vocea feminină *cea mai gravă*. Diferenţa dintre *contralto* şi *mezzosoprană* este determinată mai mult de *timbru* decât de întinderea registrului grav.

Tenor: cea mai *înaltă* voce *bărbătească*.

Contratenor (altist masculin): *vocea a 3-a* care se unește cu *tenorul* și *discantus*, desfășurându-se în cadrul aceluiași *ambitus* cu vocea tenorului, servindu-i acestuia de *complement* și de *întărire a sonorității*.

Bariton Martin (tenor-bariton): cântăreţ (solist sau corist) cu voce *intermediară*, între *tenor* şi *bariton*.

Bariton: cântăreţ (solist sau corist) cu voce *intermediară*, între *tenor* şi *bas*.

Bariton-bas: cântăreţ (solist sau corist) cu voce *intermediară*, între *bariton* şi *bas*.

Bas**:** cântăreţ (solist sau corist) cu voce *gravă*

Castrat, evirat sau **falsetist natural**: cântăreţul *adult* de *sex masculin* care, în timpul copilăriei, a fost supus operaţiei de *castrare* (evirare); datorită acestei mutilări, la maturitate, castrații aveau calităţi vocale specifice, neobişnuite. Vocea castraților era *agilă* (datorită şi registrului în care cânta) şi *puternică* (din cauza volumului mare al plămânului de bărbat); moda s-a răspândit în Europa la sfârşitul secolului XVI, cu toate că, legal, era interzisă castrarea umană; activitatea castraților începea în ***corurile de biserică*** (unde femeile nu erau admise) ca apoi, aceştia să treacă în ***operă***. În melodrama italiană datorită *castraților* există o perioadă de *mare „virtuozism" vocal*; odată cu *romantismul*, care nu mai agreează posibilităţile castraților, datorită opoziţiei ferme dintre caracterul masculin şi cel feminin al personajelor, dar şi cu evoluţia concepţiilor în societate, castrații dispar. (Unul dintre ultimii mari cântăreţi castrați, *sopranistul* Velluti, a trăit între anii 1781 – 1861)

Recitativ (it. *recitativo* de la lat. *Recitare* – a citi, a declama): formulă ce aparţine expresiei muzicale; rezultă din împletirea *melodiei* cu *declamaţia* şi este proprie genurilor *vocale* şi *vocal-instrumentale*.

Beggar's Opera (engl. – opera cerşetorilor"): *parodie* a *operei italiene* şi, totodată, ca *satiră politică*. Prima ***beggar's opera*** este compusă în 1728 pe un libret de Gay (probabil sugerat acestuia de către J. Swift) de **John Christopher Pepusch**; se deschide printr-un dialog între un cerşetor (autorul) şi un actor; *Beggar's opera* este reînviată de **Benjamin Britten** (1948). *Opera de trei parale* de **Kurt Weil** (1928) pe text de B. Brecht, puternică satiră politică, se înscrie în tipul de *beggar's opera*.

Arie (it. *aria* – melodie, cântec): *fragment solistic vocal*, cu *acompaniament instrumental*,care face parte dintr-o *operă*, *cantată*, *pasiune* sau *oratoriu*; de cele mai multe ori *aria* are formă ***pluripartită***, *muzica urmărind textul*; aria poate fi precedată de *recitativ*. În Franţa secolului XVII exista încă ***aria de curte*** (pentru una sau mai multe voci), ca lucrare de sine stătătoare; în aceeaşi perioadă în Italia *aria* s-a integrat în *operă*, căpătând strălucirea şi aplombul ce-i sunt caracteristice de-a lungul timpului.

Libret: suport ***literar***, ***poetic*** al unei lucrări muzicale (*operă*, *cantată*, *oratoriu*, *operetă*, *musical*, *spectacol de revistă*); *demers artistic original*, conceput anume pentru muzică sau *adaptare a unei dramaturgii* (piesă de teatru), preexistente.

Uvertură (fr. *ouverture* – deschidere): piesă muzicală orchestrală care deschide o reprezentaţie scenică (*operă*, *balet*, *operetă*, *dramă* etc.) sau o lucrare vocal-simfonică (*oratoriu*, *cantată*); forma ***uvertură*** poate fi: *sonată* (frecvent utilizată), *lied*, *temă cu variaţiuni* sau liberă (*preludiu*).

Încă din sec. XVI în deschiderea unei lucrări (*suită*, *fugă*) exista obiceiul de a se executa o ***piesă introductivă*** *(sinfonia, toccata* etc.), ce avea rolul de a fixa cadrul tonal (care tocmai începuse a se utiliza); o astfel de piesă introductivă este folosită şi în cazul *operei,* chiar de la primele lucrări ale genului (ex. **Claudio Monteverdi** începe prima sa operă *Orfeu* (1607) cu *Toccata,* iar pe cea mai novatoare dintre operele sale, *Încoronarea Popeei* (1642), cu *Sinfonia*).

Spre jumătatea sec. XVII şi alţi compozitori italieni utilizează piese de deschidere structurate astfel: o scurtă ***introducere lentă*** (în metru binar), urmată de o *secţiune rapidă* (în metru ternar) sau o *succesiune de trei scurte piese contrastante:* ex. **Francesco Cavalli** (1602-1676), cel ce va fi primul care va folosi termenul de ***operă*** şi **Marco Antonio Cesti** (1623-1669), cel care va aduce *riturnela* în numerele vocale şi va folosi printre primii succesiunea *recitativ – arie*.

În aceeaşi perioadă, în Franţa, baletele de curte *(ballets de cour)* erau precedate de câte o ***piesă introductivă*** structurată *lent-repede*, căreia **Jean-Baptiste Lully** îi adaugă o nouă secţiune *lentă*, care este, de fapt, readucerea primei secţiuni; astfel ia naştere ***uvertura franceză****: lent* (armonică) – *repede* (fugato) – *lent* (armonică).

În cadrul şcolii napolitane de operă, unde piesa introductivă era denumită în continuare ***sinfonia***, structurarea ei se făcea după *sonata da chiesa* (care avea ca denumiri ale părţilor *termeni agogici*); prin eliminarea uneia din cele patru părţi (piese) ce o compuneau, se ajunge la *trei mişcări*, **Alessandro Scarlatti** fiind *cel ce va definitiva* ***uvertura italiană*** *(repede – lent – repede*); succesiunea în uvertura italiană va evolua şi spre forma de ***sonată***.

În aproximativ aceeaşi perioadă, **J.S. Bach** îşi intitulează cele patru *suite pentru orchestră,* ***uverturi;*** aceste lucrări sunt, în fond, nişte *suite orchestrale*, structurate ca atare, în care *numai prima piesă*, care de altfel şi poartă numele de ***uvertură***, este cea care, prin extensie, va da numele întregului *ciclu*. Începând cu a doua jumătate a sec. XVIII, în operele lui **Gluck**, **Mozart**, **Cherubini** ş.a., dramatismul propriu formei de *sonată* îşi găseşte aplicare în ***uverturile*** operelor, multe dintre acestea fiind create

în noua formă ce se cristaliza. Prin folosirea de teme din cadrul operei, *uvertura* va fi legată mai puternic de aceasta şi va avea şi rolul de a face o introducere tematică. **Beethoven**, atât în cele 4 *uverturi* compuse pentru singura sa operă, *Fidelio*, cât şi în cele la muzica de scenă pentru *Egmont, Coriolan* etc., va folosi această formă.

Unii romantici (ex. **Weber** în uverturile *Freischütz, Euryanthe, Oberon* etc, **Glinka** în *Ruslan şi Ludmila,* **Smetana** în *Mireasa vândută,* **Wagner** în *Olandezul zburător, Tannhäuser* etc.) păstrează ***uvertura*** ca piesă de deschidere compusă în formă de *sonată*, alţii creează ***uvertura de concert***, care poate să facă parte dintr-o *succesiune de piese compuse* pentru a ilustra o lucrare dramatică (ex. **Mendelssohn-Bartholdy** – uvertura *Visul unei nopţi de vară* după Shakespeare, considerată drept ***prima uvertură romantică***).

Uvertura poate fi o lucrare de sine stătătoare (ex. **Ceaikovski** – uvertura-fantezie *Romeo şi Julieta,* Brahms – *Uvertura tragică* sau *Uvertura academică* etc.); în acest al doilea caz, *uvertura* poate fi considerată un ***poem simfonic***, de dimensiuni reduse; tot această tendinţă a *uverturii* romantice de a fi de sine stătătoare va duce, câteodată, la înlocuirea termenului de *uvertură*, în cazul unor opere, cu cel de ***preludiu*** (**Wagner** – *Lohengrin, Tristan şi Isolda, Parsifal*; **Verdi** – *Aida;* **Ceaikovski** – *Dama de pică),* compozitorii tratând astfel mai liber elementele tematice din operă. În dorinţa creării unui tot unitar muzical-dramaturgic, elimină scurta pauză ce se obişnuia a se face între *uvertură* şi începutul primei scene a operei, realizându-se astfel un *flux neîntrerupt*.

Uvertura poate îmbrăca diferite *forme:* ***sonată*** (vezi cazurile deja amintite), ***sonată fără dezvoltare*** (ex. **Mozart** – *Nunta lui Figaro),* ***succesiune de episoade*** (ex. **Rossini** – *Wilhelm Tell*). Alte *aspecte:* ***uvertura festivă*** (ex. *Uvertura solemnă Anul 1812)* de **Ceaikovski**, *Uvertura academică* de **Brahms**, *Uvertura festivă* de **Şostakovici**); *uvertura* ce prelucrează ***teme populare*** (**Glinka** – *uverturile spaniole,* **Gershwin** – *Uvertura cubaneză,* **Enescu** – *Uvertura de concert* pe teme în caracter popular românesc) etc.

În muzica românească, *uvertura* este reprezentată începând cu *Uvertura naţională* de **Josef Herfner** (1845) şi *Uvertura moldavă* de **Alex. Flechtenmacher** (1847, deja o ***uvertură romantică***), ***uverturi naţionale*** scrise de **J.A. Wachmann**, **Ed. Caudella**, **G. Stephănescu**, ***uvertura festivă*** *Ştefan cel Mare* de **Iacob Mureşianu**, ***uvertura de concert*** op. 32 de **G. Enescu** şi *uvertura* de Pascal Bentoiu.

Bibliografie: **Jean Lupu, Daniela Caraman-Fotea, Nicolae Racu, Gabriel-Constantin Oprea, Eugen-Petre Sandu –** ***Dicționar universal de muzică***, Litera Internațional, 2008

Clasicism (sec. XVIII)

- *Stilul clasic* este pregătit de *fiii lui* **Bach** și de **Școala de la Mannheim**.
- Muzica este caracterizată de ***claritate, echilibru*** și ***simetrie*** (echilibru între *formă* și *conținut*).
- Frazele muzicale sunt bazate pe *patru* sau *opt măsuri simetrice*, bine proporționate (*cvadratura clasică*).
- *Ritmica* este echilibrată, cu valori moderate, determinată de o *pulsație egală*, cu *figuri ritmice asimetrice*.
- Paleta dinamică se diversifică prin utilizarea nuanțelor progresive (*crescendo, descrescendo*).
- *Contrastele dinamice* sunt mai puternice, cu efect *dramatic* (**Beethoven**).
- Două teme contrastante definesc ***bitematismul***, în contradicție cu *monotematismul* Barocului.
- Se diversifică ***termenii agogici***, prin *adăugarea* unor termeni de expresie a *indicațiilor* inițiale de tempo (*adagio cantabile*, *andante maestoso*) sau chiar prin *omiterea* cu totul a *termenilor consacrați*.
- *Principul unic* al sistemelor sonore îl constituie ***tonalitatea*** (*majoră* sau *minoră*).
- Se introduc *noi trepte* ale alternanțelor de *piano* și *forte* (**pp** și **ff** la **Haydn** și **Mozart** și chiar **ppp** și **fff** la **Beethoven**).
- Se impune cu desăvârșire stilul ***armoniei tonale***.
- Se cristalizează timbrul *orchestrei simfonice*.
- Tipuri de instrumente: grup de **coarde** (*vioară primă* sau *secundă*, *violă*, *violoncel*, *contrabas*); de suflat din **lemn** (*flaut*, *oboi*, *clarinet*, *fagot*); de **percuție** (pereche de *timpani*); **alămuri** (mai rar, rol armonic); **clape** (***pianul*** începe să dețină un rol important).
- Forme sonore: *sonată bitematică, rondo, lied, temă cu variațiuni*.
- Genuri vocal-instrumentale: *operă, oratoriu, cantată, misă*.
- Genuri camerale: *casațiune, divertisment, serenadă, cvartet, trio, cvintet, sonată*.
- Genuri instrumentale: *simfonie, concert instrumental*.
- **C.P.E. Bach** stabilește forma ***sonatei bitematice***: I. *Allegro, Expoziție, Dezvoltare, Repriză, (Coda).* Secțiuni opționale: II. *Adagio, Lento, Largo*; III. *Menuet* sau *Scherzo, Trio, Menuet* sau *Scherzo*; IV (Allegro finale), *Rondo*, *Sonată*.
- Pornind de la *uvertura italiană* (sinfonia), se reformează ***simfonia****:* I. Rapid *(Allegro* – sonată); II. Lent (*Andante* – lied, temă cu variațiuni); III. Moderat (menuet); IV. Rapid (*Presto* – sonată, temă cu variațiuni).
- ***Concertul*** are 3 părți: I. Rapid (*Allegro*), II. Lent (*Andante*), III. Rapid (*Presto*).
- ***Armonia clasică*** este mai puțin complexă decât cea din Baroc, bazându-se mai ales pe treptele principale (*tonică, subdominantă* și *dominantă*). (**Nicolae Zărnescu**)

Clasicism (lat. *Classicus* – de primă clasă, exemplar): perioadă din istoria muzicii cuprinsă aprox. între 1750 – 1830, în care se împletesc într-un mod armonios în creaţii muzicale de unică valoare, *bogăţia de idei şi sentimente* a conţinutului muzical cu ***concizia***, ***claritatea*** şi ***echilibrul*** formei; clasicismul este pregătit încă din baroc, existând un ***preclasicism*** în cadrul acestui current, materializat prin anumite trăsături ale creaţiei lui **J.B. Lully***,* **Fr. Couprin***,* **J. Ph. Rameau** (o mare parte a şcolii franceze chiar îi asimilează clasicismul muzical), **A. Corelli***,* **J.S. Bach***,* **G.F. Häendel, A.** *şi* **D. Scarlatti** ş.a.

În unele din lucrările acestora *melodia*, tratată armonic, capătă *rolul principal*, în detrimentul *polifoniei*, ceea ce va duce la *diversificarea* şi, ulterior, la *cristalizarea* noilor forme şi genuri muzicale: ***uvertura tripartită*** (ABA) a lui **Alessandro Scarlatti**, *sonatele* fiului acestuia, **Domenico Scarlatti**, ca şi cele ale lui **Philip Emmanuel Bach**, fiul lui J.S. Bach, în care se manifestă într-o formă incipientă, *contrastul tematic* sau *inovaţiile* ce apar în *Concertele brandenburgice* ale lui **J.S. Bach**.

Elementele noului limbaj muzical sunt *prefigurate* şi *dezvoltate* în cadrul tuturor marilor *şcoli europene*, compozitorii mai jos menţionaţi fiind consideraţi *precursori ai clasicismului* sau *aparţinând acestuia*: **J. Gossec***,* **A.E.M. Grétry***,* **J.Fr. Lesueur***,* **E.N. Méhul** – şcoala franceză, Paris, **G. Sammartini** (Milano) şi **G.B. Padre Martini** (Bologna, profesor al lui Mozart) – italieni, ***A. Hasse*** (Dresda), **J.E. Bach** (Weimar), **Leopold Mozart** (Salzburg, tatăl lui W.A. Mozart) – germani şi, în mod special, muzicienii ***Şcolii de la Mannheim*** (*post* **Bach** şi *pre* **Haydn**, după terminologia engleză), cu rezultate deosebite în cristalizarea *simfoniei*, dar şi a *dinamicii muzicale*; ca *reprezentanţi principali* ai acestei şcoli îi numim pe: **F.X. Richter***,* **Chr. Cannabich** şi mai ales pe **Johann Stamitz**.

Apogeul clasicismului este reprezentat de *Şcoala Vieneză:* **Joseph Haydn**, **Wolfgang Amadeus Mozart** (după registrul de botez Johannes Chrysostomus Wolfgangus Theophilus) şi **Ludwig van Beethoven**. **Haydn** este considerat ***părintele*** atât al ***simfoniei***, cât şi al ***sonatei***, ***trio***-ului, ***cvartet***-ului clasice; în fapt el fixează *forma* şi *genul* sonatei clasice şi le aplică în genurile sus-menţionate; creaţiile sale sunt echilibrate, pline de voie bună şi umor. **Mozart** este unul dintre *maeştrii artei lirice*, ai *simfoniei*, *concertului*, ai creaţiilor *camerale* şi *vocal-simfonice*. **Beethoven** „Shakespeare al muzicii" este ***zenitul clasicismului*** şi marele deschizător de drumuri pentru urmaşi; **Beethoven** creează lucrări cu o *putere de expresie incomparabilă*, dar şi o *soliditate extraordinară a construcţiei*; poate cea mai frumoasă caracterizare este cea pe care i-o face scriitorul francez Romain Rolland: „un torent de flăcări într-o albie de granit".

Pe lângă aceste trei mari genii şi alături de compozitorii deja menţionaţi ca precursori sau reprezentanţi ai clasicismului trebuie să îl amintim pe *reformatorul* din sec. XVIII al *operei*, **Cristoph Wilibald von Gluck**, care în prefaţa-manifest la opera *Alcesta* (1767) îşi expune ***principiile*** sale ***novatoare***, precum şi *o întreagă pleiadă de compozitori* ce şi-au adus contribuţia la afirmarea clasicismului în muzică: **J.N. Hummel** (elev al lui Mozart şi Salieri, pianist virtuoz), **C. Czerny** (elev al lui Beethoven şi profesor al lui Liszt, autor a numeroase şi utile studii pentru pian), **M. Clementi** (pianist virtuoz, autor de sonate, sonatine şi studii pentru pian), **B. Romberg** (excelent violoncelist solist, profesor şi autor de studii pentru violoncel), **N. Piccini** (compozitor de operă, rival al lui Gluck), **D. Cimarosa** (carieră triumfală de compozitor de opere, azi, în mare parte, uitate), **A. Salieri** (compozitor de talent, remarcabil profesor, printre elevi şi Liszt), **G.L.P. Spontini** (compozitor de opere şi dirijor), **N.A. Zingarelli** (compozitor de opere şi muzică sacră) şi mulţi alţii. (**Nicolae Racu**)

Italia

Luigi Boccherini (1743 – 1805), ***Antonio Salieri*** (1750 – 1825), ***Muzio Clementi*** (1752 – 1832), ***Giovanni Battista Viotti*** (1755 – 1824).

Germania

Cristoph Willibald Gluck (1714 – 1787), ***Carl Philipp Emanuel Bach*** (1714 – 1788) (*Bach din Berlin și Hamburg*), ***Johann Christian Innocenz Bonaventura Cannabich*** (1731 – 1798), ***Johann Christoph Friedrich Bach*** (1732 – 1795) (*Bach din Bückenburg*), ***Johann Christian Bach*** (1735 – 1782) (*Bach din Milano și Londra*), ***Ludwig van Beethoven*** (1770 – 1827).

Austria

Franz Joseph Haydn (1732 – 1809), ***Karl Ditters von Dittersdorf*** (1739 – 1799), ***Wolfgang Amadeus Mozart*** (1756 – 1791), ***Johann Nepomuk Hummel*** (1778 – 1837), ***Anton~Antonio Diabelli*** (1781 – 1858).

Franța

François-Joseph Gossec (1734 – 1829).

Cehia

František~Franz Benda (1709 – 1786), ***Jan Václav Antonín Stamic ~ Johann Wenzel Anton Stamitz*** (1717 – 1757), ***Jiři Antonin Benda ~ Georg Anton Benda*** (1722 – 1795), ***Josef Mysliveček*** (1737 – 1781**), *Karl Philipp Stamitz ~ Karel Stamic*** (1745 – 1801), ***Jan Václav Dusík ~ Jan Ladislav Dussek*** (1760 – 1812)

Glosar

Sonată (it. *sonare*, „a suna", „a cânta la un instrument"): la *începutul clasicismului*, denumirea de *sonată* era atribuită unei *piese* scrisă pentru un *instrument* (de obicei *pianul*) sau pentru un *cuplu de instrumente*. Termenul de *sonată* are un dublu sens:

1) ***Sonata ca formă**,* începând cu a doua jumătate a sec. XVII (reprezentant **Domenico Scarlatti**) şi mai ales din *clasicism* (părintele formei de ***sonată*** fiind **Joseph Haydn**, completat de **W.A. Mozart** şi, în special, de **L. van Beethoven**). *Sonata* este o construcţie ***bitematică*** (două teme), cu trei secţiuni (părţi): ***A*** – ***expoziţia**,* în cadrul căreia se prezintă tema I (*principală*) în tonalitatea de bază a lucrării, urmată de o *punte* care face trecerea la tema a II-a (*secundară*), în tonalitatea dominantei sau a relativei, contrastantă ca stare de spirit. Această secţiune se încheie cu o *frază concluzivă*. ***B*** – ***dezvoltarea*** este secţiunea cea mai amplă, în cadrul ei *temele* fiind *prelucrate*, *confruntate*, *suprapuse*, *transformate*, *fragmentate*, *amplificate*, suferind un travaliu prin *progresii*, *imitaţii*, *modulaţii*, *tratări armonico-polifonice* etc. **Beethoven** are merite deosebite în acest sens, el aducând *sonatei* şi alte ***inovaţii***: *numărul mişcărilor componente nu mai este fix*, partea a II-a este un *lied* sau o *temă cu variaţiuni*, partea a III-a, elegantul *menuet*, se înlocuieşte cu *scherzo*, mai potrivit cu firea sa tumultuoasă. **Beethoven** a compus 32 sonate pentru pian (*Patetica, Appassionata, Sonata Lunii*), 10 sonate pentru vioară şi pian, 5 sonate pentru violoncel şi pian etc. ***C*** – ***repriza***, în cadrul căreia reapar cele *două teme*, de această dată ambele în *tonalitatea* de *bază* a lucrării. Toată această construcţie dialectică se încheie cu *cadenţe concluzive*, care constituie ***coda*** lucrării.

2) ***Sonata ca gen,*** începând cu *clasicismul* şi, mai ales, cu **W.A. Mozart**, este o compoziţie instrumentală în 3, cel mai adesea în 4 părţi: ***partea I*** în tempo *vioi* (de obicei *Allegro*), precedată de o *introducere lentă*, ***partea a II-a*** în tempo *lent* (*Andante*), ***partea a III-a***, în tempo *moderat* şi ***partea a IV-a*** din nou în tempo *vioi*. *Sonata* pentru *orchestră* poartă numele de ***simfonie***, iar pentru alte ansambluri, în funcţie de numărul instrumentiştilor, poate fi ***trio***, ***cvartet***, ***cvintet***.

Menuet (fr. *menuet* de la *menu* – mărunt, mic, *pas menu* – paşi mărunţi): la origine *menuetul* a fost un ***dans popular*** în *metru ternar* din provincia Poitou; la curtea Regelui Soare (Ludovic al XIV-lea), prin lucrările lui **J.B. Lully**, *menuetul* se va număra printre cele mai îndrăgite dansuri; avea un caracter solemn, fiind dansat de câte o pereche, cu mişcări în care predominau plecăciunile, reverenţele, figurile galante, precum şi paşii mici; apoi se va dansa de mai multe perechi dispuse în şir. Structura muzicală a *menuetului* era formată din ***două secţiuni*** de *4 sau 8 măsuri* ce se repetau; muzicienii epocii (sec. XVIII) considerau această structură ca fiind perfectă.

Menuetul pătrunde în muzica de ***operă*** şi ***balet*** (**Lully**, **Rameau**, **Händel**), ca apoi să fie parte componentă a *suitei instrumentale de dansuri* (**Bach**, **Händel**). *Menuetul* a fost mult utilizat în muzica pentru *clavecin* (**Couperin** ş. a.). **Händel** foloseşte *menuetul* şi ca *secţiune concluzivă* a unor *uverturi*. În Suita de dansuri *menuetul* apare şi sub forma ***menuetului I*** (în Major) şi ***menuetului II*** (în minor), germenele structurării în ***menuet*** + ***trio***; Şcoala de la Mannheim (prin **Stamitz**) introduce *menuetul* în ***ciclul simfonic*** în *4 mişcări* (părţi) ca cea de *a 3-a mişcare*; uneori *menuetul* poate încheia o ***simfonie***, lipsind mişcarea a 4-a. Odată cu **Haydn** muzica *menuetul* devine tot mai *mişcată*, mai *energică*, ceea ce va duce în creaţia lui **Beethoven** la înlocuirea ***menuetului*** în cadrul *ciclului simfonic* (sau în cel al sonatei) cu ***scherzo***. Structura ***menuetului***: *menuet* (cu repetiţie), *trio* (sau *menuet II*, cu repetiţie), *menuet da capo* (fără repetiţie), *codă* (eventual).

Rondo clasic (sec. XVIII – XIX): derivă direct din *rondoul claveciniştilor*, fiind prezent atât ca *lucrare de sine stătătoare*, cât, mai ales ca *mişcare finală* a ciclului de *sonată* (sonată, concert, simfonie etc.). În *rondoul-sonată* tema principală (A) devine mai dezvoltată, iar, în reluări, de multe ori este variată; în cadrul formei de *rondo-sonată* cel de al doilea C poate fi substituit de o *dezvoltare*, iar *grupul final* al secţiunii ABA poate fi considerat o *repriză* cu *cupletul* B, apărând aici, în tonalitatea de bază; schema finală a *rondoului-sonată* este ABACABA, în încheiere putând exista o *coda.*

Lied (germ. *Lied* - cântec): gen muzical reprezentând o piesă, de regulă *vocală*, cu *acompaniament instrumental*, de *mici dimensiuni*, în stil *omofon*, având la bază un *text poetic*; *acompaniamentul* se realizează, de cele mai multe ori, la *pian*. Precursori ai *liedului cult*: frottola*,* vilanella*,* romanţa*,* cântecul*;* spre sfârşitul sec. XVIII, în creaţia clasicilor **Mozart** şi **Beethoven**, apare ***liedul cult***.

Scherzo (it. – glumă): **1.** *scurtă* piesă *vocală* sau *instrumentală*, plină de spirit şi umor, foarte vioaie şi dinamică. **2.** Beethoven este primul care introduce *scherzo*-ul în ***simfonie***, ca parte a treia, înlocuind **menuetul**. (Simfonia a 3-a, *Eroica*).

Casaţiune: lucrare muzicală pentru *orchestră* sau *formaţie camerală* specifică secolului XVIII, destinată execuţiei în *aer liber*; simplă ca scriitură, începea şi se sfârşea cu un *marş* (în care se foloseau *tobele*). Ca structură, organizată după modelul *suitei*, cu mai multe părţi; este asemănătoare cu *divertismentul* şi *serenada.* Printre compozitorii ce au compus *casațiune*: **Karl Ditters von Dittersdorf**, **Joseph Haydn**, **Wolfgang Amadeus Mozart**.

Divertisment: gen muzical dezvoltat în sec. XVIII, alcătuit din *piese scurte*, destinate instrumentelor cu *coarde*, de *suflat*, adeseori reunite în *aceeaşi formaţie*. Are un caracter *recreativ*, cuprinde mişcări de *dans*, *rondo*-uri, forme variaţionale. Este *sursa* din care s-a dezvoltat ***cvartetul de coarde***. Compozitori care au excelat în domeniu: **Haydn** (66 de opusuri), **Mozart** (21).

Serenadă: piesă muzicală, vocală sau instrumentală, de *scurte dimensiuni*, cu caracter liric, destinată iniţial interpretării în aer liber, cu scopul omagierii unei persoane. Construită pe forma ***strofă*** – ***refren***. Preluată în *opere*, lucrări *camerale*, *simfonice*. Au compus *serenade* celebre: **Mozart**, **Beethoven**, **Schubert**, **Brahms**, **Ceaikovski**, **R. Strauss**, **Stravinski** ş.a.

Simfonie (gr. *sin* – împreună şi *fonos* – sunet, it. *simfonia*, fr. şi engl. *symphonie,* germ. *Symphonie, Sinfonie*): gen muzical *amplu*, destinat a fi interpretat de către o *orchestră* şi care, de regulă, păstrează structura formală a ***sonatei*** (aşa cum *trioul*, *cvartetul*, *cvintetul* etc. transpun aceeaşi structură în muzica de *cameră*).

În sec. XVII, simfonia este percepută ca o *lucrare muzicală* instrumentală interpretată de *mai mulţi instrumentişti*, iniţial, dar nu exclusiv, ca o *introducere la o operă*, pentru ca apoi, spre mijlocul sec. XVIII, să se detaşeze de operă şi să se apropie de *sensul* pe care-l are şi *astăzi*; la această *detaşare* şi *emancipare* au contribuit: *perfecţionarea instrumentelor* şi a *tehnicii instrumentale*, *mărirea* şi *diversificarea orchestrelor*, *înlocuirea* treptată a *polifoniei* cu *monodia acompaniată* şi, probabil, **cel mai important factor**, ***aplicarea formei şi a ciclului de sonată***, care oferea *infinite posibilităţi de manifestare* în muzica instrumentală.

În stabilirea şi dezvoltarea structurii *simfoniei*, un rol însemnat l-au avut: *Şcoala de la Mannheim* care, prin **J. Stamitz** şi **Chr. Cannabich**, stabileşte ***bitemantismul*** ca *principiu de bază*, precum şi *locul* ***menuetului*** ca parte (mişcare) a *treia* a ciclului, vienezul **G.M. Monn**, care în 1740 compune prima *simfonie* în *4 părţi* (*mişcări*), italianul **G.B. Sammartini**, care foloseşte şi *procedee polifonice* în cadrul scriiturii *omofone*, francezul **F.J. Gossec**, care potentează *opoziţia tematică* şi echilibrează expoziţia printr-o *repriză integrală*, urmare a contribuţiei lui **C.Ph.Em. Bach**, care *amplifică dezvoltarea tematică*.

Dar cel care este considerat ***părintele simfoniei clasice*** (ca *şi al* ***sonatei, trioului*** etc*.)* este marele clasic vienez, **Joseph Haydn**, care definitivează atât structura formei de ***sonată***, aplicând în creaţia sa (care numără nu mai puţin de **104 *simfonii***) principiile pe care le elabora, poate mai mult practic, mai ales că a avut mult timp la dispoziţie o orchestră pe care putea să *experimenteze* ideile sale. ***Ciclul simfonic*** folosit de Haydn era: **I.** introducere lentă ***Allegro*** (formă de *sonată*), **II. *Andante*** (formă de *lied* sau *temă cu variaţiuni*), **III. *Menuet*** (formă de lied tripartit compus: *menuet-trio-menuet*), **IV. *Allegro*** sau ***Presto*** (formă de *rondo* sau *sonată*). Câteodată *tema secundă* era formată din materialul *primei teme* transpus la *dominantă* (apropiată de *sonata monotematică* anterioară); ultimele simfonii haydniene, numite *londoneze*, vor fi de *dimensiuni mult amplificate* faţă de cele din prima perioadă; **Haydn** dă diverse nume unora dintre simfoniile sale, ceea ce face să ne gândim la un ***programatism incipient*** (*Surpriza, Ursul, Ceasornicul, Simfonia cu tremolo de timpan, Simfonia Despărţirii, Simfonia Funebră, Simfonia Militară* etc.).

Wolfgang Amadeus Mozart amplifică fiecare mişcare a ciclului de sonată, aduce, în cadrul formei de sonată, un *grup tematic secund* situat în tonalitatea dominantei, foloseşte un aparat orchestral îmbogăţit (ex. în *Simfonia nr. 25 în Sol minor* utilizează

4 corni) şi creează ***capodopere perene*** precum: *Haffner, Pragheza, Linz* şi în mod special *trilogia finală* (Simfonia 39 în Mi bemol Major, Simfonia 40 în Sol minor şi Simfonia 41 în Do Major *Jupiter*).

Ludwig van Beethoven este cel ce va duce ***simfonia*** pe **cele mai înalte culmi**; încă de la primele sale lucrări *amplifică şi mai mult fiecare mişcare a ciclului simfonic*, *dezvoltând şi structurile formelor componente*; în cele ***9 simfonii***: *no. 1* în Do, op. 21; *no. 2* în Re, op. 36; *no. 3* în Mi bemol, op. 55, *Eroica*; *no. 4* în Si bemol, op. 60; *no. 5* în Do, op. 67, supranumită şi a *Destinului* sau a *Victoriei*; *no. 6* în Fa, op. 68, *Pastorala*; *no. 7* în La, op. 92; *no. 8* în Fa, op. 93; *no. 9* în Re, op. 125 (numită şi *Simfonia cu cor* sau *Oda bucuriei*, după textul lui Schiller al ultimei mişcări); mai mult decât în alte genuri muzicale, **Beethoven** se impune ca **cel mai profund filozof al muzicii**, la cea mai înaltă altitudine, a ***geniului uman***, alături de Homer, Confucius, Michelagelo, da Vinci, Shakespeare, J.S. Bach, Einstein şi mulţi alţii. Dezvoltările beethoveniene sunt de o complexitate şi de o forţă expresivă unică, diferitele mişcări ale simfoniilor sale sunt deseori la tonalităţi îndepărtate; **Beethoven** înlocuieşte, începând cu a 2 a simfonie, *menuetul* cu *scherzo*-ul, dar îl reutilizează în *Simfonia a 8-a*, îmbogăţeşte orchestra cu 3 *tromboni*, în mişcarea finală din *Simfonia a 5-a* şi aceleaşi instrumente, precum şi *trianglu*, *cinelli*, *tobă mare* în *Simfonia a 9-a* în codă reia frecvent procesele de dezvoltare (*dezvoltare terminală*), încredinţează un rol mai important *corzilor grave* şi *alămurilor* etc.

Concert (it. *concerto, concertare* – a fi împreună): compoziţie muzicală de *mari proporţii*, cu numeroase momente de *virtuozitate*, scrisă pentru un ***instrument solist*** şi ***orchestră*** (sunt cunoscute şi concerte pentru *mai multe instrumente* şi chiar pentru *voce* şi *orchestră*); *concertul* este structurat, de regulă, în trei părţi (mişcări): **1) *allegro*** – în formă de *sonată*, **2) *andante*** – în formă de *lied* sau *temă cu variaţiuni*, **3) *presto*** – în formă de *rondo* sau *sonată*, eventual *hibrid*, rondo-sonată. *Concertul* atinge *apogeul* dezvoltării sale la *clasici*: **Haydn** şi, mai ales, la **Mozart** şi **Beethoven**.

Orchestră (gr. *orchestra*): Clasificări după numărul şi tipul instrumentelor ce o compun, şi după repertoriu: **a) *orchestră simfonică*** (80-100 de instrumentişti, compusă din: *60-70% corzi* (violine, viole, violonceli, contrabaşi); *lemne* (flaut, oboi, clarinet, fagot), *alămuri* (corn, trompetă, trombon, tubă); *percuţie* (tobă, timpani etc.) destinate a interpreta repertoriul simfonic: *simfonii*, *uverturi*, *suite*, *poeme simfonice* etc.), *concerte instrumentale* (acompaniamente), lucrări, în genere, compuse în sec. XVIII – XX; **b) *orchestră de operă,*** având aceeaşi componenţă şi destinată să *acompanieze vocile* în cadrul spectacolelor de *operă* (*operetă*), să susţină partea muzicală a spectacolelor de *balet*; **c) *orchestră de cameră*** – formaţie *restrânsă* (12-30 instrumentişti), structurată după *repertoriul interpretat* (coarde sau coarde şi suflători, eventual percuţie); repertoriul aparţine muzicii sec. XVI – XX; în sec. XIX, în plină epocă *clasică* şi apoi *romantică*, interesul compozitorilor a fost mai puţin captat de *orchestra de cameră*, fără însă a fi abandonat-o (*dansuri* şi *contradansuri* de **Beethoven** şi **Schubert**, *serenade* de **Ceaikovski** şi **Dvořák** etc.);

Bitematic: formă muzicală bazată pe *două teme* (***lied*, *sonată*,** unele ***fugi***).

Agogică (gr. *agoghe* – conducere): *mici fluctuaţii ale mişcării* în vederea obţinerii unei interpretări în deplină concordanţă cu textul muzical. Termenul, în corelaţie cu *dinamica*, a fost introdus de **Riemann** (*Musikalische Dynamik und Agogik*).

Pian (fr. *piano*, it. *pianoforte*, germ. *Klavier*): instrument muzical *complex*, armonico-polifonic, cu *claviatură* şi *corzi*, a căror lovire prin *ciocănele* acoperite de pâslă, acţionate prin *clape* (taste), produce sunetul. Intensitatea acestuia variază în funcţie de tăria apăsării clapelor, obţinându-se nuanţele de bază – *piano* şi *forte*, de unde şi denumirea instrumentului. *Pedalele* cu care este prevăzut, acţionate cu piciorul, determină producerea sunetului cu *ecou* (cea din dreapta), sau *atenuat* (cu surdină, cea din stânga). Exemplarul standard are ***88 de clape*** (şapte octave plus 4 taste: *52 clape albe* din fildeş, azi din plastic, pentru sunetele nealterate), *36 negre* (diezi sau bemoli). *Ambitus:* la_1 – do_7. Paternitatea construcţiei este atribuită lui ***Bartolomeo Cristofori***, florentin. Prima atestare: începutul sec. XVIII – producţie, 27 de exemplare (doar 3 păstrate până azi). După 1820, firmele *Érard* şi *Pleyel* dezvoltă tehnica de construcţie mecanică (apreciată de **Chopin** şi **Liszt**): utilizarea a *trei corzi grupate*, pentru *fiecare notă*, cu *excepţia* celor *grave*. În 1844, firma *Steinway* se implică în perfecţionarea *pedalelor*. Există două tipuri de mecanică: ***vieneză***, azi abandonată, şi ***engleză*** – cu dublă repetiţie. Firme celebre de piane: ***Steinway***, ***Bechstein***, ***Kawai***, ***Blüthner***, ***Fazioli***, ***Yamaha***, ***Petrof***, ***Pleyel*** ş.a.

Piano (it. – încet, slab): indicaţie de *nuanţă* care cere o *intensitate scăzută a sunetului*; abreviat **p**.

Piano-forte (it. încet-tare): indicaţie de *nuanţă* care cere *trecerea bruscă* a intensităţii sonore de la *piano* la *forte*; abreviat **pf.**

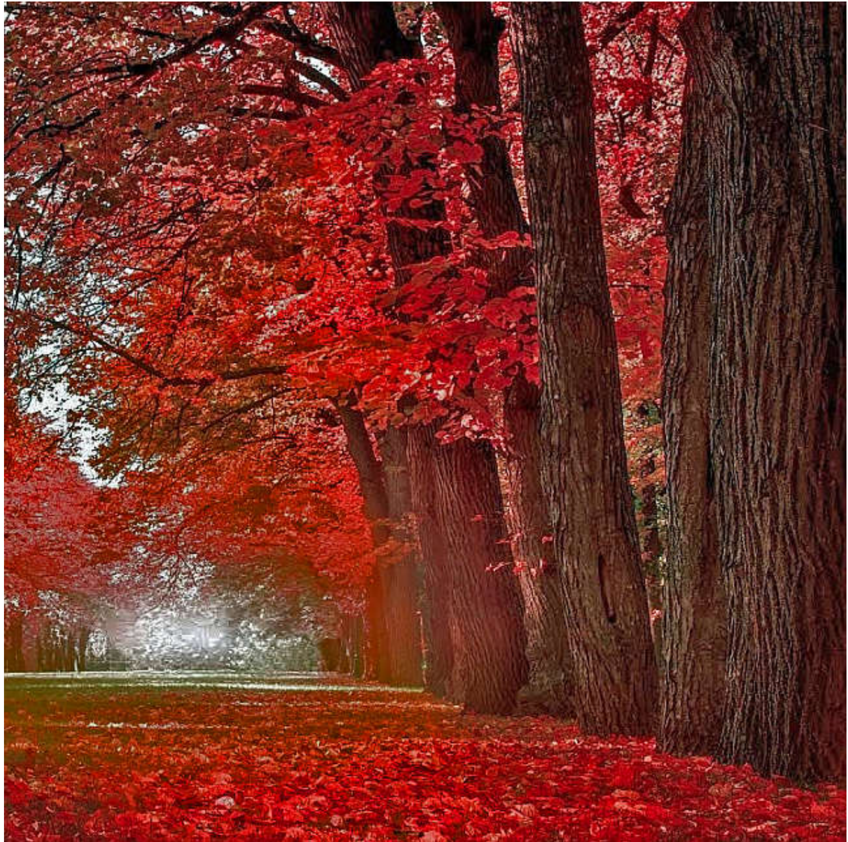
Forte (it.) presc. **f**: indicaţie de *nuanţă* care cere o execuţie *puternică*, *tare*.

Fortepiano (it.) presc. **fp** sau **< >**: indicaţie de *nuanţă* ce impune o *atacare în forte a sunetului* şi *reducerea bruscă a intensităţii* acestuia.

Subdominantă (Sd, S): împreună cu *tonica* (**T**) şi *dominanta* (**D**) reprezintă ***treptele principale*** (*tonale*) care definesc *tonalitatea*; ***acordurile*** construite pe aceste *trepte* conţin întreg materialul sonor al *tonalităţii*.

Bibliografie: **Jean Lupu, Daniela Caraman-Fotea, Nicolae Racu, Gabriel-Constantin Oprea, Eugen-Petre Sandu – *Dicționar universal de muzică***, Litera Internațional, 2008

Romantism (sec. XIX – XX)

• ***Tendințe:*** Compozitorii tind să *eludeze* regulile și caracteristicile de stil impuse de *Baroc* și *Clasicism*.
• ***Obiective:*** Sondarea *sinelui*, redescoperirea *trecutului legendar* sau a *specificului național*, readucându-se spre prezentul epocii *arta cavalerească* și *sugestiile tematice* ale unui *Ev Mediu imaginar*.
• ***Particularități:*** *Subiectivismul*, tendința de *eliberare*, exacerbarea *sentimentului*, descoperirea *sentimentului naturii*, implicit a *nocturnului*, deschiderea spre *fantastic*, relațiile în *succesiune*, experiența *trăirii*, *omul fluent*, tendința spre *universalitate*, complexul problematic *hamletian* și *faustic*, evadarea din *realitatea concretă*, din *ordinea spațială* și *temporală*.
• ***Tematică:*** Mitologia greacă, trecutul istoric al Orientului, exotismul, fantasticul.
• ***Structuri:*** Nu se inventează noi *structuri formale*, ci se *exacerbează* cele existente. Se urmează linia *sentimentelor*, a *literaturii*, rezultând un ***program***.
• ***Stil:*** Romantismul nu se definește ca *stil*, ci ca o ***atitudine spirituală***, ca o *stare de spirit*.
• ***Implicare:*** Muzicianul romantic este perfect integrat *condițiilor sociale* și *principiilor progresiste*, rolul său fiind unul *activ*. *Compozitorul*, *interpretul*, *criticul muzical* apar în aceste condiții ca o expresie a *umanismului*.
• ***Melodie:*** Devine mai *suplă*, mai *sinuoasă*, cu o desfășurare *liberă*, îmbrăcând *aspecte diverse* (teme largi, generoase, motive scurte, dramatice, teme-imagine). Există o *relație de interdependență* dintre *text* și *muzică*.
• ***Ritmică:*** Se modifică *schemele simetrice*, *accentele* și *formulele combinate*.
• ***Armonie:*** *Trisonul clasic* este *alterat*, intervin *modulații neașteptate*, există o *alternare* a modurilor *majore* și *minore*, precum și o largă deschidere spre asimilarea *modalismului de tip popular*.
• ***Genuri:*** *Simfonia*, *concertul instrumental*, *poemul simfonic*, *studiul, uvertura (preludiu, introducere, potpuriu, ~ de concert)*, *miniaturile camerale*, *opera*.
• ***Procedee:*** *Procedeul* ***variațional*** este *elementul dominant*. Sunt utilizate ***leit-motivele*** și *construcțiile* ***ciclice***.
• ***Orchestrație:*** Se perfecționează *tehnica de realizare a instrumentelor*. Apar noi *combinații timbrale*. Orchestrele sunt de ***dimensiuni mari***, cu ***efecte sonore grandioase***. Se amplifică *aparatul orchestral* (corzi, alămuri, percuție).
• ***Direcții:*** ***Școlile naționale*** promovează *arta națională* a popoarelor europene, *citatele muzicale folclorice* și subiecte legate de *istoria națională*. (**Nicolae Zărnescu**)

Romantism (fr. *romantisme,* probabil de la *romant* – cuvânt folosit în Evul Mediu – „roman"): *muzica* este privită de romantici ca o *regină a artelor*, prin intermediul ei putând fi exprimată în integralitate esenţa umană; muzica este considerată a avea posibilitatea de redare a întregii game a sentimentelor umane şi a naturii înconjurătoare, depăşind cuvântul („unde încetează cuvântul să exprime, continuă muzica", spuneau romanticii), dar apropiindu-se de acesta prin crearea sau dezvoltarea unor genuri specifice: ***poemul simfonic*** (care apare în romantism) şi, în general, ***muzica programatică*** şi ***liedul*** (care în romantism atinge apogeul dezvoltării sale), noi tipuri de lucrări aparţinând mai ales genului miniatural: ***studiu***, ***nocturnă***, ***impromptu***, ***vals***, ***baladă***, ***mazurcă***, ***capriciu***, ***poloneză***, ***cântec fără cuvinte***, ***legendă***, ***reverie***, ***elegie***, ***moment muzical*** etc., eventual grupate în *cicluri*.

Tematica abordată în lucrările romanticilor este variată, ca şi ***sursele de inspiraţie***: subiecte de *legendă* sau *istorice*, *natura* (este aproape o modă ca o parte a simfoniilor romantice să fie scenă câmpenească: la **Berlioz**, **Ceaikovski** etc.), lumea *visurilor* şi a *fantasticului* etc.; *folclorul* constituie una dintre preocupările de bază ale romanticilor, mai ales în conexiunea acestuia cu mişcările de eliberare naţională.

Romantismul *nu aduce*, faţă de clasicism, *forme noi*, dar le *adaptează* pe cele deja existente la necesităţile sale *expresive*, mai ales în cazul *muzicii programatice*. Romantismul este *prefigurat* în *opusuri* ***beethoveniene***, mai ales cele din ultima perioadă (sonate pentru pian, cvartete, Simfonia a IX-a), dar nu numai din această etapă (ex. „romantica" *Sonată a lunii),* în lucrările ceva mai tinerilor, dar contemporani ai *Titanului de la Bonn*: **Carl Maria von Weber** şi **Franz Schubert**, romantismul fiind modul propriu de expresie al acestora. **Weber** – **creatorul operei romantice germane** (*Freischütz, Euryanthe, Oberon*), dar şi a unor *lucrări instrumentale (Invitaţie la dans, Rondo briliant, Sonate* pentru pian) şi *concertante* (pentru clarinet, fagot, pian) ce aveau să prevestească creaţiile romanticilor ce-i vor urma. **Schubert***,* stins din viaţă la doar 31 de ani, creator a ***peste 600 de lieduri*** (scrise pe versuri de Goethe, Schiller, Heine, Uhland, Müller etc., unele grupate în *cicluri – Călătorie de iarnă, Frumoasa morăriţă)*, adevărate bijuterii muzicale, dar şi a unor lucrări instrumentale tipic romantice (*momente muzicale*, *impromptu-uri*) şi a *9 simfoni*i pline de poezie şi nobleţe, care şi ele abundă în teme, adevărate şlagăre ale vremii.

Robert Schumann este autor al unor cunoscute cicluri de lieduri *(Dragoste de poet* – versuri de Heine şi *Dragoste şi viaţă de femeie* – versuri de Chamisso etc.), a 4 *simfoni*i şi al unor remarcabile *concerte* (unul pentru pian şi altul pentru violoncel), creator al unor opusuri pentru *pian*, instrumentul său preferat *(Album pentru copii, Scene de copii, Carnavalul, Kreisleriana, Novelette, Fluturii* etc.), publicist remarcabil, care în *Die neue Zeitschrift für Musik* a apărat cu ardoare noile tendinţe ale muzicii ca şi pe unii dintre reprezentanţii acesteia (Chopin, Brahms).

Felix Mendelssohn-Bartholdy*,* muzician de mare cultură, nepot al filozofului Moses Mendelssohn, copil minune, care la numai 17 ani compunea una din cele mai inspirate lucrări ale sale, *Uvertura Visul unei nopţi de vară* (după Shakespeare), este autor a *cinci simfonii* (cele mai cunoscute fiind ultimele: *Scoţiana*, *Italiana*, *Reforma*), al oratoriului *Elias,* al unui *concert pentru vioară*, a două *concerte pentru pian*, al cunoscutelor *Cântece fără cuvinte* (mici bijuterii pentru pian), a 6 *sonate pentru orgă* – în care reînvie stilul lui J.S. Bach, compozitorul genial, ce fusese pe nedrept uitat şi pe care Mendelssohn îl readuce pe scenele de concert (în 1829 prezintă la Berlin *Matthäus-Passion);* totodată Mendelssohn-Bartholdy este un *eminent dirijor*, unul dintre primii care s-au preocupat constant de această activitate.

Frédéric Chopin*,* **poetul *pianului***, muzicianul de geniu de origine polono-franceză (mama – tatăl), patriot înflăcărat şi luptător pentru cauza poporului polonez, din care simţea că face parte cu toată fiinţa, compozitor şi pianist rafinat, este autorul *Polonezelor, Mazurcilor, Valsurilor, Studiilor, Baladelor, Scherzourilor* şi a *două concerte* compuse toate pentru *pian*, pe care-l obligă să creeze sonorităţi ca nimeni până la el.

Franz Liszt*,* pianist virtuoz, poate ***cel mai talentat pe care l-a avut pianul***, *„Paganini al pianului"*, este şi compozitor genial: *Anii de pelerinaj,* două *concerte* (în Mi bemol Major şi în La Major), 15 *rapsodii ungare* (şi câte una *română* şi *spaniolă*), *studii*, *transcripţii*, *marea sonată* etc., al unor mari lucrări simfonice *Simfonia Faust,*

Simfonia la Divina Comedie a lui Dante şi creatorul unui gen care avea să fie extrem de iubit de compozitorii ce-i vor urma ca şi de marele public: ***poemul simfonic*** *(Preludiile, Tasso, Orfeu, Sunete festive, Prometeu, Idealurile, Mazeppa, Bătălia hunilor* etc.).

Romantismul a însemnat şi în muzică ***una dintre cele mai fecunde epoci***, care a dat omenirii compozitori ce au creat pe parcursul întregului sec. XIX şi apoi, până spre anii '40 ai sec. XX: **Hector Berlioz**, autorul *Simfoniei Fantastice,* al *Simfoniei Harold în Italia,* al *Damnaţiunii lui Faust* şi al copleşitorului *Requiem,* orchestrator de mare fineţe şi inspiraţie*, **unul dintre primii mari dirijori***. Pe cei numiţi până acum i-a influenţat puternic ***genialul violonist*** **Niccoló Paganini***,* virtuoz al reginei instrumentelor, *vioara*. **Schumann**, **Liszt**, **Brahms**, **Rahmaninov** vor transcrie lucrări de Paganini pentru pian, **Berlioz** şi cei ce-i vor urma vor face ca însăşi *orchestra* să devină un *instrument de virtuozitate*.

În *operă* se impun două nume, care sunt ***cele mai mari ale întregii istorii a operei***: italianul **Giuseppe Verdi** şi germanul **Richard Wagner**.

Verdi aduce *belcanto*-ul italian la *culmi inaccesibile* până atunci şi este melodistul şi creatorul unei muzici devenită celebră (*Nabucco, Lombarzii, Ernani, Rigoletto, Trubadurul, Traviata, Vecerniile siciliene, Bal mascat, Puterea destinului, Don Carlos, Aida, Otello, Falstaff* etc.) Verdi nu a fost numai *melodist de geniu*; el este şi *dramaturg al muzicii*, care-şi construieşte, într-un crescendo excepţional, conflictul, ceea ce face ca *operele* sale să fie adevărate *capodopere*. Verdi este şi autorul unui *Requiem*.

Richard Wagner, artist de profundă esenţă romantică, cu preocupări multiple (compozitor, dirijor, dramaturg, regizor, actor, tehnician teatral şi eseist al artei), *reformator al operei* – pe care o concepe ca o *dramă muzicală*, ca o *sinteză* între *libret* şi *muzică*, la realizarea căreia contribuie tot arsenalul specific teatrului (gest actoricesc, decoruri, lumini, regie etc.), se preocupă şi de problemele acustice şi tehnice ale unui „teatru perfect" şi reuşeşte să construiască, cu sprijinul regelui Ludwig al II-lea al Bavariei, un *teatru unic*, un *templu al artelor*, renumitul ***Teatru de la Bayreuth***, locul de desfăşurare al Festivalurilor Wagneriene. În elaborarea libretelor operelor sale se inspiră din *legendele germane* şi *nordice*, din lumea *miturilor*, din poemele *minnesängerilor* etc. Muzica wagneriană tinde spre *declamaţia cântată*; în cadrul operelor sale de maturitate Wagner *elimină numerele* (arie, duet, cor etc.) şi face apel la ***melodia infinită, intim legată de textul poetic***, melodie ce apare din elementele ei proprii şi se dezvoltă permanent, foloseşte *leitmotivele* (motive conducătoare), care definesc succint şi precis personaje (Tristan, Lohengrin, Olandezul) sau *grupuri de personaje* (maeştrii, walkiriile), *obiecte* cu *semnificaţie importantă* (spada, stindardul), *sentimente* (leitmotivul *Iubirii*), *acţiuni* (leitmotivul *Privirii*), dar şi leitmotivul *Destinului*, cel al *Morţii*, al *Rinului*, al *Graalului* etc. ***Orchestra*** are un ***rol esenţial*** în drama muzicală wagneriană, compozitorul fiind şi un *simfonist* şi *orchestrator de geniu*; de asemenea şi *corul* – personaj colectiv – se bucură de pagini de excepţie. Wagner este şi un ***inovator*** în domeniul ***armoniei***; el foloseşte frecvent *acordurile* de *nonă* şi *undecimă*, duce la limită *tensiunile tonale*, renunţă la rezolvările severe etc., toate acestea conducând în mod firesc la o muzică plină de *forţă*, *expresivitate* şi *dramatism*. Ideea conducătoare a întregii dramaturgii wagneriene este cea a ***izbăvirii prin dragoste***.

Marii romantici continuă cu germanul **Johannes Brahms**, autor a 4 *simfonii* ce păstrează structura clasică, dar care sunt impregnate de un romantism de cea mai nobilă sorginte, precum şi al unui impresionant număr de lucrări *camerale* (sonate,

triouri, cvartete), al unor remarcabile *lieduri*, *intermezzi* etc., al *Requiemului german*, a două *concerte* pentru *pian*, al unuia pentru *vioară* şi al *dublului concert* pentru *vioară* şi *violoncel*, al uverturilor *Academică* şi *Tragică*.

Piotr Ilici Ceaikovski este autor a 6 *simfonii* şi al unei *simfonii-poem* (Manfred), al unui *concert* pentru *vioară*, a două *concerte* pentru *pian*, al uverturilor-fantezie *Romeo şi Julieta*, *Francesca da Rimini* etc., dar şi a 10 *opere* (cele mai importante: *Dama de pică* şi *Evghenîi Oneghin*).

Compozitorul ceh **Antonin Dvořák** este creator a 9 *simfonii* şi a 9 *opere* (cea mai cunoscută fiind *Rusalka*), al *Dansurilor slave*, al unui impresionant număr de creaţii *camerale* (Cvartetul negrilor, Trio „Dumky" etc.) al unui zguduitor *Stabat Mater* şi al unui *Requiem*.

Compozitorul belgian **César Franck**, care prin ridicarea *principiului ciclic* la modalitate principală de travaliu, creează o unitate organică a remarcabilelor sale lucrări (ex. *Sonata pentru vioară şi pian*, *Simfonia* etc.), puţine ca număr, dar de o mare profunzime şi forţă de expresie.

Dacă etapa clasicismului muzical este reprezentată, în primul rând, de cei trei mari clasici vienezi, romantismul se remarcă prin amploarea sa şi prin numărul foarte mare de compozitori remarcabili, cei pe care i-am amintit şi la care trebuie să mai adăugăm încă o serie: **Gaetano Donizetti**, **Vincenzo Bellini**, **Gioachino Rossini** (Italia), **D.F.E. Auber**, **Jacques Offenbach**, **Charles Gounod**, **Edouard Lalo**, **Georges Bizet** (Franța), **Giacomo Meyerbeer** (Germania), reprezentanţii *şcolilor naţionale:* poloneză – **Henrik Wieniawsky**, norvegiană – **Edvard Grieg**, cehă – **Bedřick Smetana**, rusă: membrii *grupului celor cinci*, fraţii **Anton** şi **Nikolai Rubinstein** etc.; *romanticii târzii* (unii îi numesc *postromantici*): **Anton von Bruckner**, prin amploarea lucrărilor sale, extraordinar *simfonist*, creator a *9 capodopere* ale genului, de mari dimensiuni, dar perfect structurate, cu sonorităţi masive, de orgă, dar şi cu diafane şi aerate momente, cu puternice contraste dinamice; **Gustav Mahler**, autor tot a 9 *simfonii* (cifră ce o socotea fatidică, datorită celor 9 simfonii beethoveniene, schubertiene şi brucknneriene), în care foloseşte un ***aparat muzical imens*** (ex. *Simfonia a VIII-a a celor 1000*, al unor remarcabile cicluri de *lieduri*; Mahler a fost şi un apreciat *conducător* al unor *instituţii muzicale de mare prestigiu* (ex. Opera din Viena), precum şi un extraordinar dirijor, calitate în care a promovat creaţiile tinerilor compozitori (inclusiv ale lui Enescu); **Hugo Wolf**, autor de *lieduri* (pe versuri de Goethe, al cântecelor italiene, a celor spaniole), al unui poem simfonic, *Penthesilea* etc.; **Camille Saint-Saëns**, excelent orchestrator, autor a 5 *simfonii*, al mai multor *opere* (cea mai cunoscută fiind *Samson şi Dalila*), a 5 *concerte pentru pian*, 3 pentru *vioară*, 2 pentru *violoncel*, al cunoscutului *Carnaval al animalelor* etc.; **Gabriel Fauré** care, prin romantismul său de nobilă sorginte şi prin sensibilitatea sa rafinată, tipic franceză, face *legătura* între epoca lui Saint-Saëns şi Franck cu cea a lui Debussy şi Ravel, creator al mai multor *opere*, a numeroase lucrări pentru *pian* şi, mai ales, al unui *Requiem*; **Richard Strauss**, creator al unor lucrări ce se înscriu în *muzica cu program*: 7 poeme simfonice: *Don Juan, Till Eulenspiegel, Moarte şi transfiguraţie, O viaţă de erou* etc. sau *Simfonia Alpilor* şi *Simfonia Domestica,* dar şi al unor opere (*Salomeea*, *Elektra, Cavalerul rozelor* etc.); **Serghei V. Rahmaninov**, compozitorul rus profund legat de pământul natal (care s-a deplasat la graniţa polono-rusă să „respire aerul rusesc", *pianist virtuoz,* autor a numeroase lucrări destinate acestui instrument (4 concerte, *Rapsodia pe o temă de Paganini*, *studii-tablou*, *preludii*, *sonate*),

a 3 *simfonii* şi a 3 *opere*, al *poemului simfonic Insula morţilor* etc.; în lucrările lui Rahmaninov se simte *spiritualitatea rusă*, integrată însă în *universalitate*; **Jan Sibelius**, compozitorul finlandez, cu aceleaşi profunde legături cu pământul natal ca şi Rahmaninov sau Chopin, creator al unei *opere muzicale naţionale*, autor a 7 *simfonii*, a 4 *poeme simfonice*, al poemului simfonic *Finlandia*, al unui *concert pentru vioară* etc.

Şi în muzica românească, romantismul a fost o etapă importantă a afirmării acesteia (ca şi în întreaga cultură română); de fapt noi **nu am avut un clasicism propriu-zis** şi primele manifestări muzicale notabile (ale lui **Alexandru Flechtenmacher**, **Ioan Andreas Wachmann**, **Eduard Caudella**, **George Ştephănescu**, **Iacob Mureşianu**, **Ciprian Porumbescu** etc.), prin conţinutul lor, prin patriotismul pe care-l degajă, putem să le considerăm ca făcând parte din *romantism.* (**Nicolae Racu**)

Romantismul occidental

Germania

Carl Friedrich Zelter (1758 – 1832), **Johann Rudolf Zumsteeg** (1760 – 1802), **Johann Nepomuk Hummel** (1778 – 1837), **Ernst Theodor Amadeus Hoffman** (1776 – 1822), **Ferdinand Ries** (1784 – 1838), ***Ludwig~Louis Spohr*** (1784 – 1859), ***Karl Maria von Weber*** (1786 – 1826), ***Giacomo Meyerbeer ~ Jakob Liebmann Beer*** (1791 – 1864), **Heinrich August Marschner** (1795 – 1861), **Carl Loewe** (1796 – 1869), **Carl Gottlieb Reißiger** (1798 – 1859), **Gustav Albert Lortzing** (1801 – 1851), **Franz Paul Lachner** (1803 – 1890), ***Fanny Mendelssohn Hensel*** (1805 – 1847), ***Felix Mendelsohn-Bartholdy*** (1809 – 1847), ***Carl Otto Ehrenfried Nicolai*** (1810 – 1849), ***Robert Schumann*** (1810 – 1856), **Ferdinand Hiller** (1811 – 1885), **Friedrich von Flotow** (1812 – 1883), ***Richard Wagner*** (1813 – 1883), **Robert Franz** (1815 – 1892), ***Clara Schumann ~ Clara Josephine Wieck*** (1819 – 1896), ***Johannes Brahms*** (1833 – 1897), ***Max Christian Friedrich Bruch*** (1838 – 1920), ***Engelbert Humperdinck*** (1854 – 1921), ***Richard Georg Strauss*** (1864 – 1949), ***Hans Erich Pfitzner*** (1869 – 1949), **Max Reger** (1873 – 1916).

Austria

Franz Peter Schubert (1797 – 1828), **Josef Lanner** (1801 – 1843), ***Johann Strauss-tatăl*** (1804 – 1849), ***Franz von Suppé*** (1819 – 1895), ***Anton von Bruckner*** (1824 – 1896), ***Johann Strauss-fiul*** (1825 – 1899), ***Hugo Wolf*** (1860 – 1903), ***Gustav Mahler*** (1860 – 1911) (austro-ceh).

Franța

François-Adrien Boïeldieu (1775 – 1834), ***Daniel François Auber*** (1782 – 1871), **Louis-Joseph-Ferdinand Hérold** (1791 – 1833), **Jaques Fromental Halévy** (1799 – 1862), ***Adolphe Adam*** (1803 – 1856), ***Hector Berlioz*** (1803 – 1869), **François Monpou** (1804 – 1841), **Antoine-Louis Clapisson** (1808 – 1866), ***Charles Gounot*** (1818 – 1893), ***Jacques Offenbach*** (1819 – 1880), ***Eduard Lalo*** (1823 – 1892), ***Camille Saint-Saëns*** (1835 – 1921), ***Clément Philibert Léo Delibes*** (1836 – 1891), **Ernest Guiraud** (1837 – 1892), ***George Bizet*** (1838 – 1875), **Emmanuel Chabrier** (1841 – 1894), ***Jules Massenet*** (1842 – 1912), ***Gabriel Fauré*** (1845 – 1924), ***Henri Duparc*** (1848 – 1933), ***Vincent d'Indy*** (1851 – 1931), ***Ernest Chausson*** (1855 – 1899).

Italia

Giovanni Paisiello (1740 – 1816), **Antonio Salieri** (1750 – 1825), ***Muzio Clementi*** (1752 – 1832), **Niccolò Antonio Zingarelli** (1752 – 1837), **Giovanni Battista Viotti** (1755 – 1824), ***Luigi Cherubini*** (1760 – 1842), **Johann Simon Mayr ~ Giovanni Simone Mayr** (1763 – 1845) (germano-italian), **Ferdinando Paer** (1771 – 1839), **Gasparo Spontini** (1774 – 1851), ***Niccoló Paganini*** (1782 – 1840), **Nicola Vaccai** (1790 – 1848), ***Gioacchino Rossini*** (1792 – 1868), **Giuseppe Saverio Mercadente** (1795 – 1870), ***Gaetano Donizetti*** (1797 – 1848), ***Vincenzo Bellini*** (1801 – 1835), **Luigi Gordigiani** (1806 – 1860) (*Schubertul Italiei*), ***Giuseppe Verdi*** (1813 – 1901), ***Amilcare Ponchielli*** (1834 – 1886), ***Giovanni Sgambati*** (1841 – 1914), **Arrigo Boito** (1842 – 1918), **Alfredo Catalani** (1854 – 1893).

Anglia

John Field (1782 – 1837), **M. W. Balfe** (1808 – 1870), **G. A. Macfaren** (1813 – 1887), ***Arthur Sullivan*** (1842 – 1900), ***Edward Elgar*** (1857 – 1934), ***Gustav Theodore Holst*** (1874 – 1934).

Școlile naționale

Rusia

Vasili Pașkevici Sokolovski (1742 – 1800), **Mihail Martinski** (1750 – 1820), **Dmitri Stepanovici Bortneaski** (1751 – 1825), **Ievstignei Ipat'ievici Fomin** (1761 – 1800), **Alexandr Alexandrovici Aliabiev** (1787 – 1851), **Nikolai Titov** (1798 – 1843), **Alexei Vertovksi** (1799 – 1862), **Alexandr Varlamov** (1801 – 1848), ***Mihail Ivanovici Glinka*** (1804 – 1857), ***Alexandr Sergeevici Dargomâjski*** (1813 – 1869), ***Anton Grigorevici Rubinstein*** (1829 – 1894), ***Alexandr Porfirievici Borodin*** (1833 – 1887), **César Cui** (1835 – 1918), ***Mili Alexeievici Balakirev*** (1837 – 1910), ***Modest Petrovici Musorgski*** (1839 – 1881), ***Piotr Ilici Ceaikovski*** (1840 – 1893), ***Nicolai Andreievici Rimski-Korsakov*** (1844 – 1908), **Anton Stepanovici Arensky** (1861 – 1906), ***Serghei Vasilievici Rachmaninov*** (1873 – 1943).

Spania

Fernando Sor ~ Ferran Sorts i Muntades (1778 – 1839), **Mariano Rodríguez de Ledesma** (1779 – 1847), **José Melchor Gomis y Colomer** (1791 – 1836), **Pedro Albéniz y Basanta** (1795 – 1855), **Baltasar Simón Tito Saldoni i Remendo** (1807 – 1889), **Sebastián Iradier Salaverri (Salaberri)** (1809 – 1865), **Francisco Asenjo Barbieri** (1823 – 1894), ***Felipe Pedrell*** (1841 – 1922), **Ramón Carnicer** (1841 – 1922), ***Martín Melitón Pablo de Sarasate y Navascués*** (1844 – 1908), ***Isaac Albéniz*** (1860 – 1909), ***Don Enrique Granados y Campiña*** (1867 – 1916).

Belgia

André Ernest Modeste Grétry (1810 – 1849), **Henri Vieuxtemps** (1820 – 1881), ***César-Auguste-Jean-Guillaume-Hubert Franck*** (1822 – 1890), **Eugène Ysaye** (1858 – 1931), **Guillaume Lekeu** (1870 – 1894).

Suedia

Franz Berwald (1786 – 1868).

Norvegia

J. D. Berlin (1714 – 1787), **J. H. Berlin** (1741 – 1807), **Olle Bull** (1810 – 1880), **L. M. Lindeman** (1812 – 1887), **Martin Udbye** (1820 – 1880), **Richard Nordraak** (1842 – 1866), ***Edvard Grieg*** (1843 – 1907).

Danemarca

Ch. Fr. Weyse (1774 – 1842), **Frederik Kuhlau** (1786 – 1832), **J. P. E. Hartiman** (1805 – 1900), **Niels Wilhelm Gade** (1817 – 1890), ***Carl August Nielsen*** (1865 – 1931).

Finlanda

Jean Sibelius (1865 – 1957).

Polonia

Frédérich Chopin (1810 – 1849), **Stanislav Moniuszko** (1819 – 1872), **Henryk Wieniawsky** (1835 – 1880).

Cehia

Jan Křtitel Václav Kalivoda (1801 – 1866), ***Bedřich Smetana*** (1824 – 1884), ***Antonín Dvořák*** (1841 – 1904).

Ungaria

Ferenc Erkel (1810 – 1893), ***Franz Liszt*** (1811 – 1886), **Stephan Heller** (1813 – 1858), **Robert Volkmann** (1815 – 1883).

Țările Române

Alexandru Adolf Flechtenmacher (1823 – 1898) (*Hora Unirii*), ***Eduard Caudella*** (1841 – 1924), ***George Ștephănescu*** (1843 – 1925), ***Gavriil Musicescu*** (1847 – 1903), ***George Dima*** (1847 – 1925), ***Constantin Dimitrescu*** (1847 – 1928), ***Ciprian Porumbescu*** (1853 – 1883), **Titus Cerne** (1859 – 1910), **Henri Erlich**, **Carol Miculi**, **Iacob Mureșianu**, **Ioan Andrei Wachmann**, **Dimitrie Vulpianu**, **Teodor T. Burada**, **Tiberiu Brediceanu**, **Dumitru Georgescu Chiriac**, **Eduard Vachman**, **Tudor Flondor**, **Elena Asachi-Teyber**, **Fr. Rujițky**, **Josef Herner**, **Ludwig Wiest**, **Eusebiu Mandicevschi**, **Ion Vidu.**

Glosar

Uvertură de concert: Unii romantici (ex. **Weber** în uverturile *Freischütz, Euryanthe, Oberon* etc, **Glinka** în *Ruslan şi Ludmila,* **Smetana** în *Mireasa vândută,* **Wagner** în *Olandezul zburător, Tannhäuser* etc.) păstrează *uvertura* ca piesă de ***deschidere*** compusă în formă de *sonată*, alţii creează ***uvertura de concert***, care poate să facă parte dintr-o succesiune de piese compuse pentru a ilustra o lucrare dramatică (ex**. Mendelssohn-Bartholdy** – uvertura *Visul unei nopţi de vară* după Shakespeare – considerată drept ***prima uvertură romantică***). Uvertura poate fi o ***lucrare de sine stătătoare*** (ex. **Ceaikovski** – Uvertura-fantezie *Romeo şi Julieta,* **Brahms** – *Uvertura tragică* sau *Uvertura academică* etc.); în acest al doilea caz, uvertura poate fi considerată un ***poem simfonic***, de dimensiuni reduse; tot această tendinţă a uverturii romantice de a fi de sine stătătoare va duce – câteodată - la înlocuirea termenului de *uvertură*, în cazul unor *opere*, cu cel de ***preludiu*** (**Wagner**

– *Lohengrin, Tristan şi Isolda, Parsifal*; **Verdi** – *Aida;* **Ceaikovski** – *Dama de pică),* *c*ompozitorii tratând astfel mai liber elementele tematice din operă. În dorinţa creării unui tot unitar muzical-dramaturgic, se elimină scurta pauză ce se obişnuia a se face între uvertură şi începutul primei scene a operei, realizându-se astfel un flux neîntrerupt. (**Nicolae Racu**)

Simfonia romantică: După **Beethoven**, în sec. XIX, *simfonia* evoluează pe două direcţii: **a)** cea a ***tradiţiei clasice:*** **Franz Schubert***,* autor a *9 simfonii*, **Felix Mendelssohn-Bartholdy**, creator a *5 simfonii*, cele mai cunoscute fiind ultimele 3: *Scoţiana, Italiana, Reforma*; **Robert Schumann**, care compune *4 simfonii*, **Johannes Brahms**, creator a *4 simfonii*, prima compusă abia după vârsta de 40 de ani. **Anton von Bruckner**, autor a ***9 monumentale simfonii***, **Antonin Dvořák**, creator a *9 simfonii*; **Piotr Ilici Ceaikovski**, autor a *6 simfonii* + 1 *simfonie-poem (Manfred)*; **Jan Sibelius**, creator a *7 simfonii*; **b)** cea a ***inovaţiilor romantice*** (în primul rând prin adoptarea *programatismului*): **Hector Berlioz**, marele compozitor dotat cu un excepţional simţ al timbrurilor instrumentale, compune 4 simfonii: *Simfonia fantastică*, *Simfonia Harold în Italia* (în fond o simfonie concertantă pentru violă şi orchestră), *Simfonia dramatică Romeo şi Julieta* pentru solişti, cor şi orchestră şi *Simfonia funebră şi triumfală;* **Franz Liszt**, compozitor de un temperament vulcanic, novator în armonie şi orchestraţie, autor al *Simfoniei Faust* (după Goethe) şi al *Simfoniei La Divina comedia* a lui Dante. Ca o *inovaţie* în domeniul artei componistice, ce conferă lucrărilor unitate tematică, este ***principiul ciclic*** folosit cu mult simţ al structurii de către **César Franck** (în *Simfonia în Re*), dar şi, *avant la lettre*, de **H. Berlioz** (în *Simfonia fantastică*), **P.I. Ceaikovski** (în *Simfonia a V-a*) şi chiar, într-o formă incipientă şi, desigur, nedeclarată, de **L. van Beethoven** (în *Simfonia a 5-a*). (**Nicolae Racu**)

Rubato (it. – furat): indicaţie de *tempo* prin care valorile de note pot fi *augmentate/diminuate* în aşa fel încât interpretul are posibilitatea de a mări/micşora expresia artistică. Ca tempo, reprezintă trecerea de la o mişcare *giusto* prin unele fluctuaţii, imprimând mişcării o libertate de desfăşurare şi o asimetrie imposibil de notat cu exactitate, datorită micilor *răriri*, *accelerări*, *suspensii* şi *ezitări*, personalizate de către fiecare interpret în parte. În folclorul românesc, ritmul *rubato* al unor creaţii vocal-instrumentale sau instrumentale se asociază sistemului ***parlando-rubato****.* ***Rubato vocal-instrumental*** şi ***instrumental*** se aseamănă cu sistemul parlando-rubato, atât după forma de bază (fiind singurele ritmuri libere), cât şi datorită faptului că se pot structura împreună: unele *doine păstoreşti vocal-instrumentale*, unele *bocete vocal-instrumentale*, *recitative epice ale baladelor*. Denumirea de *ritm parlando-rubato* a fost, uneori, substituită sau confundată cu aceea de ***ritm liber***; formularea pentru prima oară a unor principii de organizare îi aparţine lui Béla Bartók, el specificând că unei *silabe din text* îi corespunde o *optime*, iar *tiparul metric octosilabic* este *mult schimbat* prin execuţia *rubato*-ului. (**Eugen-Petre Sandu**)

Impromptu (fr. – pe loc, fără pregătire, lat. *Expromtus* – gata întotdeauna): piesă muzicală instrumentală cu caracter *improvizatoric*, de multe ori în formă de ***lied***; iniţiatorul genului este **Franz Schubert** cu celebre creaţii în gen; au mai compus impromptu: **Schumann**, **Chopin**, **Liszt**, **Skriabin**, **Fauré** ş.a. (**Nicolae Racu**)

Studiu (fr. *étude*): lucrare instrumentală care ridică mai multe ***probleme tehnice***: game, arpegii, cromatisme, pasaje etc., în scopuri ***didactice***, dar şi cu caracter de ***virtuozitate***, vizând o latură artistică superioară. (**Gabriel-Constantin Oprea**)

Leitmotiv (germ. *Leitmotiv* – motiv conducător"): desemnează un *mic fragment muzical* de natură *ritmică*, *melodică* sau/şi *armonică* cu rol de simbol pentru o idee, situaţie, personaj ş.a. Termenul este inventat de Hans von Wolzogen şi a fost folosit intensiv de **Richard Wagner** ca mod de construcţie pentru dramele sale muzicale. (**Eugen-Petre Sandu**)

Dramă muzicală: denumirea italiană a *operei* la apariţia acestui gen – secolul XVII *(**dramma per musica, dramma in musica**)*. Spre sfârşitul secolului XVIII termenul dramă musicală iese din practica curentă, pentru a fi reintrodus la mijlocul secolului XIX în Germania de **Richard Wagner**, care şi-a numit astfel operele sale apropiate de *dramă (Tetralogia, Tristan şi Isolda* etc. (**Nicolae Racu**)

Operetă: gen muzical teatral cu *subiect vesel*, în care *părţile cântate* de solişti, cor şi orchestră *alternează cu dialoguri vorbite*; provine din *opera comică franceză* şi *singspiel-ul german* ale sec. XVIII. Părţile componente ale ***operetei*** sunt, ca şi la operă: *arii*, *duete*, *scene*. (**Jean Lupu**)

Verism (it. *verismo* – realism): curent literar apărut în Italia spre finele sec. XIX, care dorea să exprime realitatea „aşa cum este", prefigurat de unele aspecte ale creaţiei lui **Alessandro Mazzoni** (în memoria căruia **Verdi** a compus *Requiemul*), **Carlo Cattaneo** ș.a., influenţat de realismul şi, mai ales, de naturalismul prezent în operele unor scriitori francezi ca Balzac, Stendhal, Flaubert şi, în special, Zola; *verismul* se manifestă în creaţiile lui Giovanni Verga (analist al tragicului, prezent – putem spune omniprezent – în lumea arhaică a sudului italian), Luigi Capuana (cazuri psihologice) sau Matilde Serao (cu subiecte extrase de asemenea din lumea sudului).

Universul abordat de *scriitorii verişti* influenţează semnificativ *muzica* unor compozitori italieni şi – într-o măsură mai mică – din Franţa şi alte ţări. Subliniem că aceşti autori se bazau şi pe anumite coordonate apărute în marea creaţie de operă italiană ce i-a precedat, mai ales, la **Giuseppe Verdi** (în *Rigoletto, Trubadurul, Bal mascat, Forţa destinului, Traviata, Otello, Falstaf),* ei continuând să scrie în stilul specific al şcolii italiene de operă; astfel creaţiile lor vestesc şi împlinesc o renaştere a acestui gen adorat de melomani, chiar dacă în operă nu puţine au fost glasurile ce s-au ridicat împotriva „urâţirii şi a sluţirii" artei, a prezenţei unor scene penibile din viaţă (cazul operei *Louise* a compozitorului francez **Gustave Charpentier** – 1900).

Promotorii *verismului* în Italia au fost: **Pietro Mascagni** (1863 – 1945), autor a **16 opere**: *Amicul Fritz, Iris* (cu subiect japonez), *Măştile, Micul Marat, Nerone* etc., al poemului simfonic *Rapsodia satanică,* a unui recviem şi al unor mise funebre, dar, mai ales, a mult cunoscutei şi foarte îndrăgitei opere într-un act *Cavalleria rusticană* (1889) după drama omonimă a lui Verga; **Ruggero Leoncavallo** (1858 – 1919), creator a **20 de opere**: *Zaza*, *Boema (Viaţa în cartierul latin), Ţiganii* (după Puşkin), *Regele Oedip* ș.a., al poemului simfonic *Serafita* (după Balzac) şi al binecunoscutei şi apreciatei opere *Paiaţe* (1892) după nuvela *Nedda* de G. Verga, la rândul ei inspirată de un fapt real judecat de tatăl compozitorului; **Umberto Giordano** (1867 –1948), autor a 10 opere scrise, în general, într-un stil *verist* mai violent, recunoscut mai ales pentru operele sale mai timpurii *Andrea Chénier* (1896, viaţa şi tragedia ghilotinării poetului Andrea Chénier, cântăreţ al Revoluţiei de la 1789 din Franţa, executat ulterior de extremişti) şi *Fedora* (povestea iubirii tragice a contelui nihilist rus Ipanov pentru o prinţesă din familia domnitoare a Romanovilor, numită Fedora); **Francesco Cilea** (1866 – 1950), apreciat pentru operele sale: *Arlesiana* şi, mai ales, pentru *Adriana Lecouvreur.*

Dar **cel mai ilustru reprezentant al *verismului* italian** a fost celebrul **Giacomo Puccini** (prenumele complet **Giacomo Domenico Michèle Secondo Maria**, 1858 –1924), care, prin operele sale pline de muzicalitate generoasă şi fluenţă melodică, de armonii îndrăzneţe, dar nesupărătoare (chiar pentru tradiţionalişti), de arii de o mare frumuseţe şi nobleţe, ce abordează subiecte pline de dramatism, care acoperă o întinsă arie geografică şi culturală, reuşeşte să aducă muzicii de operă italiene o revigorare extraordinară, reînviind epoca gloriei verdiene în ultimii ani ai sec. XIX şi în cei ai începutului sec. XX. Operele sale, începând cu *Manon Lescaut* (1893, povestea cavalerului Des Grieux şi a iubitei sale Manon), *Boema* (viaţa boemei pariziene în Cartierul Latin), *Tosca* (viaţa romană în anul 1800, iubirea pictorului Mario Cavaradossi pentru frumoasa cântăreaţă Floria Tosca), *Madame Butterfly* (*Cio-Cio-San*, ciocnirea între modul uşuratic de viaţă al locotenentului de marină american Pinkerton şi profunzimea sentimentelor japonezei Cio-Cio-San, care, trădată, îşi va face harakiri din dragoste), *La Fanciulla del West* (dragostea lui Minni, proprietara unui saloon, pentru Dick Johnson alias Ramerrez, un bandit notoriu), *Tripticul (Tabarro, Sora Angelica* şi *Gianni Schicchi)* şi în fine, *Turandot,* rămasă neterminată de compozitor şi încheiată de F. Alfano (acţiunea are loc la curtea Imperiului Celest din China).

Ideile *verismului* au influenţat şi creaţia compozitorilor din alte zone culturale: Franţa *(***Alfred Bruneau***,* compozitor al unor opere ca *Messidor, Patru zile* ș.a., pe subiecte din Zola şi deja amintita operă *Louise* de **Gustave Charpentier***),* Germania *(***Eugen d'Albert***,* opera *Tiefland),* Cehia *(***Leoš Janáček** operele *Jenufa, Katia Kabanova, Din casa morţilor,* după Dostoievski), România *(***Marţian Negrea**, opera *Marin Pescarul* şi **Sabin Drăgoi**, opera *Năpasta)* etc. (**Nicolae Racu**)

Modernism (sec. XIX – XX)

• ***Tendințe:*** Reacție la *Romantismul* exacerbat. Mutații în *sensul* și *expresia* muzicii, dar și a *genurilor* și *formelor* muzicale. Căutarea permenentă a noului, bazată mai mult pe latura *timbrală*. Mari înnoiri în ***limbajul*** și ***arhitectonica muzicală***. *Sonorități abstracte*, tehnică *fără obstacole*, *libertate tonală nelimitată*. *Universalitate* și interes *multietnic*.

• ***Obiective:*** Întoarcere la formele vechi, *baroce* sau *clasice*, dar nu în spiritul îngust al academismului (***neobarocul, neoclasicismul***). *Obiectivare* și *abstractizare* a *formei* și *sensului*.

• ***Particularități:*** Încercări de *anihilare* a tuturor *parametrilor limbajului muzical,* prin *eliminarea* conceptului de *sunet muzical* ca material de construire a sintagmelor sau *fărămițarea intervalelor* dintre sunete, depășindu-se *granița inferioară* a sunetului. ***Bruitismul*** neagă folosirea sunetului muzical, înlocuindu-l cu *zgomote reale, cotidiene*.

• ***Tematică:*** Există o mare diversitate *tematică*.

• ***Structuri:*** Moderniștii nu mai cred în valoarea absolută a *sistemului major-minor*, fondat pe *scara diatonică a lui Do,* recurgând la diferite *sisteme de organizare sonoră* (***atonalismul***). Se elaborează sistemul *gamei cromatice* de *douăsprezece semitonuri* ale octavei (***dodecafonismul*** – nu s-a impus ca sistem). Păstrându-și autonomia, fiecare dintre sunetele *gamei cromatice* intră, după reguli stricte, în formarea unei *structuri* anume, numită ***serie*** (*dodecafonismul serial*, *serialism*, *serialism integral*, *polifonia serială*).

• ***Stil:*** Există o mare diversitate de *stiluri*.

• ***Implicare:*** ***Expresionismul*** are implicații *sociale* și *tematice*. *Omul problematic* este subiectul principal al comunicării cu realitatea, în condiții ce depășesc realitatea, căutând *excepția* și *patologicul*. ***Verismul*** promovează *exacerbarea*, de sorginte naturalistă, a *realității fruste*, *dramatice*.

• ***Melodie:*** Descătușată de tiranica *organizare tonală*, melodica obține o *libertate* în desfășurarea ei. Mersul melodic este *mai puțin cantabil* și *mai puțin coerent*, datorită folosirii *acordurilor disonante* mai aspre. Liniile melodice prezintă unduiri *mai puțin legate* de sensurile funcționale (***liniarism***)

• ***Ritmică:*** *Structurile ritmico-melodice* provenite din ***folclorul diferitelor popoare*** prezintă o nemaiîntâlnită *varietate* și *vitalitate* ritmico-melodică, o mare diversitate de *formule ritmice* și frecvente *schimbări de măsură*. ***Poliritmia*** și ***polimetria*** devin mijloace frecvente de exprimare. Se recuge la *segmentarea* sau *întreruperea* mersului melodic cu diferite pauze (***punctualism***). Dezorganizarea metrică atinge apogeul când diferite *segmente* pot fi cântate *la întâmplare*, eliminând orice intenție de ordine (***aleatorism***).

• ***Armonie:*** Alternanța dintre *modal* și *tonal* erodează blocul de granit al *tonalității*. *Armonia modală*, de sorginte medievală sau de proveniență folclorică, slăbește *eșafodajul tonal*. *Acordurile disonante* favorizează *disoluția tonală* prin *modulații excesive*. Folosirea ***bitonalismului*** și ***politonalismului*** contribuie la *detronarea tonalității*. *Polul sunetului* constituie, într-un anumit fel, *axul esențial* al muzicii (*polaritatea sunetului*). Este statutat principiul organizării *tonalității lărgite pe baza axelor* (în ciclul unei tonalități se disting două serii de *axe*, grupate în trei *cercuri*: tonică, dominantă, subdominantă. Sunt utilizate conceptele de ***rezonanță naturală*** (adevărata succesiune se realizează prin înrudirile generate de rezonanța naturală), ***valoare*** (gradul de tensiune disonantică) și ***microtonie*** (treimi, sferturi și șesimi de ton).

• ***Acorduri:*** *Acordul* ***trunchi*** (scara de referință a organizării melodice); *acordul* ***mistic*** (șase cvarte care, desfășurate, furnizează segmente melodice specifice); *acordul* ***mamă*** (12 sunete cu 11 intervale).
• ***Genuri:*** *Sonata* (patru părți), prezentă în muzica de *cameră*, este frecvent cultivată, dar unele *aglomerări sonore aspre* contribuie la *destrămarea* acesteia. *Simfonia* prezintă o *mare libertate*. Compozitorii moderni nu consideră ***sonata*** și ***simfonia*** genuri cu forme stricte, imuabile, ci le modelează după conceptul lor componistic. Termenul de ***simfonie*** este atribuit și altor genuri (*mișcări*, *cicluri de lieduri*, *suite* de *tablouri orchestrale*). În ceea ce privește expresia muzicală, ***opera*** modernă deplasează centrul de greutate de pe *scenă* în ***orchestră***, care nu mai are doar rol de *comentator*, ci contribuie, împreună cu *soliștii* la realizarea dramatismului. Se utilizează deseori ***muzica vorbită*** (declamații cu intonații uneori aproximative, interjecții, gemete și țipete. ***Liedul*** prezintă o *mare concentrare a expresiei*.
• ***Procedee:*** Până în anul 1950 se încearcă diverse soluții de înlocuire a *limbajului tonal tradițional*, socotit de unii drept caduc (***atonalismul***). *Muzica* concretă apelează la ***zgomote*** varii, înregistrate pe *bandă magnetică*, *CD*, *DVD* sau *hard-disk* și clasate într-o *sonotecă* utililizată de compozitor conform proiectelor sale de realizare a discursului muzical. ***Muzica electronică*** se bazează pe un material sonor oferit de *surse electro-acustice* și *sunete înregistrate*, supuse apoi *transformărilor*. Noile procedee vor fi asimilate de numeroși compozitori ai secolului XX, în *culturi diferite*.
• ***Orchestrație:*** Viorile pierd rolul principal, fiind *favorizate instrumentele mai* ***penetrante*** (violă, contrabas, trombon, percuție). ***Pianul***, care era un instrument solo, *se introduce în* ***orchestră***. Se introduc ***instrumente noi*** (*tubele*). *Tehnici noi* de emitere a sunetelor pe *instrumentele clasice,* noi sonorități pe aparatura *electronică* și *electroacustică*.
• ***Direcții:*** **Experimentul** și **sinteza**.
• ***Curente:*** *Neoclasicismul, neobarocul, postromantismul, verismul, impresionismul, expresionismul, dodecafonismul, atonalismul, serialismul (integral)*, *programatismul*, *academismul*, *punctualismul*, *aleatorismul*, *bruitismul*, *melodia vorbită*, noile *școli naționale*. (**Nicolae Zărnescu**)

Impresionism (fr. *Impression* – impresie): curent artistic cu reprezentanţă notabilă şi în muzică, apărut în *Franţa* în *ultimele decenii ale sec. XIX*; arta impresioniştilor sugerează, creează atmosferă, se bazează pe „impresia" de moment, nu descrie; prin aceasta *impresionismul* se opune clasicismului, romantismului, academismului. Denumirea vine de la un tablou al lui *Claude Monet* din 1874 – *Impression, soleil levant (Impresie, răsărit de soare),* deci nu „răsărit de soare", ci „impresie" ce-i este sugerată artistului de un răsărit de soare; în *pictură* lumina devine obiectul esenţial al interesului creatorilor, aceştia eliminând culorile întunecate, utilizând tonurile pure şi amestecul lor, fragmentând tuşa, renunţând la clarobscur şi, mai ales, la contururile precise; astfel, culoarea devine preponderentă. Principalii reprezentanţi ai *impresionismului în pictură:* Cl. Monet, C. Pissaro, E. Degas, A. Renoir, P. Cézanne, A. Sisley şi *în sculptură:* A. Rodin, M. Rosso (sculptorii modelează fragmentat suprafeţele dând senzaţia că opera de artă ia naştere direct din material). În *literatură* curentul corespondent al *impresionismului* este *simbolismul,* apărut ca o reacţie faţă de grandilocvenţa şi exagerările romantismului, faţă de grija pentru perfecţiunea

formei şi construcţia echilibrată a clasicismului. Reprezentanţii simbolismului (curent prefigurat de Ch. Baudelaire – *poetul spleen-ului):* A. Rimbaud, St. Mallarmé, P. Verlaine, T.S. Eliot, S.A. Esenin, Rubén Dario, Al. Macedonski, G. Bacovia ş.a. vor fi preocupaţi de crearea atmosferei, de evocare, de *simbolistică*, de legăturile intime dintre diversele forme ale exprimării artistice (P. Verlaine declara „de la musique avant toute chose").

În *muzică* principalul reprezentant al ***impresionismului*** este **Claude Debussy**, muzician francez prin excelenţă (îi plăcea să semneze „musicien français" şi să i se spună Claude de France), care, prin creaţia sa, aduce un suflu nou, influenţând şi pe alţi compozitori, precum francezii: **Maurice Ravel**, **Paul Dukas**, **Albert Roussel**, polonezul **Karol Szymanowski**, ruşii **Aleksandr Skriabin** şi **Igor Stravinski**, englezii **Frederick Delius** şi **Cyril Meir Scott**, italienii **Ottorino Respighi** şi **Francesco Malipiero**, spaniolul **Manuel de Falla**, ungurul **Zoltán Kodály** sau românii **George Enescu**, **Constantin C. Nottara**, **Ion Nonna Otescu**, **Alfred Alessandrescu** ş.a.

Menţionăm că aceşti compozitori au fost *influenţaţi* pe perioade mai mult sau mai puţin îndelungate, dar nu fac parte dintr-o şcoală impresionistă. Caracteristicile creaţiei impresioniştilor: folosirea frecventă a ***scării hexatonale*** (gama lui Debussy, formată numai din tonuri) şi a celei ***pentatonice***, a ***structurilor modale***, dar şi a ***cromatizărilor intense***, a unei ***armonii specifice*** ce derivă din scările sus-menţionate, folosind frecvent şi acorduri de *septimă* sau *nonă* nerezolvate, utilizarea *politonalismului*, toate acestea ducând la o pronunţată *instabilitate armonică* şi totodată la *rafinament*; combinaţiile timbrale sunt neobişnuite (ex.: *Sonata pentru flaut, violă şi harfă* de Debussy); se folosesc frecvent: *glissando*-urile, *registrele* mai puţin utilizate, *flageoletele, surdinele*, *tremolo*-urile etc. *Numărul mare* de *instrumente* al unei *partituri* nu creează senzaţia de masivitate; *formele* sunt *libere*, *elastice*, iar *prelucrarea motivică* este înlocuită frecvent de *repetarea* unor *fragmente melodico-tematice* în diverse *configuraţii armonico-timbrale*. *Impresionismul* şi *simbolismul* se pot constitui mai mult într-un context cultural-artistic omogen în liniile sale mari, decât într-un curent strict, cu reguli de creaţie precise. (**Nicolae Racu**)

Expresionism (fr. *Expression* – expresie): curent artistic ce apare în Germania la începutul secolului XX, iniţial ca o *reacţie la impresionism*, având ca precursori (la finele secolului XIX) pe pictorii Münch, Ensor, van Gogh; se manifestă, pentru început în **a)** ***artele plastice*** mai ales prin grupările *Die Brücke* (1905 – 1913) şi *Der Blaue Reiter* (1911 – 1914); ideile expresioniste, *sublinierea conflictelor*, *exacerbarea trăirilor*, *aspectele critice*, *grotescul*, *caricaturalul*, *iraţionalul* etc., pătrund tot mai mult în mediul artistic din întreaga *Europă:* O. Kokoscha, W. Kandinsky, E.L. Kirchner, G. Grosz, P. Klee, K. Kollwitz, G. Rouault sau în *America*: D. Rivera, I.C. Orozoco, D.A. Siquerios sau E. Barlach; **b)** în ***literatură*** se aplică principii din aceeaşi zonă estetică în poezia lui G. Trakl, Fr. Werfel, S. Heym sau în proza lui H. Mann, Fr. Kafka, A. Zweig; **c)** în ***muzică*** expresionismul are ca sursă unele aspecte ale ***simfonismului*** lui **G. Mahler** sau ale **operelor** lui **R. Strauss**, dar şi, anterior, în ***creaţia*** lui **R. Wagner** (ex. *Tristan şi Isolda*). **Expresionismul muzical** se dezvoltă pe două direcţii: **a)** în creaţia lui **A. Schönberg** şi a **noii şcoli vieneze** (împreună cu **A. Berg** şi **A. Webern**) (v. şi *dodecafonie*) şi **b)** în lucrările lui **Igor Stravinsky** din perioada rusă, lucrări ce au influenţat, în anumite etape, pe B. Bartók, S. Prokofiev sau pe românii F. Lazăr, M. Jora, Th. Rogalschi, M. Socor. Din punct de vedere

tehnic, *expresionismul* se manifestă prin ***exacerbarea cromatismului*** şi a ***disonanţelor***, ***fragmentarea dură*** a melodiei, ***salturi neobişnuite***, ***declamaţie***, ***serialism*** etc.; noi procedee: apariţia ***Sprächgesang*** (vorbire cântată) şi ***Klangfarbenmelodie*** (melodia timbrurilor, a culorilor). (**Nicolae Racu**)

Atonalism (gr. particula *a* semnifică negaţia), ***atonal, atonalitate, atonalism***, antinomul ***tonalului*** (***tonalităţii***): tehnică de compoziţie în cadrul căreia ***principiile*** şi ***legile tonale*** (sau ***modale***) nu mai acţionează. Chiar dacă unele scurte fragmente cu iz atonal apar din Renaştere (**Gesualdo**) sau baroc (**J.S. Bach**), abia la sfârşitul romantismului, printr-o continuă cromatizare melodică şi acordică, prin modulaţii la tonalităţi îndepărtate, prin nerezolvarea disonanţelor, prin dizolvarea cadenţelor interioare etc. se ajunge la „limitele tonalităţii"; această acumulare de elemente este atinsă, aşa după cum este în genere recunoscut, în capodopera lui **R. Wagner**, *Tristan şi Isolda*; romantismul târziu (până prin anii 1920) al creaţiei lui **M. Reger**, **A. Skriabin** sau **R. Strauss** duce în continuare la ***disoluţia tonalităţii***, mai ales printr-un ***cromatism hipertrofiat***; în paralel, **A. Schönberg**, care iniţial s-a manifestat ca un postromantic, creează monodrama *Erwartung, Piesele pentru pian op. 11,* melodrama *Pierrot Lunaire;* cu aceste opusuri, **Schönberg** intră în a doua perioadă de creaţie, *atonală* şi *expresionistă* (1908 – 1923), cu o lume fantastică, obsedantă, suprarealistă, de multe ori macabră; o nouă modalitate de expresie, care se va baza pe totala independenţă funcţională, astfel luând naştere ***atonatismul***. (**Nicolae Racu**)

Neoclasicism: Tendinţă artistică apărută în *muzică* în a doua jumătate a sec. XIX ca o *reacţie* împotriva *exagerărilor romantismului*; se preconiza *revenirea la valorile clasicismului* în spiritul *ideilor iluministe*.

Dacă în cazul lui **Johannes Brahms**, compozitor romantic, claritatea şi echilibrul formal, caracteristici ale întregii sale creaţii, îl apropie de clasicismul vienez din care, în mod organic, provine, în cel al lui **Max Reger** şi **Feruccio Busoni** integrarea în *neoclasicism* se face prin *apropierea voită şi declarată* de marile opere ale *barocului*, de *reînvierea formelor acestuia*, de *polifonia* lui Johann Sebastian Bach. La cumpăna sec. XIX – XX şi mai ales în sec. XX, muzicienii ce aderă pentru perioade mai lungi sau mai scurte la ***neoclasicism*** se vor opune spiritului romantic exacerbat al postwagnerismului, exagerărilor impresionismului şi expresionismului; ei încearcă *renaşterea spiritului clasic şi anteclasic*, inclusiv prin munca de redactare şi transcripţie, dar şi de cercetare muzicologică a lucrărilor ce aparţin perioadelor ce fac obiectul interesului lor.

Maurice Ravel în *Sonatina* pentru pian sau *Le tombeau de Couperin,* **Béla Bártok** în *Concerto pentru orchestră,* **Igor Stravinski** în *Concertul pentru instrumente de suflat,* în opera-oratoriu *Oedipus Rex* sau în *Simfonia psalmilor,* **Arthur Honegger** în oratoriul *Le Roi David,* **Dimitri Şostakovici** în cele 24 de *Preludii şi Fugi pentru pian,* **Serghei Prokofiev** în *Simfonia clasică,* **Paul Hindemith** în *Ludus Tonalis,* **Ottorino Respighi** în *Concertul mixolidian* pentru pian, **Alfredo Casella** în *Scarlatiana* și practic aproape toţi marii creatori ai sec. XX au avut perioade în care au compus, conform principiilor ***neoclasicismului*** şi a componentei sale ***neobaroce***.

În muzica românească, prin creaţii aparţinând lui **George Enescu**, **Filip Lazăr**, **Dinu Lipatti**, **Zeno Vancea**, **Constantin Silvestri**, **Sigismund Toduţă**, **Paul Constantinescu**, **Ion** şi **Gheorghe Dumitrescu**, **Doru Popovici**, **Theodor Drăgulescu** ş.a. tendinţa ***neoclasicismului*** muzicii sec. XX şi-a găsit afirmare.

Dintre lucrările compozitorilor români menţionaţi se remarcă în special *Suita pentru pian op. 10* şi *Suita I în Do Major op. 9 pentru orchestră* (cu *Preludiu la unison,* sinteză a polifoniei bachiene şi a intonaţiilor cântecului popular românesc) de **George Enescu** şi *Oratoriile bizantine* (de *Paşti* şi de *Crăciun)* ale lui **Paul Constantinescu**, în care se împletesc *monodia liturgică* de tradiţie bizantină, *intonaţiile folclorice* cu *grandoarea formelor barocului*, într-o viziune modernă şi originală. (**Nicolae Racu**)

Neoromantism: *revenirea* la *expresia emoțională* ascociată cu mișcarea *romantică* a secolului XIX. Începând cu mijlocul anilor ’70, termenul a fost asociat cu ***postmodernismul neoconservativ*** al unor compozitori precum **Wolfgang Rihm** și **George Rochberg** (în mod special în Germania, Austria și Statele Unite). În prezent, următorii sunt considerați ***neoromantici***: **David Del Tredici, Ellen Taaffe Zwilich**, **Virgil Thomson**, **Howard Harold Hanson**, **Douglas Stuart Moore** și **Nicolas Nabokov** (de origine rusă) – S.U.A., **Francis Poulenc** și **Henri Sauguet** – Franța.

Experimentalism: Sintagma ***muzică experimentală*** desemnează o ramură a muzicii, evidențiată mai întâi în *a doua jumătate a anilor 1950*, cu precădere în Statele Unite ale Americii și Europa de Vest (mai cu seamă, în Marea Britanie). În continuare, atenția unora dintre muzicieni se va îndrepta către *diversificarea aspectelor formale ale scriiturii* (ritm, metrică, timbralitate, forma muzicală), dând naștere ***rock-ului progresiv*** sau ***art rock-ului***; alții vor prefera *forme simetrice*, o *orchestrație consecventă* și se vor îndepărta de experiment. Reprezentanți: **Charles Ives**, **John Cage**, **Karlheinz Stockhausen**, **Boards of Canada**, **Throbbing Gristle**, **Harry Partch**, **Luigi Russolo**, **Einstürzende Neubauten**, **Merzbow**, **Sonic Youth**, **Sun Ra, Velvet Underground**, **Delia Derbyshire** (**ro.wikipedia.org**)

Minimalism: muzică *repetitivă*, *meditativă*, aproape *hipnotică*, cu rădăcini în *muzica tradițională occidentală*, dar ***afectată puternic de tehnicile non-occidentale***. Limbajul minimalist, simplu și direct, a atras un public larg. (**Nicolae Zărnescu**)

Aleatorică, muzică (aleatorism, indeterminism, chance music) (lat. *alea* – zar): curent muzical apărut în a doua jumătate a secolului XX în şcoala americană (principal reprezentant **John Cage**), curent ce presupune o *mare libertate improvizatorică* în care ***hazardul*** joacă un *rol determinant*. Ca precursori ai *aleatorismului* putem aminti atât *arta improvizatorilor* (secolele XVII – XIX, de la **Frescobaldi** şi **J.S. Bach** la **Liszt**), cât şi unele aspecte ale muzicii de jazz (***free jazz***). Uneori însă, prin *exacerbarea laturilor viabile* ale *aleatorismului*, se ajunge la un **haos total prin hazard**. (**Nicolae Racu**)

Muzică concretă: muzică „compusă" din sunete „*concrete*" (muzicale sau zgomote), după ce au fost *prelucrate electronic*. Se încearcă gravitarea acestor sunete spre un ***centru de interes***, într-o accepţiune extrem de largă, apropiindu-se astfel de tonalitate. *Inventată* şi *teoretizată* de **Pierre Schaeffer** în 1948 în laboratoarele *Radiodifuziunii franceze* împreună cu un grup de muzicieni: **D. Milhaud**, **E. Varèse**, **O. Messiaen**, **P. Henry**, **P. Boulez**, **H. Scherchen**, **M. Constant** ş.a., aflaţi în căutarea unor noi mijloace de expresie; cu vogă în epocă, *muzica concretă* este **depăşită de *muzica electronică***; rămâne ca un experiment interesant, cu rezultate viabile, mai ales în domeniul ilustrativ *(muzica de scenă, de film)*. Ex. *Symphonie pour un homme seul* de **P. Schaeffer** sau *La crabe qui jouait avec la mer* de **P. Arthuys**. (**Nicolae Racu**)

Disonanţă: senzaţie dezagreabilă, de tensiune şi dezechilibru prin ascultarea simultană a unor sunete care se resping. (**Gabriel-Constantin Oprea**)

Dodecafonic (gr. – douăsprezece sunete): tehnică de compoziţie apărută în primele decenii ale secolului XX, aplicată şi teoretizată de **Arnold Schönberg**, de discipolii săi **Alban Berg**, **Anton von Webern** ş.a.; după cromatizarea excesivă apare *atonalismul* în cadrul căruia se va dezvolta ***dodecafonismul,*** care are ca principii fundamentale *utilizarea celor 12 sunete ale gamei cromatice* şi, ulterior, *serializarea* lor, ca o necesitate de ordonare a materialului sonor (în absenţa structurilor, care, timp de secole, guvernaseră muzica). Ex. *Suita pentru pian* op. 25 şi *Variațiuni pentru orchestră op. 31* de **A. Schönberg**, *Simfonia op. 21 pentru orchestră de cameră* şi *Cantatele nr. 1, 2 şi 3* de **A. Webern**. V. serialismul. (**Nicolae Racu**)

Postmodernism: utilizarea mijloacelor ***multimedia*** (*muzica electronică*), a muzicii ***aleatoare*** (*chance*), investigarea *sunetelor* aparținând ***culturilor non-occidentale***, utilizarea ***citatelor muzicale*** foarte cunoscute în noile compoziții, diminuarea diferențelor dintre muzica ***tradițională*** și muzica ***cultă***. (**Nicolae Zărnescu**)

Europa

Franța

André Messager (1853 – 1929), **Alfred Bruneau** (1857 – 1934), **Gustave Charpentier** (1860 – 1956), ***Claude Achille Debussy*** (1862 – 1918) (*impresionism, politonalism*), ***Paul Dukas*** (1865 – 1935) (*impresionism*), ***Erik Satie ~ Éric Alfred Leslie Satie*** (1866 – 1925) (*politonalism*), **Albert Roussel** (1869 – 1937) (*impresionism*), ***Florent Schmitt*** (1870 – 1958), ***Maurice Ravel*** (1875 – 1937) (*post-impresionism, neoclasicism, politonalism*), **Reynaldo Hahn** (1875 – 1947), ***Edgard Victor Achille Charles Varèse*** (1883 – 1965) (*franco-american*) (*experimentalism*), **Luis Durrey** (1888 – 1979), ***(Oscar-)Arthur Honegger*** (1892 – 1955), ***Darius Milhaud*** (1892 – 1974) (*neoclasicism, politonalism*), **Germaine Tailleferre** (1892 – 1983), ***Francis Jean Marcel Poulenc*** (1899 – 1963) (*neoclasicism*), **George Auric** (1899 – 1983), **André Jolivet** (1905 – 1974), **Yves Baudrier** (1906 – 1988), ***Olivier Eugène Prosper Charles Messiaen*** (1908 – 1992) (*politonalism*), ***Jean-Yves Daniel-Lesur*** (1908 – 2002), ***Pierre Henri Marie Schaeffer*** (1910 – 1995), ***Iannis Xenakis*** (1922 – 2001) (*româno-greco-francez*), ***Pierre Louis Joseph Boulez*** (1925 – 2016) (*serialism total, muzică concretă*).

Italia

Ruggero Leoncavallo (1857 – 1919), ***Giacomo Puccini*** (1858 – 1924), ***Pietro Mascagni*** (1863 – 1945), ***Ferruccio Busoni*** (1866 – 1924) (*neoclasicism*), **Francesco Cilea** (1866 – 1950), **Umberto Giordano** (1867 – 1948), **Ermanno Wolf-Ferrari** (1876 – 1948), ***Ottorino Respighi*** (1879 – 1936) (*impresionism*), **Ricardo Zadonai** (1883 – 1944), ***Alfredo Casella*** (1883 – 1947), ***Luigi Dallapicola*** (1904 – 1975), ***Giacinto Scelsi*** (1905 – 1982), ***Roman Vlad*** (1919 – 2013) (*româno-italian*), ***Luigi Nono*** (1924 – 1990), ***Luciano Berio*** (1925 – 2003), **Gian Francesco Malipiero** (*impresionism*).

Austria

Franz Schmidt (1874 – 1939), ***Arnold Schönberg*** (1874 – 1951) (*expresionism, atonalism / pantonalism, politonalism*), ***Anton Friedrich Wilhelm von Webern*** (1883 – 1945) (*expresionism*), ***Alban Maria Johannes Berg*** (1885 – 1935) (*expresionism, atonalism*),

Maximilian Raoul Walter Steiner (1888 – 1971), ***Eric Wolfgang Korngold*** (1897 – 1957), **Ernst Krenek** (1900 – 1991) (*ceho-austro-american*), **Wolfgang Fortner** (1907 – 1987), ***György Sándor Ligeti*** (1923 – 2006) (*româno-ungaro-austriac*), **Friedrich Gulda** (1930 – 2000).

Germania

Friedrich Nietzsche (1844 – 1900), **Richard Georg Strauss** (1864 – 1949) (*expresionism*), **Johann Baptist Joseph Maximilian Reger** (1873 – 1916), ***Paul Hindemith*** (1895 – 1963), ***Carl Heinrich Maria Orff*** (1895 – 1982), **Hans Eisler** (1898 – 1962), ***Kurt Julian Weill*** (1900 – 1950) **Ernst Krenek** (1900 – 1991), **Werner Egk** (1901 – 1983), ***Wolfganf Fortner*** (1907 – 1987), **Bernd *Aloïs Zimmermann*** (1918 – 1970), ***Hanz Werner Henze*** (1926 – 2012), ***Karlheinz Stockhausen*** (1928 – 2007) (*white noise, muzică concretă, muzică pe bandă de magnetofon*), ***Alfred Garrievich Schnittke*** (1934 – 1998) (*germano-rus*).

Anglia

Cyril Meir Scott (*impresionism*), **John Ireland, Frank Bridge, *Frederick Theodore Albert Delius*** (1862 – 1934) (*impresionism*), ***Ralph Vaughan Williams*** (1872 – 1958), ***Charles Tomlinson Griffes*** (1884 – 1920) (*impresionism*), ***Sir William Turner Walton*** (1902 – 1983), ***Sir Michael Kemp Tippett*** (1905 – 1998), ***Edward Benjamin Britten*** (1913 – 1976), ***Michael Laurence Nyman*** (1944 –).

Spania

Manuel de Falla (1876 – 1946) (*impresionism*), **Joaquín Turina** (1882 – 1949), ***Frederic Mompou Dencausse*** (1893 – 1987) ***Joaquín Rodrigo (Vidre)*** (1901 – 1999), **Ernesto Halffter Escriche** (1905 – 1989), ***Xavier Montsalvatge i Bassols*** (1912 – 2002).

Portugalia

José Vianna da Motta (1868 – 1948), **Ruy Coelho** (1889 – 1986), **Luís Maria da Costa de Freitas Branco** (1890 – 1955), **Frederico Guedes de Freitas Branco** (1902 – 1980), **Fernando Lopes-Graça** (1906 – 1994), **Jorge Croner de Vasconcelos** (1910 – 1974), **José Manuel Joly Braga Santos** (1924 – 1988).

Elveția

Friedrich Hegar (1841 – 1927), **Émile Jaques-Dalcroze** (1865 – 1950), **Gustave Doret** (1866 – 1943), **Hermann Suter** (1870 – 1926), **Fritz Brun** (1878 – 1959), **Ernest Bloch** (1880 – 1959), **Othmar Schoeck** (1886 – 1957), **Henri Gagnebin** (1886 – 1977), **Willy Burkhard** (1900 – 1955), **André-François Marescotti** (1902 – 1995), **Rolf Liebermann** (1910 – 1999), **Pierre Wissmer** (1915 – 1992).

Rusia

Alexandr Alexandrovici Aliabiev (1787 – 1851), ***Anatol Liadov*** (1855 – 1914), **Alexandr Grecianinov** (1864 – 1956), ***Alexandr Glazunov*** (1865 – 1936), ***Alexander Nikolaievici Scriabin*** (1872 – 1915) (*impresionism, atonalism*), ***Nikolai Cerepnin*** (1873 – 1945), **Serghei Vasilievici Rachmaninov** (1873 – 1943), ***Reinhold Glier*** (1875 – 1956), ***Nikolai Miaskovski*** (1881 – 1950), ***Igor Fiodorovici Stravinski*** (1882 – 1971) (*neoclasicism, post-impresionism, primitivism, polimetrie,*

poliritmie, politonalism, serialism), ***Sergei Prokofiev*** (1891 – 1953) (*neoclasicism, postmodernism*), ***Dimitri Dimitrievici Shostakovici*** (1906 – 1975), **Alfred Schnittke** (1934 – 1998) (*germano-rus*), ***Eduard Nikolaevici Artemiev*** (1937 –).

Polonia
Karol Szymanowski (1882 – 1937) (*impresionism*), ***Witold Roman Lutosławski*** (1913 – 1994) ***Henryk Mikołaj Górecki*** (1933 – 2010) (*cel mai bine plătit compozitor*), ***Krzysztof Eugeniusz Penderecki*** (1933 –) (*tone clusters, aleatorism, un nou sistem de notație muzicală*)

Cehia
Leoš Janáček (1854 – 1928), ***Josef Suk*** (1874 – 1935) ***Bohuslav Jan Martinů*** (1890 – 1959) (*ceho-american*), ***Alois Hába*** (1893 – 1973)

Ungaria
Franz Lehár (1870 – 1948), ***Béla Viktor János Bartók*** (1881 – 1945) (*româno-ungur*) (*neoclasicism, polimetrie, disonațe, politonalism, naționalism*), **Emmerich ~ Imre Kálmán** (1882 – 1953) ***Zoltán Kodály*** (1882 – 1967) (*impresionism*), **Paul Abraham ~ Ábrahám Pál** (1892 – 1960), ***László Llajhta*** (1892 – 1963)

Grecia
Nikolaos Chalikiopoulos Mantzaros (1795 – 1872) (*imnul Greciei*), **Dionysios Lavrangas** (1860 – 1941), **Spyridon-Filiskos Samaras** (1861 – 1917), **Georgios Lambelet** (1875 – 1945), **Smyrniote Manolis Kalomiris** (1883 – 1962), **Theodoros Spathis** (1884 – 1943), **Marios Varvoglis** (1885 – 1967) **Dimitrios Levidis** (1886 – 1951), **Lykourgos „Loris“ Margaritis** (1895 – 1953), **Antiochos Evangelatos** (1903 – 1981), ***Nikos Skalkottas*** (1904 – 1949), ***Iannis Xenakis*** (1922 – 2001) (*româno-greco-francez*), ***Mikis Theodorakis*** (1925 –), **Dinos Constantinides** (1929 –).

Estonia
Arvo Pärt (1935 –) (*minimalism*).

Georgia
Aram Ilici Haceaturian (1904 – 1978).

Finlanda
Jean Sibelius (1865 – 1957), **Erkki Melkartin, Selim Palmgren, Armas Launis Heino Kaski, Ilmari Hannikainen, Einojuhani Rautavaara**.

Danemarca
Carl August Nielsen (1865 – 1931), **Herman David Koppel** (1908 – 1998), **Svend Simon Schultz** (1913 – 1998), **Haakon Börresen, Peter Gram Jorgen Bentzon, Flemming Weis, Vagn Holmboe, Per Norgard**.

Suedia
Gösta Nystroem (1890 – 1966), **Hilding Constantin Rosenberg** (1892 – 1985), **Dag Ivar Wirén** (1905 – 1986), **Lars-Erik Larsson** (1908 – 1986), **Per Gunnar**

Fredrik de Frumerie (1908 – 1987), **Gustaf Allan Pettersson** (1911 – 1980), **Karl-Birger Blomdahl** (1916 – 1968), **Ingvar Natanael Lidholm** (1921 – 2017), **Bengt Hambraeus** (1928 – 2000), **Bo Nilsson** (1937 – 2018), **Wilhelm Peterson-Berger, Wilhelm Stenhammar, Oskar Lindberg, Hugo Alfvén, Sven Erik Bäck**.

Norvegia

Alf Thorvald Hurum (1882 – 1972), **Fartein Valen** (1887 – 1952), **David Monrad Johansen** (1888 – 1974), **Pauline Margrete Hall** (1890 – 1969), **Paul Ludvig Irgens-Jensen** (1894 – 1969) **Bjarne Brustad** (1895 – 1978), **Knut Nystedt, Finn Mortensn, Knut Wiggen**

România

George Enescu (1881 – 1955) (*impresionism, polimetrie*), ***Mihail Jora*** (1891 – 1971), **Constantin Brăiloiu** (1893 – 1958), ***Paul Constantinescu*** (1909 – 1963), **Constantin Marin** (1925 – 2011) (corul Madrigal), **Filip Lazăr, Marcel Mihailovici, Stan Golestan, Tiberiu Brediceanu, Ionel Perlea, Alfonso Castaldi, Alfred Alessandrescu** (*impresionism*), **Theodor Rogalski, Mihail Andricu, Constantin C. Nottara, Marțian Negrea, Sabin Drăgoi, Dimitrie Cuclin, Sigismund Toduță, Tudor Ciortea, Pascal Bentoiu, Wilhelm Berger, Dumitru Bughici, Dumitru Capoianu, Mircea Chiriac, Gheorghe Dumitrescu, Ion Dumitrescu, Theodor Grigoriu, Tudor Jarda Myriam Marbé, Ștefan Niculescu, Tiberiu Olah, Doru Popovici, Zeno Vancea, Laurențiu Profeta, Aurel Stroe, Nicolae Brânduș, Cornel Țăranu, Anatol Vieru,** *Anii '60 – '70:* **Corneliu Cezar, Liviu Glodeanu, Mihai Moldovan, Corneliu Dan Georgescu, Lucian Mețianu, Ioana Nona Ottescu,** *Anii '70 – '80:* **Maia Ciobanu, Liviu Dănceanu, Călin Ioachimescu, Sorin Lerescu, Valentin Petculescu, Doina Rotaru, Petru Stoianov,** *Anii '80 – '90:* **Dan Dediu, Nicolae Teodoreanu, Livia Teodorescu, Mihaela Vosganian**.

America

SUA

John Philip Sousa (1854 – 1932) (*regele marșului american*), ***Charles Edward Ives*** (1874 – 1954) (*politonalitate, poliritmie, experimentalism*), **Edgard Varèse** (1883 – 1965) (franco-american) (*experimentalism*), ***William Grant Still*** (1895 – 1978) (*naționalism, Renașterea Harlem*), **Douglas Stuart Moore** (1893 – 1969), ***Henry Cowell*** (1897 – 1965) (*experimentalism*), ***George Gershwin*** (1898 – 1937) (*naționalism*), ***Aaron Copland*** (1900 – 1990) (*naționalism, plurinaționalism, neoclasicism*), ***Louise Talma*** (1906 – 1996), ***Samuel Osborne Barber II*** (1910 – 1981), ***John Milton Cage Jr.*** (1912 – 1992) (*experimentalism, aleatorism*), ***Vivian Fine*** (1913 - 2000), ***Milton Byron Babbitt*** (1916 – 2011) (*serialism total*), ***Leonard Bernstein*** (1918 – 1990), ***George Henry Crumb*** (1929 –), ***Peter Schickele*** (1935 –), ***Warren Casey*** (1935 – 1988), ***Terrence Mitchell Riley*** (1935 –), (*minimalism, jazz*) ***Stephen~Steve Michael Reich*** (1936 –) (*minimalism, tobe – africană tradițională*), ***Philip Glass*** (1937 –) (*minimalism, sitar & tala – indiană tradițională*), ***John Paul Corigliano*** (1938 –), ***Joan Tower*** (1938 –), ***Barbara Kolb*** (1939 – *), **Ellen Taafe Zwillch*** (1939 –) (***prima femeie care a câștigat Premiul Pulitzer pentru muzică***), ***Jim Jacobs*** (1942 –), ***John Coolidge Adams*** (1947 –), ***Libby Larsen*** (1950 –), **Tod Machover** (1953 –), **Bright Sheng** (1955 –), **Jennifer Higdon** (1962 –).

Mexic

Manuel Poncet (1888 – 1948), **Silvestre Revueltas** (1899 – 1940) ***Carlos Chavez*** (1899 – 1978), ***Manuel Enríquez Salazar*** (1926 – 1994), ***Daniel Catán*** (1949 – 2011).

Argentina

Astor Pantaleón Piazzolla (1921 – 1992), ***Mauricio Raúl Kagel*** (1931 – 2008) (*argentiniano-german*).

Brazilia

Heitar Villa-Lobos (1887 – 1959), ***Guido Antonio Santórsola*** (1904 – 1994) (*braziliano-uruguaian*).

Asia

Japonia

Akira Ifukube (1914 – 2006), ***Joji Yuasa*** (1929 –), ***Tōru Takemitsu*** (1930 – 1996), ***Keiko Abe*** (1937 –), ***Ryuichi Sakamoto*** (1952 –).

Coreea de Sud

Yiruma (1978 –).

China

Sheng Song-Liang~Bright) (1955 –) (*neoromantism*).

Glosar

Pian preparat: pian căruia i se modifică sonoritatea prin introducerea de obiecte diferite (*foi*, *plăcuțe* etc.) din materiale deosebite (*plastic*, *hârtie*, *gumă*, *metale*, *pânză* etc.) între *corzile* instrumentului, fie pe toată *întinderea claviaturii*, fie numai în *perimetrul unor registre* sau *sunete*, pe care autorul le dorește cu *timbraje neobișnuite*. Un astfel de pian, care a fost pregătit, „preparat”, dinainte, spre a introduce *efecte noi de timbru*, a fost denumit *preparat*. Inventatorul acestei practici este **John Cage** (1938 –). (**DEX**)

Glissando (it. *alunecând*): alunecare *ascendentă* sau *descendentă* de la un sunet la altul prin *microintervale*, notată abreviat cu ***gliss.*** deasupra notei; între sunetul *iniţial* şi cel *final* apare grafic o *linie oblică spiralată*. (**Eugen-Petre Sandu**)

Flageolet (fr.): *sunetele armonice* obţinute la instrumentele cu **coarde**: **a)** ***flageolete naturale*** – prin uşoara atingere a degetului într-unul din punctele ce împarte coarda în două, trei, patru etc.; se vor auzi sunete fără fundamentală, armonicele respectivei porţiuni din coardă (v. *armonice naturale*); se notează cu nota ce s-ar auzi prin apăsarea normală a coardei în locul respectiv cu *0* (zero) deasupra; **b)** ***flageolete artificiale*** – prin folosirea a două degete: unul apăsat normal pe coardă, creând un prăguş artificial, celălalt atingând coarda la distanţa de 5, 4, 3 M sau 3 m; se notează cu *note obişnuite* pentru sunetul apăsat şi *note rombice goale* pentru sunetul atins; se pot folosi concomitent *cifre arabe* pentru digitaţie. *Timbrul* este *fluierat*, *sticlos*; la instrumentele de suflat *flageoletele* se obţin prin *mărirea presiunii în coloana de aer*, rezultând o vibraţie pe segmente a acesteia; la harfă *flageoletul* se obţine *apăsând mijlocul corzii cu muchia palmei*. (**Nicolae Racu**)

Surdină: accesoriu ce modifică timbrurile şi diminuează intensitatea sunetului instrumentelor muzicale: *pedală* (la pian), *pieptene* (aplicat peste corzile instrumentelor de profil), *con* (din lemn, plastic, carton, cauciuc, introdus în pavilionul instrumentelor de suflat). La *percuţie*, efectul se obţine prin atingerea membranei tobelor, timpanilor ş. a., cu palma. (**Daniela Carman-Fotea**)

Pizzicato (it. – ciupit): **1.** la instrumentele cu *coarde* şi *arcuş* indică *modalitatea* de a pune *coarda* în *vibraţie* prin ***ciupirea*** acesteia, de regulă, cu un deget al mâinii drepte (deci *nu* prin frecare cu arcuşul); se notează *pizzicato* sau, prescurtat, ***pizz.*** pe primul sunet care se cere a fi cântat în această manieră; unde se revine la folosirea arcuşului se notează ***coll arco*** sau ***arco;*** pentru prima oară indicaţia apare la **Monteverdi**; în cazul *viorilor* sau al *violelor*, instrumentele rămân în poziţie *normală*, la gâtul instrumentistului; în situaţia unor secţiuni mai lungi (ex. *Polca pizzicato* de **Strauss** sau partea a III-a din *Simfonia* a IV-a de **Ceaikovski** etc.) scrise în *pizz.,* aceste instrumente pot fi ţinute ca o mandolină. Începând cu unele piese de virtuozitate (de **Paganini**), se foloseşte *pizz.* cu mâna stângă pe fragmente foarte scurte sau chiar pe câte o notă, de cele mai multe ori în combinaţie cu producerea normală a sunetului (cu arcuşul); aceste note *(pizz. cu stânga)* vor avea deasupra semnul +. **2.** denumire pentru *lucrări* destinate a fi *interpretate* în ***pizzicato***: *Polca Pizzicato* şi *Noua Polcă Pizzicato* de **J. Strauss**, *pizzicato* din baletul *Silvia* de **L. Delibes** sau *pizzicato* din baletul *Raymonda* de **A. Glazunov**. **3.** în cazul baletelor, *pizzicato* semnifică şi o ***variaţie solistică*** interpretată de balerine. (**Nicolae Racu**)

Polimetrie (gr. *polis* – mult, *metron* – măsură): termenul defineşte *suprapunerea unor măsuri* (structuri metrice) *diferite*; ***polimetria*** se întâlneşte frecvent în *folclorul european* (mai ales al popoarelor răsăritene), *asiatic*, *african* şi în cel al populaţiilor situate în *insulele Pacificului*; în muzica cultă europeană apare încă din *Ars Nova* (sec. XIV), iar în sec. XX ajunge la o intensă utilizare; exemple de *polimetrie* – şi într-o formă extremă – executarea a două (sau mai multe) melodii fără nici un fel de legătură între ele, există şi în cele mai echilibrate etape ale istoriei muzicii precum clasicismul (opera *Don Giovanni* de Mozart, actul I suprapunerea orchestrei mici peste o orchestră obişnuită). Printre compozitorii care au folosit cu remarcabile rezultate *polimetria*: **Igor Stravinski**, **Béla Bartók**, **Karl Heinz Stockhausen**, **George Enescu**. (**Nicolae Racu**)

Poliritmie (gr. *polis* – mult, *ritmos* = ritm): termenul desemnează *suprapunerea* a *două* sau *mai multe structuri ritmice diferite* ce se încadrează în ***acelaşi metru*** (măsură); se găseşte în muzica populară a diverselor popoare; în muzica europeană apare încă din *Ars Nova,* odată cu diferenţierea melodică-ritmică a vocilor în cadrul unei structuri polifonice. (**Nicolae Racu**)

Politonalitate: termenul desemnează ***suprapunerea*** a două (sau mai multe) *tonalităţi* în cadrul unei compoziţii musicale, *fără* ca una din aceste *tonalităţi* să capete *preponderenţă*; diferenţa de cvinte între centrii tonali trebuie să fie de cel puţin 7, altfel elementele tonale ar putea duce la convergenţă prin încadrarea într-un acord comun. **Olivier Messiaen** priveşte *politonalitatea* ca un caz particular al ***polimodalismului***. ***Politonalitatea,*** ca procedeu componistic, apare atât prin *lărgirea frontierelor tonalităţii* (în postromantism), cât şi prin *incursiunile* lui **Debussy** în *universul modal* şi este frecvent utilizată în creaţiile unor compozitori ai sec. XX: **Igor Stravinski**, **Béla Bartók**, membrii **grupului celor şase** (şi în special **Darius Milhaud** şi **Arthur Honegger**), **Maurice Ravel, Erik Satie** ş.a. (**Nicolae Racu**)

Grupul celor şase: cenaclu muzical-artistic, denumit astfel după Grupul celor cinci, admirat de componenţii cenaclului, constituit în muzica franceză în anul 1918, în jurul lui **Erik Satie** (mentorul grupului, fără a face parte din el) de către: **Arthur Honegger**, **Darius Milhaud**, **Francis Poulenc**, **Georges Auric**, **Louis Durey**, **Germaine Tailleferre**; estetica lor comună, cu toate că temperamentele artistice erau extrem

de diferite, este o reacţie împotriva wagnerismului şi a impresionismului, fiind totodată o reîntoarcere spre *simplitate* şi *obiectivitate*, spre *clasicismul francez*. Denumirea de *grup* apare prima oară în articolul *Les Cinq Russes, Les Six Francais et M. Eric Satie* în ziarul *Comœdia*. Lor le aparţine lucrarea colectivă *Les mariés de la Tour Eiffel* (lib. J. Cocteau, decoruri şi costume Jean Hugo); **G. Auric** compune *uvertura*, **Fr. Poulenc** – *discursurile generalului*, **A. Honegger** – un *marş funebru*, **D. Milhaud** – un *marş nupţial*, **G. Tailleferre** – un *cadril*). (**Nicolae Racu**)

Cromatic (gr. *chroma* – culoare): termen care defineşte în sistemul tonal, o structură în care *predomină semitonurile*. ***Gama cromatică,*** gama alcătuită din succesiunea a *12 sunete*, care se succed la *distanţă* de *semiton*. ***Intervalul chromatic*** este intervalul ale cărui sunete se găsesc la o *distanţă* de *mai mult de şase 5te perfecte*. (**Jean Lupu**)

Disonanţă: senzaţie *dezagreabilă*, de *tensiune* şi *dezechilibru* prin ascultarea simultană a unor sunete care se resping. (**Gabriel-Constantin Oprea**)

Simfonia modernă: Compozitorii sec. XX se înscriu pe două coordonate: **1)** pe cea a ***respectării tradiţiei clasice***, în creaţia simfonică a lui **Serghei S. Prokofiev**, **Arthur Honegger**, **Paul Hindemith**, **Dimitri D. Şostakovici**, **G. Enescu**, multe dintre lucrările acestora având şi tendinţe programatice (**Honegger** în *Simfonia Liturgica,* **Hindemith** în *Mathis pictorul,* **Şostakovici** în *Simfonia Leningradului* şi în *Simfonia anul 1905)*; **2)** pe cea a unei ***inovaţii puternice***, la **I. Stravinski** (*Simfonia psalmilor*), **O. Messiaen** (*Simfonia Turangalia).*

Şi în *muzica românească, simfonia* s-a bucurat de un interes deosebit: *Simfonia în La major* a lui **George Stephănescu**, remarcabilele *Simfonii* ale lui **George Enescu** (*Simfonia I în Mi bemol major*, *Eroica enesciană op. 13*, *Simfonia a II-a în La major op. 17*, *Simfonia a III-a în Do major op. 21* pentru orchestră mare, orgă, pian şi cor şi *Simfonia de cameră op. 33*, ultima lucrare a Maestrului, precum şi *simfoniile* lui **Mihail Jora**, **Dimitrie Cuclin** (***18 simfonii***), **Mihail Andricu**, **Sigismund Toduţă**, **Paul Constantinescu**, **Zeno Vancea**, **Gheorghe Dumitrescu**, **Pascal Bentoiu**, **Doru Popovici**, **Wilhelm Berger**, **Anatol Vieru**, **Tiberiu Olah**, **Aurel Stroe**, **Theodor Drăgulescu**, **Cornel Ţăranu**, **Vlad Ulpiu**, **Sorin Vulcu**, **Liviu Dandara**, **Dan Buciu**, **Liana Alexandra**, **Şerban Nichifor** ş.a.

Dacă *ciclul simfonic normal* este de *4 mişcări*, unii compozitori l-au ***diminuat***, alţii l-au ***amplificat*** (până la 6-7 mişcări şi chiar mai multe). (**Nicolae Racu**)

Poem simfonic: lucrare orchestrală de *ample dimensiuni* scrisă *într-o singură mişcare* cu *formă liberă*, ce urmăreşte programul literar sau este încadrată în structura formei de sonată, de lied, rondo, temă cu variaţiuni. ***Poemul simfonic*** apare în romantism odată cu binecunoscutul *Tasso* compus de **Fr. Liszt**, în deceniul cinci al sec. XIX, şi se constituie într-un gen specific al ***muzicii cu program***; având o intimă corelaţie între poezie şi muzică, *poemul simfonic* recreează pretextul literar (liric, epic, dramatic, filozofic etc.) cu mijloacele specifice artei sonore; *temele muzicale* – eliberate de constrângerile clasice – *se contopesc*, *ideile literare capătă noi forme*, *se metamorfozează*, dând viaţă unor construcţii muzicale. Compozitori: **Franz Liszt** (**creatorul *poemului simfonic*** şi autor a 12 lucrări de acest gen: *Tasso, Orfeu, Prometeu, Preludiile, Idealurile, Bătălia hunilor, Mazeppa, Sunetele festive* ş.a.), **Bedřich Smetana** (*Patria mea*), **Richard Strauss** (*Macbeth, Don Juan, Moarte şi transfiguraţie, Till Eulenspiegel, Aşa grăit-a Zarathusta, Don Quijote* şi *O viaţă de erou),* **Jan Sibelius** (*Finlanda, Tapiola, Kullerovo*), **Ottorino Respighi** (*Fântânile*

Romei, Pinii din Roma şi *Serbări romane),* **César Franck** *(Vânătorul blestemat, Psyche, Les Djins),* **Hugo Wolf** (*Penthesilea*), **George Enescu** (poemul vocal-simfonic *Vox Maris*), **Alfred Alessandrescu** (*Didona, Acteon*) etc.

Genuri înrudite cu poemul simfonic: ***simfonie-poem*** *(Manfred* de **P.I. Ceaikovski)**, ***tabloul simfonic*** *(O noapte pe muntele pleşuv* de **M.P. Mussorgski**), ***uvertura-fantezie*** (*Romeo şi Julieta, Francesca da Rimini, Hamlet* de **P.I. Ceaikovski**), ***uvertura solemnă*** (*Uvertura solemnă Anul 1812* de **P.I. Ceaikovski**), ***suita orchestrală romantică*** *(Şeherezada* de **N.A. Rimski-Korsakov**) etc. (**Nicolae Racu**)

Orchestră (gr. *orchestra*): Sec. XX cunoaşte o **revenire a repertoriului** destinat acestui tip de formaţie: a) ***orchestră de instrumente vechi***, destinată exclusiv *repertoriului vechi*, cu o *componenţă variabilă*, interesantă pentru culoarea sonorităţii; b) ***orchestră semisimfonică*** (formaţie simfonică redusă); c) ***orchestră de muzică militară*** ori de ***promenadă****: fanfara* (*alămuri*, *lemne* şi *percuţie*), repertoriu specific, cântă la *ceremoniile militare*, dar şi muzică *simfonică* (în *transcripţii*); sonoritatea este caldă, dar şi strălucitoare datorită timbrurilor instrumentelor componente; câteodată fanfarele sunt denumite *banda*; d) ***orchestră de jazz*** (componenţă variată, *suflători* şi *percuţie*; marile orchestre de jazz mai sunt denumite *big band*); e) ***orchestră de salon*** (componenţă variabilă, destinată spectacolelor de *divertisment*, *restaurantelor* etc.); f) ***orchestră populară*** (are un *repertoriu folcloric* şi uneori *instrumente specifice unui popor*, de ex. orchestră de *balalaice* sau orchestră de *bandure* la slavii răsăriteni). Subliniem că această enumerare nu este exhaustivă.

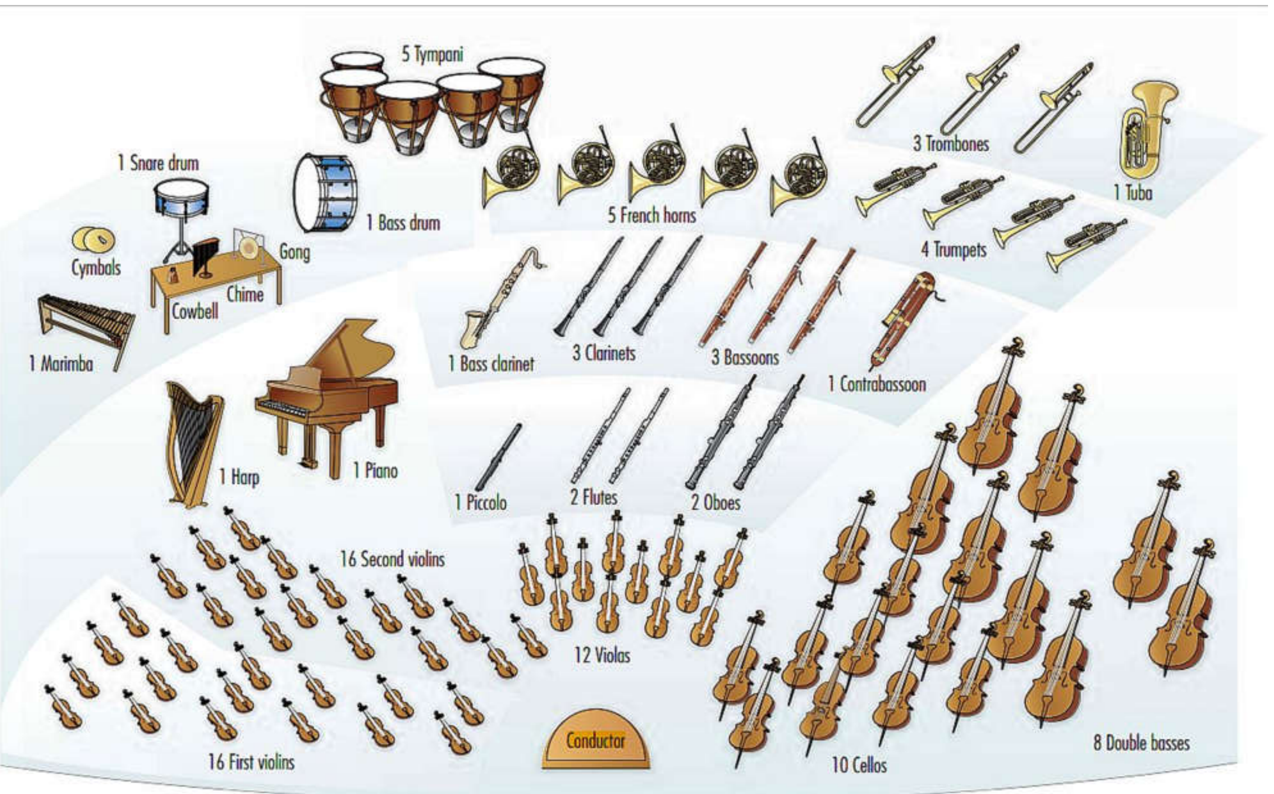
Din perspectivă istorică observăm că *iniţial* (sec. XVI – XVII) orchestrele erau de ***dimensiuni reduse***, formate mai ales din *corzi* şi, eventual, *suflători*; în genere nu lipsea *clavecinul*; *orchestra de operă* avea şi *instrumente* ce *nu se utilizau* în *orchestrele simfonice incipiente*; nu peste mult timp (sec. XVIII) anumite formaţii aveau să capete numeroşi *suflători* şi o *percuţie mai amplă* (Suitele lui **Händel** *Foc de artificii* şi *Muzica apelor)*; un moment important în evoluţia orchestrei îl va constitui ***orchestra de la Mannheim***.

În *zorii clasicismului* **Haydn** stabileşte ***orchestra simfonică mică*** *(tutti mic):* 2 *flauţi*, 2 *oboi*, 2 *clarineţi*, 2 *corni*, 2 *trompete*, 1 *pereche de timpani*, *coarde* (vioara 1, vioara a 2-a, violă, violoncel, contrabas), în care în loc de 2 flauţi putea cânta un singur flaut, puteau lipsi clarineţii, câteodată fagoţii; acesta este *tipul de formaţie* pentru care au fost compuse *majoritatea lucrărilor simfonice clasice*.

Beethoven introduce *trombonii* abia în *Simfonia a 5-a* (*a Destinului*).

Muzica *romanticilor* necesită un aparat orchestral mai vast; se constituie ***orchestra simfonică mare*** *(tutti mare):* 3 *flauţi*, 3 *oboi* (eventual 2 oboi + 1 corn englez), 3 *clarineţi* (2 clarineţi + 1 clarinet bas), 3 *fagoţi* (2 fagoţi + 1 contrafagot), 4 *corni*, 3 *trompete*, 3 *tromboni* + 1 *tubă*, *percuţie* (2 perechi de timpani) şi un corp numeros de *coarde* (16 vioara 1°, 14 vioara 2°, 12 viole, 10 violoncele, 8 contrabaşi); pentru astfel de formaţii au compus **H. Berlioz**, **Fr. Liszt**, **P.I. Ceaikovski**, **A. Dvořák** ș.a.

Odată cu **R. Wagner** şi această orchestră devine insuficientă, iar compozitori precum **Bruckner**, **Mahler** **măresc formaţiile** ajungând la ***Simfonia celor 1000*** de **Mahler** (cu o *orchestră de aproximativ 140 de membri*). În mod curent, *marile orchestre simfonice* sunt compuse din *aproximativ 100 de instrumentişti*. Spre deosebire de *muzica de cameră*, unde *fiecare instrumentist* are *vocea sa*, în cadrul *orchestrei mari* un *număr de interpreţi* (ex. fiecare *partidă* din cadrul *coardelor*) cântă *aceeaşi voce*. (**Nicolae Racu**)

Componența orchestrei moderne

Top 200 compozitori de muzică clasică

1	Ludwig van Beethoven	2	Wolfgang Amadeus Mozart
3	Johann Sebastian Bach	4	Frédéric Chopin
5	Pyotr Ilyich Tchaikovsky	6	Vivaldi, Antonio
7	Tomaso Albinoni	8	Johannes Brahms
9	George Frideric Händel	10	Claude Debussy
11	Franz Schubert	12	Sergei Rachmaninov
13	Franz Joseph Haydn	14	Franz Liszt
15	Richard Wagner	16	Felix Mendelssohn-Bartholdy
17	Edvard Grieg	18	Maurice Ravel
19	Johann Pachelbel	20	Giuseppe Verdi
21	Robert Schumann	22	Dimitri Shostakovich
23	Gustav Mahler	24	Isaac Albéniz
25	George Gershwin	26	Sergei Prokofiev
27	Camille Saint-Saëns	28	Niccolò Paganini
29	Béla Bartók	30	Igor Stravinsky
31	Richard Strauss	32	Johan Christian Bach
33	Giacomo Puccini	34	Johann Strauss (jr)
35	Gioachino Rossini	36	Gabriel Fauré
37	Johann Strauss (sr.)	38	Nikolai Rimsky-Korsakov
39	Georges Bizet	40	Carl Philipp Emanuel Bach
41	Jean Sibelius	42	Hector Berlioz
43	Eric Satie	44	Scott Joplin
45	Edward Elgar	46	Samuel Barber
47	Gustav von Holst	48	Modest Mussorgsky
49	Henry Purcell	50	Carl Orff
51	Aaron Copland	52	Aram Khachaturian
53	Adolphe Adam	54	John Rutter
55	Luigi Boccherini	56	Anton Bruckner
57	Astor Piazzolla	58	Domenico Scarlatti
59	Claudio Monteverdi	60	Georg Philipp Telemann
61	Alexander Borodin	62	Ralph Vaughan Williams
63	Leonard Bernstein	64	Benjamin Britten
65	Arnold Schönberg	66	Heitor Villa-Lobos
67	Max Bruch	68	Arcangelo Corelli
69	Giovanni Pierluigi da Palestrina	70	Bedrich Smetana
71	Jacques Offenbach	72	Charles Gounod
73	Paul Hindemith	74	Francis Poulenc
75	Arvo Pärt	76	Carl Maria von Weber
77	Alberto Ginastera	78	César Franck
79	Alexander Scriabin	80	Olivier Messiaen
81	Manuel de Falla	82	John Philip Sousa
83	Enrique Granados	84	Leroy Anderson
85	Orlando di Lasso	86	John Dowland
87	Francisco Tárrega	88	Giovanni Battista Pergolesi
89	François Couperin	90	Leo Delibes
91	Fritz Kreisler	92	Robert W. Smith
93	Hildegard von Bingen	94	Fernando Sor
95	Morten Lauridsen	96	Tomás Luis de Victoria
97	Josquin des Pres	98	Gregorio Allegri
99	Joaquin Rodrigo	100	Jean-Baptiste Lully

101	Eric Whitacre	102	Giovanni Gabrieli
103	Ottorino Respighi	104	William Byrd
105	Leos Janacek	106	Mikhael Glinka
107	György Ligeti	108	Anonymus (before 1900)
109	Dietrich Buxtehude	110	Franz Xaver Wolfgang Mozart
111	Christoph Willibald von Gluck	112	Max Reger
113	Pablo de Sarasate	114	Bohuslav Martinu
115	Z. Randall Stroope	116	Alban Berg
117	Charles Ives	118	Jean-Philippe Rameau
119	Alfred Schnittke	120	Muzio Clementi
121	Dmitri Kabalevsky	122	Jules Massenet
123	Paul Dukas	124	Leo Brouwer
125	Jean Langlais	126	Heinrich Schütz
127	Thomas Tallis	128	Anton Webern
129	Friedrich Nietzsche	130	Gaetano Donizetti
131	Domenico Cimarosa	132	Alfred Reed
133	John T.Williams	134	Karl Jenkins
135	David Holsinger	136	Édouard Lalo
137	Pietro Mascagni	138	Stephen Melillo
139	Ferdinando Carulli	140	Mily Alexeyevich Balakirev
141	Maurice Duruflé	142	Darius Milhaud
143	Peter Schickele	144	Marc-Antoine Charpentier
145	Charles Valentin Alkan	146	Girolamo Frescobaldi
147	Carlo Gesualdo	148	*George Enescu*
149	Witold Lutoslawski	150	Percy Grainger
151	Vincenzo Bellini	152	John Cage
153	Dionisio Aguado	154	Malcolm Arnold
155	Johan de Meij	156	Ferruccio Busoni
157	Karlheinz Stockhausen	158	Karol Szymanowski
159	Carl Czerny	160	Henryk Mikolaj Górecki
161	Johann Nepomuk Hummel	162	Philip Sparke
163	Frank Ticheli	164	Benedetto Marcello
165	Vaclav Nelhybel	166	Nielsen Carl
167	Jan Pieterszoon Sweelinck	168	Henryk Wieniawski
169	Guillaume Dufay	170	Mauro Giuliani
171	Johann Michael Haydn	172	Andrés Segovia
173	Clifton Williams	174	Julio Salvador Sagreras
175	Anton Arensky	176	Ernest Bloch
177	Moritz Moszkowski	178	Arthur Honegger
179	Alessandro Scarlatti	180	Charles-Marie Widor
181	Wipo of Burgundy	182	Johannes Ockeghem
183	Cécile Chaminade	184	Mark Camphouse
185	John Barnes Chance	186	Hugo Wolf
187	Jehan Alain	188	Thomas Morley
189	Manuel Ponce	190	Ernest Chausson
191	Adnan Saygun	192	Arthur Sullivan
193	Leopold Mozart	194	Ignacy Jan Paderewski
195	Johnann Ludwig Bach	196	Jean Françaix
197	King Henry VIII Tudor	198	Franz Biebl
199	Nino Rota	200	Bert Appermont

Bibliografie

- Dumitru Buga – *Curs de teorie elementară a muzicii* (2005)
- Viorel Crețu – *Elemente de teoria instrumentelor și orchestrație* (2007)
- Maia Ciobanu – *Forme muzicale* (2006)
- Augustin Bena – *Teoria muzicii: Principiile* (2014)
- Livia Teodorescu-Ciocânea – *Tratat de forme și analize muzical* (2014)
- Mirela Driga – *Istoria muzicii (vol. 1)* (2008)
- Carmen Chelaru – *Cui i-e frică de istoria muzicii?!* (2007)
- Grigore Constantinescu, Irina Boga – *O călătorie prin istoria muzicii* (2008)
- Carmen Stoianov, Mihaela Marinescu – *Istoria muzicii universale* (2009)
- George Pascu, Melania Botocan – *Carte de istorie a muzicii* (2003)
- Iosif Sava, Luminița Vartolomei – *Mică enciclopedie muzicală* (1997)
- Jean Lupu, Daniela Caraman-Fotea, Gabriel-Constantin Oprea, Nicolae Racu, Eugen-Petre Sandu – *Dicționar universal de muzică* (2008)
- Gheorghe Firca – *Dicționar de termeni muzicali* (2010)
- Valeriu Bărbuceanu – *Dicționar de instrumente muzicale* (2015)
- K. Forney, A. Dell'Antonio, J. Machlis – *The Enjoyment of Music* (2013)
- Jean Ferris – *Muzic: The Art of Listening* (2013)
- Penguin Random House – *The Classical Music Book* (2018)
- Deutsche Gramophon – *The History of Classical Music on 100 CDs* (2013)
- ***ro.wikipedia.org*** – Enciclopedia română liberă
- ***en.wikipedia.org*** – Enciclopedia engleză liberă
- ***www.youtube.com*** – Site de distribuire clipuri video
- ***www.classiccat.net /*** – Baza de date a compozitorilor de muzică clasică
- ***musicalics.com/en/*** – Baza de date a compozitorilor de muzică clasică
- ***soundcloud.com*** – Baza de date a compozitorilor de muzică diversă
- ***www.allmusic.com*** – Ghid muzical online
- ***www.classiccat.net*** – Compozitori ordonați alfabetic, după țări sau după valoare

De același autor:

- *DRUMUL SPRE SEMN* (poezii), Ed. *Anotimp*, 1995
- *TREI* (poezii), Ed. *Universitatea pentru toți*, 1997
- *IDEOGRAME LASCIVE* (epigrame), Ed. *Universitatea pentru toți*, 2001
- *CU TOPORUL PRINTRE EPIGRAMIȘTI* (epigrame), Ed. *Universitatea pentru toți*, 2004
- *CLIPA REGALĂ* (poezii), Ed. *Universitatea pentru toți*, 2005
- *MUZE, DIVE ȘI NEVESTE (epigrame)*, Ed. *Universitatea pentru toți*, 2005
- *PAȘAPORT PENTRU LUMEA DE DINCOLO* (ezoterism), Ed. *Hoffman*, 2014
- *GHID PRACTIC DE FOTOGRAFIE DIGITALĂ* (fotografie), Ed. *Hoffman*, 2014
- *WINDOWS 10 – GHID PRACTIC* (sisteme de operare), Ed. *Hoffman*, 2015
- *TEORIA M A UNIVERSULUI* (cosmogonie), Ed. *Arena Artelor*, 2017
- *FENG SHUI CLASIC ȘI NEW AGE* (ezoterism), Ed. *Hoffman*, 2018
- *ASTROLOGIILE CHINEZE BA ZI ȘI ZI WEI DOU SHU* (ezoterism), Ed. *Hoffman*, 2018